

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЩЕРБІНА АРТЕМ ВАЛЕНТИНОВИЧ

Прим. № ____
УДК 343.3/.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В
РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ
(СТ. 376-1 КК УКРАЇНИ)**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А.В. Щербіна**

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Назимко Єгор
Сергійович**, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Маріуполь – 2021

АНОТАЦІЯ

Щербіна А.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08. «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ. – Маріуполь, 2021.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Автором вказано, що розвиток автоматизованої системи документообігу суду став одним із напрямків удосконалення процесу інформатизації та комп'ютеризації діловодства у державі, підтвердженням стрімкої еволюції технічного прогресу. На сьогоднішній день вказана система надає можливість не тільки прискорити роботу, а і дозволяє отримати швидкий доступ до необхідних документів, які знаходяться у вільному користуванні через мережу Інтернет (прикладом є Єдиний реєстр досудових рішень тощо). Однак, саме спрощення інформаційної взаємодії призвело до виникнення низки ситуацій, які несуть в собі загрозу кримінально-правовій та кримінологічній безпеці України, у зв'язку із чим у 2009 році було прийнято рішення про криміналізацію незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Зазначено, що розвиток досліджуваного феномену пройшов достатньо короткий шлях, який можна умовно поділити на декілька етапів, які його зумовили: 1) етап становлення та розвитку технічного прогресу в українській державі (1996-2001 рр.) – визнання забезпечення інформаційної безпеки та безпеки інформації найважливішою функцією держави; 2) етап активного нормативно-правового розвитку (2001-2009 рр.) – прийняття основних

нормативно-правових актів України, запровадження автоматизованої системи документообігу в судах; 3) етап загальної діджиталізації суспільства (2009 р. - сьогодні) – активне використання автоматизованої системи документообігу суду, встановлення кримінально-правового захисту.

Вказано, що наразі Україна регулярно проводить реформи майже у всіх сферах, не є виключенням і реформування судової системи. На сьогоднішній день ми не можемо говорити про повну досконалість останньої. Український законодавець ще не в повній мірі готовий перейняти максимальну кількість позитивних напрацювань міжнародної та європейської спільноти та повністю позбавити судову систему суб'єктивізму та рудиментарних поглядів на відповідальність. Автоматизована система документообігу суду наразі є єдиною інформаційно-аналітичною базою, яка здатна прискорити, полегшити та забезпечити обмін та отримання спеціальними (та в окремих випадках – загальними) суб'єктами необхідних даних в межах тих чи інших проваджень. Поява будь-якого феномену рано чи пізно призводить до виникнення нових форм кримінально протиправної діяльності, у зв'язку із чим у 2009 році виникла гостра потреба кримінально-правового захисту АСДС. Підставами соціальної обумовленості криміналізації такого роду правопорушення стали наступні: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти.

Кримінальні правопорушення проти правосуддя, а особливо діяння, передбачене ст. 376-1 КК України, виходячи з аналітичних та статистичних даних залишаються актуальними та потребують перегляду в частині заходів та засобів кримінально-правового впливу. Стабільно середній показник розповсюдженості

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України пов'язаний із наступними факторами: 1) латентність, обумовлена (у більшості випадків) наявністю спеціальних знань, навичок та вмінь суб'єкта; лабільністю правоохоронних органів та незначною часткою випадків навмисного приховування такого роду фактів працівниками судів; 2) відносною новизною складу кримінального правопорушення та відсутністю адекватного способу реагування на нього; 3) складністю у встановленні всіх елементів складу кримінального правопорушення, що має наслідком невірну кваліфікацію; 4) відсутністю налагодженої процедури досудового розслідування такого роду суспільно небезпечних діянь; 5) недослідженим та недоопрацьованим феноменом впливу жертви на склад кримінального правопорушення.

Підсумовано, що вивчення санкції ст. 376-1 КК України та схожих кримінальних правопорушень підтвердило недоцільність виокремлення діяння в самостійну норму. Автор звертає увагу на те, що розміщення даної норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя є не в повній мірі аргументованим. Вчиняючи дане діяння, особа має на меті отримати або видалити відомості, котрі мають для нього значення або входять в коло інтересів третіх осіб. Виокремлення такого роду діяння у самостійну норму не має сенсу, оскільки безпосередній об'єкт, яким є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність працівників судових органів вдало захищений у ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів), що підтверджує пряма вказівка в нормі на те, що таке *втручання може відбуватись у будь-якій формі*. Інформація також має кримінально правовий захист, встановлений у ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку). Таким чином, виділення самостійного кримінального правопорушення у формі незаконного втручання в автоматизовану систему документообігу суду не є в повній мірі аргументованою.

Наразі існуюча редакція ст. 376-1 КК України потребує корекції. Доведено необхідно диференціювати кримінально-правовий вплив за вчинення досліджуваного суспільно небезпечного діяння в залежності від суб'єкта, що аргументовано тим, що службова особа, яка має доступ до автоматизованої системи документообігу суду має нести більш серйозну кримінальну відповідальність, оскільки вона зобов'язана реалізовувати покладений на неї обов'язок, який полягає у підтриманні та сприянні нормальному функціонуванню автоматизованої системи документообігу суду. Саме тому, враховуючи те, що така особа підриває авторитет органів судової влади, має схильність користуватись службовим становищем, усвідомлюючи та бажаючи настання негативних наслідків, вона є більш суспільно небезпечною, а тому потребує більш жорсткого покарання. Автором запропонована нова редакція ст. 376-1 КК України.

Ключові слова: *незаконне втручання, автоматизована система документообігу суду, кримінальна відповідальність, об'єктивні ознаки, суб'єктивні ознаки, пеналізація, кримінальне правопорушення, кримінальне законодавство, правосуддя.*

ABSTRACT

Shcherbina A.V. Criminal liability for illegal interference in the work of the automated system of the court document flow – Qualifying research work on the rights of the manuscript. The thesis for obtaining the scientific degree of the candidate of legal sciences (Doctor of Philosophy) on a specialty 12.00.08. “Criminal law and criminology; criminal and executive law” (081 – Law). – Donetsk State University of Internal Affairs. – Mariupol, 2021.

The dissertation is a complex scientific research of criminal liability for illegal interference in the work of the automated system of the court document flow.

The author points out that the development of the automated system of the court document flow became one of the ways to improve the process of informatization and computerization of office work in the country, confirming the rapid evolution of technical progress.

Today, this system provides an opportunity to speed up the work, and also allows quick access to the necessary documents that are in free use via the Internet (an example is the Unified Register of pre-trial decisions, etc.). However, the very simplification of information interaction led to situations that pose a threat to the criminal, legal and criminological security of Ukraine. As a result, in 2009, the decision was taken as a criminalization of illegal interference in the work of the automated system of the court document flow.

It is noted that the development of the phenomenon under study passed a rather short way, which can be divided into several stages: 1) formation and development of technical progress in Ukraine (1996-2001) – recognition of information security as the most important function of the state; 2) an active normative and legal development (2001-2009) – adoption of the basic normative and legal acts of Ukraine, introduction of the automated system of the court document flow; 3) general digitalization of society

(2009-to the present days) – an active use of the automated system of the court document flow, the establishment of criminal protection.

Currently Ukraine carries out reforms in almost all areas regularly, judicial reform is no exception. For the present moment, we cannot talk about the complete perfection of the latter. The Ukrainian legislator is not ready to adopt the maximum number of positive developments of the international and European community and to deprive the judicial system of subjectivism and rudimentary views on responsibility. Currently the automated system of the court document flow is the only informative and analytical base that is able to speed up, facilitate and secure the exchange and receipt by special (and in some cases – general) subjects of the necessary data within certain proceedings. The emergence of any phenomenon eventually leads to the emergence of new forms of criminal activity. Thus, in 2009 there was an urgent need for criminal legal protection of the automated system of the court document flow. The grounds for the social conditionality of the criminalization of this type of offense were the following: 1) the lack of other effective means of counteraction other than criminal and legal prohibition; 2) the need for criminal and legal guarantees of the rule of law and the proper administration of justice; 3) the level of public danger; 4) improvement of the judicial system; 5) bringing legislation in accordance with the requirements of the international and European legal community.

Criminal offenses against justice, and especially the act provided by Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine, based on analytical and statistical data, remain relevant and need to be revised in terms of measures and means of criminal and legal influence. Stable average prevalence of criminal offenses under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine is related to the following factors: 1) latency due (in most cases) to the presence of special knowledge, skills and abilities of the subject; lability of law enforcement agencies and a small proportion of cases of intentional concealment of such facts by court employees; 2) the relative novelty of the criminal offense and the lack of an adequate way to respond to it; 3) difficulty in establishing all the elements of

a criminal offense, which results in incorrect qualifications; 4) the lack of a well-established procedure for pre-trial investigation of such socially dangerous acts; 5) unexplored and unfinished phenomenon of the victim's influence on the composition of a criminal offense.

It is concluded that the study of the sanction of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine and similar criminal offenses confirmed the inexpediency of separating the act into an independent norm. The author draws attention to the fact that the placement of this rule in the section on criminal offenses against justice is not fully substantiated. By committing this act, the person intends to obtain or delete information that is important to him or is in the interests of third parties. Separation of this kind of act into an independent norm does not make sense. Since, the direct object, which is public relations, ensuring the lawful activities of judicial staff, is successfully protected in Art. 376 of the Criminal Code of Ukraine (interference in the activities of judicial bodies), which is confirmed by a direct indication in the norm that such an intervention can take place in any form. The information also has criminal legal protection established in Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine (unauthorized interference in the work of computers, automated systems, computer networks or telecommunications). Thus, the allocation of an independent criminal offense in the form of illegal interference in the automated system of the court document flow is not fully justified.

The current version of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine needs correction. The need to differentiate criminal and legal influence for the commission of the investigated socially dangerous act depending on the subject has been proved. This very issue is justified by the fact that an official who has access to the automated system of the court document flow should bear more serious criminal liability, as he is obliged to fulfill his duty, which is to maintain and promote the proper functioning of the automated system of the court document flow. That is why, given the fact that such a person undermines the authority of the judiciary, has a tendency to use his official position, realizing and wanting the onset of negative consequences, he is more socially

dangerous and therefore needs more severe punishment. The author proposes a new version of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *illegal interference, the automated system of the court document flow, criminal liability, objective features, subjective features, penalization, criminal offense, criminal legislation, justice.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АСПІРАНТА

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Щербіна А.В. Основні показники кримінально-протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. *Наше право*. 2021. №2. С. 109-116.

2. Щербіна А.В. Поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціальна-правова необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування. *Європейські перспективи*. 2021. №2. С. 100-107.

3. Щербіна А.В. Генеза та передумови розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. №2. С. 124-131.

4. Щербіна А.В. Міжнародні стандарти кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 219-229.

5. Щербіна А.В. Кримінально-правова охорона нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду: досвід країн-членів СНД. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 2(38). Vol. 2. С. 205-210.

6. Назимко Є.С., Щербіна А.В. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні. *Українська поліцейстика*. 2021. №2. С. 150-160.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Щербіна А.В. Міжнародний підхід до кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду. Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17-18 січня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 123-126.

8. Щербина А.В. Поняття автоматизованої системи документообігу суду. Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27-28 березня 2020 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 125-128.

9. Щербина А.В. Генеза розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Сучасний вимір держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 червня 2021 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 79-82.

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В ЇЇ РОБОТУ.....	25
1.1.Історико – правовий аналіз розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні.....	25
1.2. Поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціальна-правова необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування.....	47
1.3. Основні показники кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.....	65
Висновки до розділу 1	84
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ.....	87
2.1. Об’єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду	87
2.2. Суб’єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.....	105
2.3. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні.....	125
Висновки до розділу 2	142

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ	144
3.1. Міжнародні стандарти кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду.....	144
3.2. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду.....	163
Висновки до розділу 3	181
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСДС – автоматизована система документообігу суду

ЄС – Європейський Союз

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

ООН – Організація об'єднаних націй

СРСР – Союз радянських соціалістичних республік

УРСР – Українська радянська соціалістична республіка

РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка;

РНК – Рада Народних Комісарів;

ЦВК – Центральний Виконавчий Комітет

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є пріоритетним завданням української держави, котре реалізується за рахунок низки політичних, соціальних та правових механізмів. Одним із таких механізмів є кримінально-правове регулювання суспільних відносин, за рахунок якого здійснюється захист громадян шляхом встановлення кримінальної відповідальності за діяння, визнані протиправними. Однак з моменту прийняття у 2001 році чинного Кримінального кодексу України з'явилась низка нових форм кримінально протиправної діяльності, що обумовило необхідність перегляду Особливої частини кримінального законодавства та внесення відповідних новел. Однією з таких новел стала стаття 376-1, в якій встановлено відповідальність за незаконне втручання в автоматизовану систему документообігу суду.

На сьогоднішній день основною проблемою удосконалення кримінально-правової політики є відсутність дієвих способів зниження інтенсифікації криміногенних загроз. Не дивлячись на те, що Україна ще не перейшла межу європеїзації, в частині захисту системи правосуддя наша держава знаходиться на крок попереду від своїх зарубіжних колег, що підтверджується майже повною унікальністю законодавчого бачення суспільної небезпеки діяння, спрямованого на незаконне втручання в автоматизовану систему документообігу суду. Основними причинами виокремлення такого роду діяння у 2009 році було зумовлено низкою чинників, серед яких: 1) забезпечення реалізації положення, викладеного в ст. 126 Конституції України, в якій вказано, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, а вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється; 2) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 3) наявність нестабільного (хоча і незначного) кількісно-якісного показника: у 2013 році було вчинено 1 кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 376-1 КК України, у 2014 – 8, у 2015 – 18, у 2016 – 37, у 2017 – 60, у 2018 – 83, у 2019 – 34, у 2020 – 30, станом на березень 2021 року кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України було вчинено 14 разів; 4) прагнення привести кримінальне законодавство у відповідність міжнародним та європейським стандартам захисту системи правосуддя (Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, Висновок №6 (2004) Консультативної ради європейських суддів Ради Європи від 24.11.2004 «Про справедливий судовий розгляд у розумні строки і роль судів у судових процесах з урахуванням альтернативних способів вирішення спорів», Рекомендації R (95) 5 Комітету Міністрів державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і господарських справах, Рекомендація Rec (2004) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини тощо). Однак, незначна кількість кримінальних проваджень, завершених обвинувальним вироком, свідчить про теоретико-прикладні проблеми, котрі заважають повноцінній реалізації ст. 376-1 КК України на практиці. Така ситуація підтверджує наявність потреби в консолідації зусиль теоретиків та практиків для створення єдиного адекватного підходу до встановлення особливостей та меж кримінальної відповідальності за незаконне втручання в автоматизовану систему документообігу суду, який дозволив би сформувати якісну систему кримінально-правового захисту правосуддя, гідну для інтегрування у вітчизняне кримінальне законодавство.

Логічно, що вказана проблема є актуальною і для науковців. Не можна оминати увагою праці таких учених як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, Г. Є. Бершов, Г. І. Богонюк, А. А. Бражник, В. М. Бурдін, Є. О. Гладкова, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, Р. В. Кархут, Н. Д. Квасневська, О. О.

Кваша, О. О. Книженко, В. О. Копанчук, О. М. Литвинов, О. В. Мандро, М. І. Мельніченко, І. П. Міщук, В. В. Мультченко, Є.С. Назимко, В. В. Налуцишин, О. М. Овчаренко, М. І. Омеляненко, Ю. В. Орел, Ю. В. Орлов, Л.М. Палюх, О. І. Плужнік, В. П. Сабадаш, М. В. Сийплові, О. О. Соболева, Л. В. Трушківська, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, Л. В. Чернозуб, В. В. Шаблистий, О. С. Шнипко, І.С. Яковець, А. М. Яценко та деяких інших. У зазначених працях було розглянуто окремі теоретико-прикладні аспекти, пов'язані із вирішенням проблем кримінальної відповідальності за посягання на систему правосуддя. Однак, не дивлячись на достатньо ґрунтовну доктринальну базу, низка питань залишаються відкритими для обговорення. У науці кримінального права не в повній мірі розглянуто соціальну обумовленість криміналізації незаконного втручання в автоматизовану систему документообігу суду та доцільність виокремлення такого діяння в самостійну норму; не доведено актуальність та достатність меж кримінальної відповідальності, викладених в санкції ст. 376-1 КК України; чітко не окреслено об'єктивні та суб'єктивні ознаки протиправного діяння. Така кримінально-правова прогалина має наслідком законодавчий регрес, що призводить до зростання рівня кримінально протиправної діяльності, спрямованої на дестабілізацію системи правосуддя.

Отже, незадовільний стан розробки проблеми кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, а також сучасні тенденції, обумовлені європеїзацією українського кримінального законодавства і визначають актуальність даної дисертації для кримінально-правової науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджено з положеннями: Закону України від 11.07.2001 № 2623-III «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 року № 311/2008, Стратегії реформування

державного управління України на 2016–2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474, Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є визначення соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, з'ясування його об'єктивних та суб'єктивних ознак, а також формування на цій основі науково обґрунтованих практичних рекомендацій по вдосконаленню чинної редакції ст. 376-1 КК України.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- дослідити історію розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні;
- розглянути поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціально-правову необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування;
- визначити основні показники кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду;
- охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду;
- дослідити особливості пеналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України;
- надати характеристику міжнародним стандартам кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду;

– дослідити зарубіжний досвід кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду;

– сформулювати комплекс науково обґрунтованих теоретичних та прикладних рекомендацій, спрямованих на удосконалення кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння проти правосуддя.

Об'єктом дослідження виступають правові відносини, що виникають в процесі забезпечення встановленого законом порядку здійснення судочинства і виконання судових рішень.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Методи дослідження обрано відповідно до мети, задач, об'єкта і предмета дослідження, що ґрунтуються на сучасній теорії пізнання. Методологічним підґрунтям дослідження є *діалектичний метод*, котрий надав можливість визначити соціальну обумовленість криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду та оцінити ефективність санкції, встановленої в ст. 376-1 КК України. На діалектичній основі у дисертації було застосовано окремі загальнонаукові та спеціальні методи юридичної науки.

Історико-правовий метод дозволив проаналізувати розвиток автоматизованої системи документообігу суду в Україні та прослідкувати етапи становлення кримінальної відповідальності за незаконне втручання в її роботу (підрозділи 1.1, 1.2); за допомогою *системно-структурного* методу сформульовано понятійно-категорійний апарат (усі підрозділи). *Структурно-функціональний метод* дозволив розглянути перспективи розвитку кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя; *порівняльно-правовий метод* надав можливість дослідити міжнародні стандарти та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи

документообігу суду (підрозділи 3.1,3.2). *Статистичний та математичний методи* використано для аналізу державної звітності (всі розділи). Метод *моделювання* в комплексі із *соціологічними методами* (*метод опитування, метод аналізу інформації, соціологічне спостереження, метод експертної оцінки*) надали можливість систематизувати статистичну інформацію, а також дані, отримані в ході опитування суддів судів Донецької області (3 особи), а також розробити пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (всі розділи). Вказані методи було застосовано у взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило повне та об'єктивне дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять державна статистична звітність за 2013–2021 роки та матеріали аналізу судової практики (вивчено 4 вирокі судів України, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень). Також використано результати інтерв'ювання 3 суддів судів Донецької області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом дисертація є першим в теорії кримінального права України монографічним дослідженням, присвяченим проблемам криміналізації та кримінально-правової характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. На підставі отриманих результатів, у праці сформульовано та обґрунтовано низку нових для науки кримінального права положень, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– проаналізовано міжнародний досвід кримінально-правового захисту автоматизованої системи документообігу суду. З'ясовано, що міжнародними стандартами кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду є загальноприйняті, закріплені на законодавчому рівні та інтегровані в практику міжнародного співтовариства норми

кримінального права, котрі полягають у: 1) визнанні правосуддя одним із пріоритетних напрямків кримінально-правової охорони; 2) створенні умов, необхідних для здійснення прозорого, неупередженого та об'єктивного правосуддя; 3) усуненні потенційних корупційних загроз; 4) прагненні до всесвітньої технологізації та стандартизації судового процесу; 5) встановленні максимально ефективних заходів та засобів кримінально-правового впливу на осіб, які посягають на автоматизовану систему документообігу суду; 6) забезпеченні незалежності судді при відправленні правосуддя;

– обґрунтовано доцільність диференціації меж кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в залежності від суб'єкта. Доведено, що до спеціального суб'єкта доцільно застосовувати більш репресивні кримінально-правові заходи, що обумовлено підвищеним рівнем його суспільної небезпеки у зв'язку із наявністю певних повноважень та функцій, спрямованих на здійснення об'єктивного та неупередженого правосуддя;

– запропоновано системи змін та доповнень до кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України).

удосконалено:

– аксіологічні підходи до ретроспективного аналізу розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Встановлено, що історична гносеологія такого роду інформаційно-аналітичного комплексу відтворює прагнення сучасного суспільства до прозорого, неупередженого та позбавленого корупційних ризиків правосуддя, здатного здійснювати об'єктивну оцінку обставин кримінального правопорушення та обирати межі покарання, достатні та співрозмірні із суспільною небезпекою кримінальних правопорушників;

– теоретичні пропозиції про доцільність безальтернативної відмови від застосування до загального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Доведено, що рівень суспільної небезпеки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду не відповідає репресивності такого роду кримінально-правового заходу. Авторську позицію аргументовано тим, що досліджуване кримінальне правопорушення посягає на безособистісну сферу суспільних відносин, котрі можуть бути повністю відновлені внаслідок притягнення особи до кримінальної відповідальності. Доведено доцільність замінити покарання у виді позбавлення волі на шестимісячний арешт;

– диференціацію дефініцій «інформаційна безпека» та «безпека інформації» у кримінально-правовому вимірі. Під інформаційною безпекою запропоновано розуміти сукупність кримінально-правових засобів та заходів, які створюють алгоритм активної протидії протиправному посяганню на права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, а також держави та суспільства в цілому шляхом нанесення шкоди через негативний інформаційний вплив. Безпекою інформації є стан захисту тих чи інших даних від несанкціонованого доступу з метою внесення неправдивих та/або несвоєчасних відомостей;

– дефініцію «автоматизована система документообігу суду», якою є інформаційно-аналітичний комплекс, котрий забезпечує реалізацію прозорого та корупційно безпечного документального супроводження взаємовідносин між судовою системою, юридичними і фізичними особами та державою.

набули подальшого розвитку:

– підходи до розуміння підстав соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Доведено, що підставами соціальної обумовленості криміналізації такого роду правопорушення є: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім

кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти;

– доктринальні підходи до встановлення складових міжнародних стандартів кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду, якими є: 1) визначення поняття «автоматизована система документообігу суду» в якості сукупності комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи; 2) якнайкраще забезпечення інтересів не тільки працівників суду, а і усіх учасників судового процесу; 3) диференціація видів кримінально-правового впливу від максимально лояльного до допустимо репресивного та достатнього; 4) диференціація суб'єктів кримінального правопорушення із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення протиправного діяння.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджено як рекомендації у:

– *законотворчій діяльності* – при опрацюванні проєктів змін та доповнень до кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя;

– *практичній діяльності МВС та Національної поліції* – при підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням проти правосуддя;

– *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій з кримінального права та кримінології, а також при проведенні різних видів занять за відповідними дисциплінами в системі підвищення кваліфікації працівників підрозділів Національної поліції України

(акти впровадження в діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 19 липня 2021 року та 14 липня 2021 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах: «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 2020 р.); «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 2020 р.); «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 2021 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких шість статей – у міжнародних та вітчизняних юридичних виданнях, три тези – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування) і трьох додатків, викладених на 10 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 219 сторінок, обсяг основного тексту дисертації – 174 сторінки.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В ЇЇ РОБОТУ

1.1. Генеза та передумови розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні

Історія кримінального законодавства починається майже одночасно з історією виникнення людства, а тому і їх розвиток відбувався синхронно та поетапно. Звичайно, це, здебільшого, стосується підходів до визнання того чи іншого діяння протиправним та кримінально караним, бачення меж кримінальної відповідальності тощо. Очевидним є той факт, що фактично Особлива частина кримінального законодавства старіше Загальної, що обумовлено тривалим прогресом суспільства, а тому – і тривалим визнанням необхідності структурованого та єдиного бачення схеми взаємодії з особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Більшість останніх вперше були визнані протиправними ще у давні часи та карались відповідно до тогочасного «закону». При цьому не можна залишити без уваги те, що чинний Кримінальний кодекс України 2001 року має низку абсолютно нових кримінальних правопорушень, які з'явилися під впливом зміни менталітету суспільства, технічного прогресу тощо. Одним із таких кримінальних правопорушень є незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 376-1 КК України. Враховуючи, що вказане діяння є абсолютно новим, доцільним, на нашу думку, є дослідження основних історичних передумов його виникнення та кримінально-правового захисту. Розпочати наше дослідження пропонуємо з короткого огляду еволюції кримінальної відповідальності за правопорушення проти правосуддя.

«Упродовж усієї генези (розвитку) вітчизняне кримінальне законодавство передбачало захист відповідних прав та інтересів людини, пов'язаних із кримінальним провадженням, шляхом встановлення кола кримінальної відповідальності за зловживання правами й обов'язками його представників» [149, с. 124–125]. «Яскравим прикладом такого захисту є закони Хатського царства, що існували 3 600 років тому. Так, у цих законах діяла норма: «Якщо хтось спричинив шкоду людині та зробив її хворою, то він повинен за нею доглядати. Він зобов'язаний дати замість неї людину, а та повинна працювати в домі постраждалої особи доти, доки вона не одужає. Коли ж вона одужає, винний має дати їй 6 мін сріблом, а також сам заплатити лікареві»» [55, с. 6]. «У IX–X ст. на Русі існувала система норм усного звичаєвого права. Окремі норми звичаєвого права були відображені у «Правді Ярослава» – давній частині Короткої редакції «Руської Правди», яка ґрунтувалася на звичаях слов'ян» [149, с. 70]. «Щодо значення «Руської Правди» в історії національного права, то вона є головним твором, де зібрані правові погляди українського народу в першу добу, є немовби підручником пізнання цілої правової системи, яка панувала у Київській державі», – писав дослідник історії українського права М. Чубатий [181, с. 32]. Насправді, ми вважаємо за доцільне розпочинати свій історичний огляд саме з «Руської Правди» оскільки це, на нашу думку, один із перших нормативно-правових актів, який заклав підґрунтя для законотворчості та конструювання послідовників. «Руська Правда» дозволила сформувати базове уявлення про основне коло суспільно небезпечних діянь та способів реагування на них (достатніх та допустимих для того часу). Звичайно, те, що стосується правосуддя, викладалось ремарочно, можна сказати, – побічно. Однак, це не применшує значення нормативно-правового акту для теоретиків та практиків у галузі сучасної юриспруденції.

««Руська Правда» була княжим судебником і встановлювала відповідальність за порушення судової процедури проти осіб, які її здійснюють:

«Убогого не можна помилувати, тому що зло має бути відплачене злом, а тому суддям належить вникати в суть справи, оскільки мають право осудити без слідства і без тортур. Будь-який справедливий вирок людина не скоро сприйме, хай не осудять неповинного, не убивають»» [149, с. 47–62]. «У цій законодавчій пам'ятці злочини називали «образою», під якою слід розуміти спричинення потерпілому матеріальних і моральних збитків. Багато уваги приділялося захисту майна, особливо феодалів, однак існували і первісні засади щодо захисту громадян у процесі здійснення кримінального провадження (справи) та досудового розслідування. Наприклад, відведення хибного обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення» [150, с. 175]. «У Київській Русі упродовж досудового розслідування домінував обвинувально-змагальний процес і не було характерним встановлення відповідальності за різні зловживання представників судових органів. Для нього характерна була активна участь осіб, зацікавлених у вирішенні «образи» (справи). Суд виконував функції посередника в судовому провадженні. В обвинувально-змагальному процесі сторони називалися чолобитником (позивачем і відповідачем). Особливо активну роль відігравав позивач, за його заявою звичайно починалося судочинство. Активність чолобитника проявлялася і тоді, коли розшукувався злочинець («звід», «гоніння сліду» – таку мала назву ця процедура). Отже, у тогочасному законодавстві положення, які б захищали правосуддя, були відсутні» [150, с. 27]. Тобто, ми бачимо, що законодавець намагається диференціювати кримінальну відповідальність та забезпечити нормальне функціонування судової системи у її тогочасному вигляді. При цьому, звичайно, ці норми є дещо примітивними, однак вони у повній мірі відповідали уявленням тогочасного народу та законодавця про злочини та покарання, а також дозволяли достатньо ефективно протидіяти протиправній діяльності.

«Водночас у давньоруському законодавстві почали з'являтися норми, спрямовані на забезпечення здійснення справедливого правосуддя. Зокрема, ст.

20 «Руської Правди» передбачала покарання за завідомо неправдивий донос» [149, с. 65]. «У XIV ст., коли переважна більшість українських земель опинилися у складі кількох сусідніх держав, правові джерела характеризувалися строкатістю та різноманітністю. Проте особлива роль серед джерел права в Україні і надалі належала «Руській Правді», яка відчутно вплинула на розвиток правових систем Великого князівства Литовського і Польського королівства. Велику увагу польсько-литовське законодавство, норми якого діяли на українських землях, приділяло визначенню кримінальних правопорушень і покарань. Так, польські статuti Казимира Великого середини XIV ст. розглядали їх у понад половині статей. Значне місце вони займали у Судебнику 1468 р., а також у всіх трьох статутах Великого князівства Литовського. Вони регулювали здебільшого питання кримінального права та процесу. Посилено захищалося життя, майно та гідність шляхти. Перелічені правові пам'ятки відносили до найбільш тяжких кримінальних правопорушень вбивство на суді або у присутності пана, які містилися у розділі «Злочини проти особи»» [64, с. 187]. Тогочасний законодавець починає виділяти представників суду в окрему категорію потерпілих осіб. Таким чином, можна говорити про віддання пріоритету судовій владі та прагнення зберегти її безумовний авторитет як органу, здатного впливати на спеціальну та загальну превенцію.

«Кримінально-правові норми цього періоду мали відверто класовий характер. Життя, майно, честь і гідність представників панівних верств, насамперед шляхти захищалися посиленними санкціями. Оскільки суддями, замковими, війтами могли бути тільки шляхтичі, то необхідності особливого захисту органів правосуддя не виникало. У Судебниках 1497 р. (Судебнику Івана III або Великокнязівському судебнику) і 1550 р. (Царському судебнику, складеному за завданням Івана Грозного) кримінальні правопорушення, які посягають на нормальне функціонування кримінального провадження та досудового розслідування, були першими складами посадових. У них вперше

закріплена відповідальність за неправдивий донос та обмову з метою засудження невинного (ябедництво). Окремо регулювалися лжесвідчення, лжеприсяга, злісний наклеп з метою засудження невинного тощо. Це стосувалося будь-якої особи» [149, с. 47–62, 64–78]. «Як покарання у Судебнику 1497 р. передбачалася смертна кара» [129, с. 660–665]. «Відповідно, можна стверджувати, що початкова генеза кримінальних правопорушень проти правосуддя відбувалася дещо суперечливо і не відображала їх сутності. Водночас норми як зразок таких положень щодо відповідальності за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності були сформульовані лише у Вироку про губні справи 1555 р. Зокрема, у ст. 15 цього документа зазначено: «А почне староста... робити обшук в розбійних і тайних справах завідомо неправдиво, не за государевим наказом, або почне до государя... на сім'ї неправдиво відписувати, і старосту стратити»» [154, с. 22]. «Захист правосуддя регламентував і Литовський статут 1588 р. (розділ 4 «Про суддів і про суд»)» [71, с. 116–123]. Варто звернути увагу, що протягом тривалого проміжку часу кримінальне законодавство завжди мало пріоритет на захист певного кола осіб або благ майнового характеру. Це можна пояснити менталітетом суспільства та законодавця. На сьогоднішній день, чинне кримінальне законодавство охороняє майже всі існуючі блага, у тому числі – забезпечує нормальне правове функціонування всіх сфер, у тому числі – правосуддя.

«Національно-визвольна війна в Україні (1648–1654 рр.) та розбудова української держави вплинула не тільки на суспільне життя, а й на формування кримінального законодавства та права загалом. Тоді зберігали свою силу основні джерела права (Литовські статuti та Магдебурзьке право), однак зростав вплив «Козацького права» (звичаєвого права), яке склалося відповідно до стародавніх звичаїв, а також згідно зі «словесним правом і здоровим глуздом». Між тим ця система була більш демократична, бо встановлювала певну рівність суб'єктів перед законом, однак ця рівність не була позбавлена і зловживань. Також названа

система передбачала більш суворе покарання, що, на думку Д. Яворницького, зумовлювалося перебуванням на Січі людей високої моралі й тим, що Запорозьке військо не знало пом'якшуючого впливу жінок. Козаки майже постійно вели військові дії, і тому підтримання порядку у війську потребувало суворих заходів» [191, с. 188–196; 34]. При цьому необхідно констатувати, що значних законодавчих звершень в частині кримінальної відповідальності та покарання за протиправні дії проти правосуддя у цей час не було зроблено.

«Наступною визначною подією у становленні української правової системи було створення такого нормативного акту, як «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі – «Права...») у 1743 р. (робота над його текстом затяглася аж до 1756 р.)» [136]. «Діяльність судів, суддів та інших осіб, що могли бути суб'єктами правосуддя, регулювалась нормами, які були включені аж у три розділи «Прав...»: Глава шоста «Про суди духовним чинам з мирськими, і про приходських священників», Глава сьома «Про суди, суддів та інших персон, що належать до суду, і про зміст правного порядку у справах судових» і Глава восьма «Про чолобитників та відповідачів, також і про судовий процес або докази, про декрети чи вироки, про апеляції, і про штрафи: так судимим за неправильний позов, як і судячим – за неправосуддя»» [73, с. 562]. «Норми, в яких йшлося про відповідальність свідків за певні протиправні діяння, розміщувалися у Главі восьмій. Наприклад, у Артикулі 15 даної глави пояснювалося, хто взагалі може бути свідком у суді, а у наступному – 16, роз'яснювалося, хто не може бути свідком. Про відповідальність свідка за давання завідомо неправдивих показань йшлося у Пункті 2 Артикулу 18 «Хто б на яких свідків посилався, а потім їх за це свідоцтво порочив, і про неправдивих свідків»» [136, с.74]. Таким чином, ми можемо стверджувати, що «Права, за якими судиться малоросійський народ» став першим нормативно-правовим актом, котрий не тільки диференціював суди за сферою діяльності та повноважень, а і встановив спеціальну кваліфіковану відповідальність за суспільно небезпечні діяння проти правосуддя.

«Суд мав право карати тих свідків, які давали неправдиві показання чотирнадцяти денним арештом і відшкодуванням збитків» [52, с. 138]. «Також відповідальність за злочини проти правосуддя встановлювалася і в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. (далі – «Уложення...»). Відповідальність за неправдивий донос, неправдиві показання була встановлена нормами, що розміщувалися у Відділенні четвертому «Про порушення до початку чи продовження протизаконних позовів і тяжб, про неправдиві доноси, неправдиві свідчення і неправдиві показання на повальних обшуках» Глави III «Про порушення громадського спокою, порядку та ...» Розділу VIII «Про злочини і проступки проти громадського благоустрою та благочинства» (ст. 1165-1172)» [168]. «За неправдиве показання свідка, дане під час слідства і в суді під присягою, винні підлягали покаранню за ст. 1168 «Уложення...». Покарання за даний злочин призначалося таке саме, як і за злочини, передбачені ст. ст. 258–262 Глави V «Про лжеприсягу» Розділу II «Про злочини проти віри», а саме: позбавлення всіх прав, майна і заслання до Сибіру на поселення, як додатково могло бути призначено покарання різками (ст. 258); каторжні роботи в ув'язненні («в крепости») строком від 8 до 10 років, а також покарання різками з накладенням тавра (ст. 259); позбавлення всіх особистих та інших прав і привілеїв та заслання у Томську або Тобольську губернію, з ув'язненням на строк від 1 до 2 років, покарання різками із віддаванням у виправні арештні роти цивільного відомства строком від 2 до 4 років (ст. 260); арешт від 3 тижнів до 3 місяців (ст. 261)» [11, с. 123]. Звичайно, значна увага в ті часи приділялась саме випадкам, коли особа надавала неправдиві показання, оскільки це могло б деструктивно вплинути на подальший процес розслідування та визначення міри покарання.

«У ч. 2 ст. 1168 зазначалося, що такому самому покаранню підлягають особи за давання неправдивого показання в суді, які за своїм званням або віросповіданням чи взагалі за законом мають право свідчити без присяги в тих

випадках, коли інші повинні свідчити під присягою. За ч. 3 ст. 1168 кримінальній відповідальності підлягала особа, яка схилилася іншу до завідомо неправдивого показання. Також покарання встановлювалася за неправдиве показання без присяги перед судом у виді арешту на строк від 3 тижнів до 3 місяців або тюремного ув'язнення від 3 до 6 місяців в залежності від обставин, що можуть збільшувати чи зменшувати їх вину (ч. 1 ст. 1169). Якщо неправдиве показання робилося перед судом без присяги, внаслідок підкупу, покарання призначалося аналогічне тому, яке призначалося за злочин, передбачений ч. 1 ст. 1168 (згідно ст.ст. 258, 259). В ст. 1170 було зазначено, про арешт строком від 3 до 7 днів за неправдиве показання перед судом без присяги по бажанню врятувати особу, причетну до справи, з якою вона пов'язана родинними зв'язками» [11, с. 43]. Такий підхід законодавця є повністю виправданим, оскільки відсутність на той час ефективних засобів та способів розслідування кримінальних правопорушень призводило до того, що більшість інформації суд отримував саме від свідків. У зв'язку із цим надання неправдивих показань значно ускладнювало процедуру.

«У 1840–1842 рр. на території України, що входила до складу Росії, було введено в дію Звід законів Російської імперії. Упродовж XIX ст. в Україні відбувався процес становлення капіталізму, це зумовило суперечливість норм права. Тоді ж завершився процес виокремлення в самостійні галузі кримінально-процесуального (сьогодні – кримінального процесуального) і цивільно-процесуального права та відповідно до цього було прийнято низку судових статутів. Замість інквізиційного розшукового процесу (притягнення невинних, катування та знущання над потерпілим, «вибивання» зізнань у вчиненні злочину) з'явився змагальний процес, який базувався на вільній оцінці судом доказів для притягнення лише винного у вчиненні кримінального правопорушення й усуненні безпідставних затримань або тримання під вартою. На початку XIX ст. у процесі формування Зводу законів Російської імперії вперше зроблено спробу розмежування норм матеріального і процесуального характеру (до 1 квітня 1830

р. було надруковано 46 томів Повного зібрання законів Російської імперії). Наслідком таких зусиль стало видання у серпні 1845 р. і введення у дію з 1 травня 1846 р. Уложення про покарання кримінальні і виправні, де правосуддя розглядалося як об'єкт кримінально-правової охорони. Новелою названого нормативно-правового акта стало поняття та зміст правосуддя, оскільки останнє пов'язувалося з діяльністю його представників, які безпосередньо приймали рішення у кримінальних або цивільних провадженнях, а також здійснювали нагляд за обґрунтованістю і законністю їх винесення. Внаслідок цього процесу умисне винесення неправосудного вироку, незаконне звільнення від покарання або призначення необґрунтовано м'якого покарання та інші норми були об'єднані у главу V (розділ V) «Про неправосуддя». Водночас законодавець не відносив до числа названих злочинів порушення правил кримінального провадження, застосування недозволених методів слідства, невжиття належних заходів щодо своєчасного розслідування. Усі ці суспільно небезпечні посягання були об'єднані в окремий розділ I (глава XI) «Про злочини і проступки чиновників при слідстві і суді» [64, с. 116–123]. Таким чином, вказаний нормативно-правовий акт дещо наблизив суспільство до реалій сьогодення – було сформульовано відповідні дефініції, котрі дозволили більш комплексно підійти до проблеми протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя.

«У 1885 р. була видано нову редакцію «Уложення», яке відрізнялося своїм складом. У ній відбилися тюремна реформа, зміни в системі місць позбавлення волі, з'явилися нові склади державних злочинів, розширилася відповідальність за страйки. Однак більш структурної систематизації норм, які визначали кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя, зазнав підготовлений в 1895 р. та затверджений 22 березня 1903 р. імператором Миколою II проект Кримінального уложення, який складався із Загальної частини (1 глава, 72 статті) й Особливої частини (36 глав, 615 статей).

У зазначеному законі ці кримінально-правові норми були зосереджені у главі VII «Про протидію правосуддю». Воно було введено в дію не повністю: діяли загальні постанови про злочини та покарання, статті про релігійні та державні злочини, про протидію правосуддю та деякі інші. Нове Уложення повинно було замінити й Уложення і Устав про покарання, що накладаються мировими суддями» [66, с. 357]. «Кримінальне уложення містило кримінально-правові норми про тяжкі злочини, які підлягають розгляду загальними судовими місцями. Статут, навпроти, повинен був застосовуватися одноосібно мировими суддями» [168, с. 278–339]. Отже, документ не мав значної історичної цінності в частині кримінальних правопорушень проти правосуддя.

«У перших редакціях КК радянської епохи (1922 і 1927 рр.) суспільно небезпечні посягання у сфері правосуддя входили не в окрему главу (розділ) із самостійним родовим об'єктом, а до інших глав: контрреволюційні злочини; злочини проти порядку управління; посадові злочини та злочини проти особи» [55, с. 448; 101, с. 444–453; 154, с. 8–9;]. «Таким чином, можна зробити висновок про невизначеність родового об'єкта злочинів, які посягають на правосуддя, а однорідні суспільні відносини (цінності, блага) і значне розпорошення цих складів злочинів зумовлювало додаткові труднощі на практиці, що негативно впливало на загальний рівень дотримання законності в державі. Для більш сучасного етапу генези кримінального законодавства характерна тенденція до більш ефективної кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері правосуддя й упродовж його здійснення. Ідея виокремлення кримінальних правопорушень проти правосуддя в єдину главу КК виникла у проекті КК СРСР 1946 р. і була втілена у нормах КК України 1960 р. У КК УРСР 1960 р. законодавець пішов шляхом більш чіткої систематизації кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти правосуддя, а також більш змістовного опису злочинів і їх ознак, встановивши кримінальну відповідальність за такі, які раніше взагалі не були передбачені попередніми

редакціями КК. Так, уперше надано поняття родового об'єкта посягань, передбачених главою VIII «Злочини проти правосуддя» КК УРСР, більш чітко описано ознаки складів злочинів, декриміналізовані діяння, які не становили суспільної небезпеки, та запроваджено відповідальність за окремі суспільно небезпечні діяння, зокрема главу доповнено злочинами, пов'язаними з неналежним здійсненням правосуддя його представників (притягнення невинного до кримінальної відповідальності; незаконний арешт; примушування до дачі показань тощо)» [154, с. 26]. КК УРСР 1960 року, на нашу думку, став абсолютним взірцем для сучасного законодавця, що підтверджується тим, що більшість основних положень Загальної та Особливої частини Кодексу були запозичені та вдало інтегровані. Це стосується і кримінальних правопорушень проти правосуддя, котрі зазнали ретельного перегляду та редагування.

«Глава налічувала п'ятнадцять складів злочинів і розміщувалася між посадовими злочинами (глава VII ОЧ КК) і злочинами проти порядку управління (глава IX ОЧ КК), що цілком виправдано суспільною небезпечністю посягань на відносини, які забезпечують нормальне функціонування органів правосуддя. Юридичний аналіз злочинів свідчить, що поняття правосуддя не зводиться лише до діяльності суду з розгляду та вирішення справ, а є набагато ширшим за змістом. Саме тому у цій главі дії представників органу дізнання, слідства, суду, виправно-трудова установ, організацій та окремих осіб, від яких залежить виконання завдань правосуддя, зведені до єдиного об'єкта посягання – правосуддя в розумінні досудової діяльності, судового розгляду справ і діяльності, пов'язаної з реалізацією судових рішень. Критерієм розташування складів злочинів безпосередньо у главі VIII ОЧ КК «Злочини проти правосуддя» є їх суспільна небезпечність за ознакою соціальної цінності (блага) безпосереднього об'єкта злочину. Так, перше місце посідають діяння, пов'язані з неналежним здійсненням правосуддя його представників: притягнення невинного до кримінальної відповідальності; винесення неправосудного вироку,

незаконний арешт; примушування до дачі показань; далі – діяння, не пов'язані з виконанням винним посадових обов'язків щодо здійснення правосуддя: завідомо неправдивий донос, завідомо неправдиві показання, відмова від дачі показань свідком або відмова експерта від дачі висновку, невиконання судового рішення, втеча з місця позбавлення волі або з-під варти тощо» [33]. Звичайно, перелік протиправних діянь проти правосуддя на той час ще не передбачав суспільно небезпечного діяння, котре полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, що можна пояснити її відсутністю. Кримінальний кодекс 2001 року майже повністю зберіг основні аспекти свого попередника, взявши курс на модернізацію норм та встановлення принципово нових кримінальних правопорушень, котрі тим, чи іншим чином негативно впливають на правосуддя.

«Взагалі, як здається, відправною точкою криміналізації досліджуваного феномену є прагнення законодавця до захисту інформації та закріплення дефініції «інформаційна безпека», що було вдало реалізовано шляхом внесення до Конституції України ст. 17 у якій вказано, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [80]. Таким чином, на конституційному рівні в державі було визнано пріоритетом забезпечення інформаційної безпеки. Варто зазначити, що на сьогоднішні день підходи до вказаного поняття як у загальному, так і у кримінально-правовому сенсі є не в повній мірі однозначним, що можна пояснити неповноцінною взаємоузгодженістю положень відповідних нормативно-правових актів.

«Так, в Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року вказано, що інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. До об'єктів інформаційної безпеки цей закон відносить:

інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни. Таким чином, під інформаційною безпекою в цьому нормативно-правовому акті розуміється комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захисту інформації від неправомірного витоку, перекручення, знищення тощо» [59]. Зазначений нормативно-правовий акт певним чином вказує на те, що посягання на інформаційну безпеку є, в першу чергу, кримінально караним діянням, виходячи з рівня суспільної небезпечності, котра вимірюється державними масштабами. При цьому не можна не вказати, що досліджуваний феномен захищається і суміжними галузями права.

«Приблизно такий самий зміст досліджуване поняття має й у Рішенні Ради голів урядів СНД про Концепцію інформаційної безпеки держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у військовій галузі. Інформаційна безпека хоча й визначається в цьому документі як «стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання й розвиток в інтересах громадян, організацій, держави», але використовується як близьке за змістом до поняття «захист інформації». Про це насамперед свідчить визначення системи забезпечення інформаційної безпеки, під якою розуміється сукупність правових, організаційних та технічних заходів, органів, сил, засобів та норм, спрямованих на попередження або істотне ускладнення заподіяння шкоди власнику інформації, а також перелік методів забезпечення інформаційної безпеки, який фактично являє собою перелік методів забезпечення захисту інформації» [70, с. 12]. Отже, з контексту виходить, що законодавець, говорячи про інформаційну безпеку, акцентує увагу на необхідності залучати комплекс заходів та засобів, здатних сприяти захисту тієї чи іншої інформації.

«В Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого

доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 року поняття інформаційної безпеки вже не обмежується тільки захистом інформаційного ресурсу. Так, до завдань щодо гарантування інформаційної безпеки держави відноситься недопущення поширення інформації, розповсюдження якої заборонено відповідно до законодавства. Отже, під забезпеченням інформаційної безпеки розуміється не тільки захищеність інформаційного ресурсу, але й захищеність суспільства від розповсюдження «негативної» інформації (порнографія, пропаганда культу насильства та жорстокості тощо). Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року використовує поняття «інформаційна безпека» у ще ширшому значенні. Про це свідчить зміст визначених у ньому загроз та напрямків державної політики в інформаційній сфері» [70, с. 12]. «Так до загроз національній безпеці в інформаційній сфері закон відносить: 1) прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; 2) поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; 3) комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм; 4) розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; 5) намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Основними ж напрямками державної політики з питань національної безпеки закон визначає: 1) забезпечення інформаційного суверенітету України; 2) вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 3) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією,

зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 4) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України» [70, с. 13]. Ми не можемо ігнорувати той факт, що на сьогоднішній день інформація – це один із міцних засобів впливу на суспільство. Саме інформаційна війна часто призводить до всесвітніх колапсів та здійснює деструктивний вплив на політичну та економічну систему держави.

«Логічним продовженням такого підходу законодавця є визначення інформаційної безпеки, яке наводиться в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 9 січня 2007 року – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації». Таке визначення достатньо чітко фіксує відхід законодавця від вузького розуміння інформаційної безпеки як технічного захисту інформації, її визначення сформульоване як стан захищеності від загроз інформаційного та технологічного характеру» [70, с. 14]. Нам достатньо близька запропонована дефініція, оскільки, як здається, вона охоплює максимальну кількість варіантів посягання на інформаційну безпеку.

«Указом Президента України № 514/2009 від 8 липня 2009 року було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України. Як правильно зазначає О.Г. Братель, цей документ являє собою «сукупність офіційних поглядів на мету, функції, принципи та методи забезпечення національної безпеки України у інформаційній сфері»» [27, с. 37]. «Розглянемо ретельно його положення. По-перше, підкреслюється подвійне значення інформаційної безпеки: 1) як невід'ємної складової кожної зі сфер національної безпеки; 2) як самостійної сфери національної безпеки. По-друге, класифікація життєво важливих інтересів в інформаційній сфері здійснюється за суб'єктом, тобто доктриною виокремлюються інтереси особи, суспільства та держави. До інтересів особи в доктрині віднесено: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації; недопущення несанкціонованого втручання в зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу» [70, с. 14]. Тут необхідно звернути увагу на те, що апріорі наша держава основною метою створення системи захисту інформації вбачає, в першу чергу, реалізацію плану дій із забезпечення національної безпеки. Втім, ми впевнені, що захист інформації, яка належить судовій системі є не менш важливим та може розглядатись як один із напрямків захисту нашої держави. Варто зазначити, що популяризація терміну «інформаційна безпека» почала відбуватись із розвитком засобів масової інформації (особливо – мережі Інтернет), переходом до автоматизації документообігу в Україні та загальної діджиталізації. Не можна ігнорувати той факт, що комп'ютеризація значно спрощує процес ведення тих чи інших справ, робить доступ до необхідних документів максимально швидким та зручним. Саме таким чином український законодавець наближається до європеїзації, розбудовуючи державу та враховуючи інтереси її громадян.

«В загальному сенсі, інтереси суспільства полягають у збереженні та примноженні духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпеченні суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формуванні й розвитку демократичних інститутів громадянського суспільства. Державні інтереси сформульовано таким чином: недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір. По-третє, доктрина формулює основні реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці в певних сферах і визначає основні напрямки протидії їм. Таким чином, аналіз національного законодавства дає підстави стверджувати, що наявною є тенденція розширення змісту законодавчого визначення поняття «інформаційна безпека». З розвитком інформатизації суспільства та вдосконаленням нормативно-правового забезпечення цих процесів розуміння інформаційної безпеки на законодавчому рівні пройшло шлях від вузького, найпростішого її визначення як технічного захисту інформації до складної розгалуженої системи...» [70, с. 15].

На нашу думку, з кримінально-правової точки зору **під інформаційною безпекою** необхідно розуміти *сукупність кримінально-правових засобів та заходів, які створюють алгоритм активної протидії протиправному посяганню на права, свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, а також держави та суспільства в цілому шляхом нанесення шкоди через негативний інформаційний вплив.* При цьому необхідно чітко розуміти принципову різницю між інформаційною безпекою та безпекою інформації. На нашу думку, **безпекою інформації** є стан захисту тих чи інших даних від несанкціонованого доступу з

метою внесення неправдивих та/або несвоєчасних відомостей. В межах досліджуваної нами ст. 376-1 чинного КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду доцільніше говорити про посягання саме на безпеку інформації. Варто також зазначити, що вказана стаття є новелою кримінального законодавства, яка стала логічним завершенням процесу прийняття низки нормативно-правових актів як з питань захисту інформації та інформаційної безпеки, так і вдосконалення роботи судової системи України.

«Відтак, програмою інтеграції України до Європейського Союзу, схваленої Указом Президента №1072/2000 від 14.09.2000 р., була визначена пріоритетність співробітництва України з ЄС, зокрема і стосовно судової системи, та закріплено вирішення питання щодо запровадження в Україні системи органів адміністративної юстиції, в тому числі адміністративних судів, а також прийняття адміністративного процесуального законодавства. Серед іншого Програма передбачала вчинення Україною дій у поліпшенні доступу до інформації стосовно рішень судів» [139]. «Якщо починати розгляд з гори законодавчої ієрархії, то можна помітити основні засади такого інформаційного забезпечення як будь-яких державних установ, так і адміністративного судочинства в Конституції України від 28 червня 1996 року. В основному в її приписах містяться загальні та непорушні права людини і громадянина та завдання держави, які формують її пріоритетну та основну політику забезпечення інформаційної безпеки та встановлення її основоположною функцією держави (ч. 1 ст. 17), кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ч. 2 ст. 50) тощо. Однак Конституція не визначає основ інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, таке явище більш поширене на рівні законів України» [80]. Отже, як ми бачимо, розвиток автоматизованої системи документообігу суду було розпочато ще до прийняття

у 2001 році Кримінального кодексу України. В першу чергу, це було спрямовано на захист документації, яка належить судовій системі, а також спрощення самого документообігу.

«Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 5 червня 2006 року започаткував та передбачив функціонування такої автоматичної системи, яка позитивно вплинула на функціонування судового апарату» [74]. «Додатком до цього Закону можна назвати Положення «Про автоматизовану систему документообігу суду», яке було затверджено Радою суддів України від 26 листопада 2010 року. Згідно з цим положенням автоматизована система документообігу суду становить сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та Державної судової адміністрації України, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо» [189]. «Саме така система є основою для нинішньої бази, яка постійно оновлюється відповідно до вимог захисту та інших необхідних для її існування якостей. Пізніше саме Кодексом адміністративного судочинства було встановлено основну мету автоматизованої системи, її завдання та порядок функціонування в ст. 15-1, що прямо вказало на її головну роль у системі інформаційного забезпечення і окружних адміністративних судів. Ще одним складником системи є Єдиний реєстр судових рішень, ведення якого забезпечується Державною судовою адміністрацією України, а основні його положення та правові засади – Законом України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року» [74]. До речі, Єдиний реєстр судових рішень на сьогоднішній день є достатньо популярним ресурсом, який надає доступ до основних документів судів України, при цьому персональні дані, які відповідно до вимог нормативно-правових актів України не

мають бути розповсюджені – вдало захищені. У Реєстрі викладена виключно загальна інформація, яка не може жодним чином негативно вплинути на права та інтереси суб'єктів захисту. В цьому контексті можна сказати про диференційований та виважений підхід законодавця до безпеки інформації та захисту персональних даних.

«Завдяки цьому адміністративне судочинство мало змогу швидко та ефективно розвивати внутрішню систему взаємозв'язків між судами, що має вплив і на швидкість прийняття рішень у справах. Порядок ведення реєстру було затверджено Кабінетом Міністрів України у постанові від 25 травня 2006 року та повністю визначено порядок його формування та ведення» [74]. «Тут також були визначені питання стосовно його фінансування, особливості програмного забезпечення, повноваження адміністраторів і держателів реєстру та інші умови його існування, за яких його робота буде злагодженою та максимально ефективною в ході змін, доповнень або інших дій, які вплинуть на його існування» [74]. Таким чином, із вказаного, можна зробити висновок, що саме з 2006 року розпочався активний розвиток автоматизованої системи документообігу суду, що зумовило необхідність кримінально-правової охорони.

«Саме тому в ч. 1 Закону України від 5 червня 2009 року № 1475-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» було вказано на необхідність доповнити Кримінальний кодекс України статтю 376-1 такого змісту: Стаття 376-1. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. 1. Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу

до автоматизованої системи документообігу суду, – караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. 2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років» [60]. Станом на 2021 рік дана редакція статті залишається актуальною та лише очікує зміни у зв'язку із прийняттям відповідних нормативно-правових актів.

«Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року в роботу адміністративного судочинства було внесено низку позитивних змін, зокрема щодо інформаційного забезпечення. Так, у вказаному Законі було ухвалено пріоритетність інформаційного забезпечення в судах та створення Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), яка фактично бере на себе головну роль у розпорядженні судовим процесом» [74]. «Статтею 18 Кодексу адміністративного судочинства України було визначено порядок та умови роботи системи, показуючи те, що законодавець має на меті повністю відцифрувати та перевести в електронний формат судовий процес» [74]. Таким чином, розвиток автоматизованої системи документообігу суду став одним із напрямків удосконалення процесу інформатизації та комп'ютеризації діловодства у державі, підтвердженням стрімкої еволюції технічного прогресу. На сьогоднішній день вказана система надає можливість не тільки прискорити процес роботи, а і дозволяє отримати швидкий доступ до необхідних документів, які знаходяться у вільному користуванні через мережу Інтернет (прикладом є

Єдиний реєстр досудових рішень тощо). Однак, саме спрощення інформаційної взаємодії призвело до виникнення низки ситуацій, які несуть в собі загрозу кримінально-правовій та кримінологічній безпеці України, у зв'язку із чим у 2009 році було прийнято рішення про криміналізацію незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Необхідно зазначити, що розвиток досліджуваного феномену пройшов достатньо короткий шлях, який можна умовно поділити на декілька етапів, які його зумовили: 1) етап становлення та розвитку технічного прогресу в українській державі (1996-2001 рр.) – визнання забезпечення інформаційної безпеки та безпеки інформації найважливішою функцією держави; 2) етап активного нормативно-правового розвитку (2001-2009 рр.) – прийняття основних нормативно-правових актів України, запровадження автоматизованої системи документообігу в судах; 3) етап загальної діджиталізації суспільства (2009 р. - сьогодні) – активне використання автоматизованої системи документообігу суду, встановлення кримінально-правового захисту.

1.2. Поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціально-правова необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування

В сучасних умовах законодавцєві важко своєчасно реагувати на нові тенденції, зміни менталітету та стрімкий розвиток технологічного прогресу. Саме у зв'язку із цим низка фактичних кримінальних правопорушень залишаються поза увагою юридично, через що кримінально-правова заборона такого роду суспільно небезпечних діянь встановлюється через деякий (часто – тривалий) часовий проміжок. Саме тому для науки кримінального права дуже цінним є вивчення соціальної обумовленості та безпосередньої сутності кожного окремого протиправного діяння, а також понятійно-категоріального апарату його безпосереднього предмета (за умови наявності такого). Ця теза стосується і досліджуваного нами кримінального правопорушення, яке полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, котре для чинного Кримінального кодексу України 2001 року є відносно новим суспільно небезпечним діянням.

Вчені вірно вказують, що «під час криміналізації нових суспільно небезпечних діянь слід з'ясовувати, яких саме додаткових ресурсів й у якому обсязі потребуватиме втілення в життя нової кримінально-правової заборони. Водночас для визначення соціальної обумовленості наявної норми це не має принципового значення. За умови відсутності процесуальних ресурсів не можна казати про таку обставину соціальної обумовленості, як можливість боротьби із суспільно небезпечним діянням за допомогою кримінально-правових засобів. Взаємозалежність наведених обставин убачається такою: спочатку слід визначитися з тим, можливо чи неможливо боротися з діянням за допомогою кримінально-правових засобів? І лише потім з'ясовувати, чи є на таку боротьбу ресурси? У разі негативної відповіді на перше поставлене питання, актуальність

відповіді на друге втрачається. При цьому перша названа обставина передбачає можливість доказування діяння, а друга – орієнтує на наявність певного державного апарату, установ, фахівців, відповідних норм кримінального процесуального законодавства. Для охоронних кримінально-правових норм наявність ресурсів щодо здійснення кримінального переслідування має обов'язкове значення, для заохочувальних норм і норм-дефініцій наявність ресурсів для їхньої реалізації окремого значення не має, а для регулятивних норм – має факультативне значення» [122, с. 137-138]. Вказана позиція ще раз наочно підтверджує те, що вивчення соціальної обумовленості кримінально протиправних феноменів дозволяє своєчасно криміналізувати або декриміналізувати діяння, уникаючи при цьому виникнення у кримінальному законодавстві «мертвих» та «дрімаючих» норм. Саме соціальна обумовленість та історизм обумовлюють наступність у праві. Отже, враховуючи вищевказане, вважаємо за доцільне розглянути більш детально соціальну обумовленість кримінального правопорушення, яке полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, розпочинаючи дослідження із встановлення поняття та сутності автоматизованої системи документообігу суду.

Так, «відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого Рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30, під автоматизованою системою документообігу суду (далі – АСДС) необхідно розуміти сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи, та забезпечують виконання завдань, визначених цим Положенням, в тому числі таких як: функціонування документообігу суду та органів системи правосуддя; обмін інформацією між ними та з іншими органами державної влади; обмін з єдиною централізованою базою даних судової влади; оприлюднення інформації за допомогою офіційного веб-порталу судової влади України; захист інформації від несанкціонованого доступу, тощо» [135]. Таким чином, автоматизована

система документообігу суду є складною інформаційно-аналітичною базою, котра вміщує в себе сукупність даних, необхідних для реалізації судовою системою покладених на неї завдань. Основною рисою АСДС є те, що вона є **сукупністю комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів**, що спрощує несанкціонований доступ до її даних особам, які мають відповідні знання та навички програмування.

Відповідно до вищевказаного Положення, «АСДС та інші підсистеми мають в тому числі забезпечувати: 1) автоматизацію діловодства в судах та ОСП, у тому числі обмін інформаційними ресурсами у межах окремих органів, між судами, ОСП та учасниками судового процесу; 2) реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції, внутрішніх документів, судових справ, матеріалів судового провадження, скарг, заяв, клопотань та інших передбачених законом процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження та фіксування етапів руху інформаційних ресурсів; 3) ведення єдиних довідників АСДС, обов'язкових для використання всіма судами та ОСП, у тому числі довідника учасників судової справи; 4) викладення (формування) оригіналів електронних судових рішень, виконавчих документів, інших документів у формі ЕД, створення ЕКПД доказів, процесуальних та інших документів, що подаються у паперовій формі, розмітка створених документів...» [135]. На сьогоднішній день в Україні більшість державних органів та установ вже переходять на електронний спосіб ведення документації та ділового листування. Такий підхід дозволяє зберегти максимальну прозорість між учасниками та певним чином сприяє процесу боротьби з корупційними проявами. На нашу думку, створення єдиних аналітичних та інформаційних баз – це достатньо дієвий спосіб забезпечити безпеку юридичних та фізичних осіб, шляхом збереження інформації від видалення та внесення неправдивих відомостей.

«АСДС та інші підсистеми мають також забезпечувати ... 5) збереження інформаційних ресурсів в електронному архіві та їх автоматизоване надсилання (відповідно до Протоколів обміну, затверджених адміністратором) до Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного державного реєстру виконавчих документів та ЦБД, у тому числі для підготовки та автоматизованого формування статистичних даних, узагальнюючих та аналітичних показників, звітності про стан здійснення судочинства, тощо; 6) об'єктивний та неупереджений розподіл судових справ за допомогою модуля автоматизованого розподілу в судах загальної юрисдикції між суддями з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження судових справ; 7) об'єктивне та неупереджене визначення присяжних за допомогою модуля автоматизованого розподілу в судах загальної юрисдикції у порядку черговості, з урахуванням граничних меж їх зайнятості та в хронологічному порядку надходження судових справ...» [135]. Останнє є дуже цікавим моментом, який вказує на прагнення створити алгоритм, який дозволить уникнути конфлікту інтересів, знизить корупційні ризики тощо.

«Система також надає можливість забезпечувати ...8) надсилання через контакт-центр виконавчих документів, судових рішень, повідомлень, судових повісток, судових повісток-повідомлень та інших процесуальних документів або їх веб-адрес в Єдиному державному реєстрі судових рішень учасникам судового процесу та іншим особам за допомогою електронної пошти або інших засобів зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику; 9) надання особам інформації про стан розгляду судових справ за допомогою електронного кабінету, контакт-центру та веб-порталу у випадках, встановлених законом; 10) розміщення на веб-порталі оголошень про виклик в суд осіб (відповідача, третьої особи, свідка), зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи яких невідоме; оприлюднення

у випадках, встановлених законом, іншої інформації на веб-порталі, веб-сайтах Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 11) видачу паперових копій судових рішень та виконавчих документів на підставі наявних у АСДС даних; 12) інші можливості, створені адміністратором відповідно до взятих на себе договірних зобов'язань» [135]. Таким чином АСДС забезпечує повноцінне збереження та надає можливий (відповідно до положень чинного українського законодавства) доступ до судових інформаційних ресурсів. Тобто, ми можемо говорити про те, що система робить судовий процес максимально прозорим та відкритим для ознайомлення (за можливості) кожним зацікавленим користувачем.

«Для функціонування АСДС та інших підсистем адміністратор здійснює: технічний супровід та підтримку працездатності АСДС та інших підсистем в цілому, згідно з вимогами цього Положення; створення, вдосконалення та супроводження АСДС та інших підсистем; адміністрування централізованих ресурсів судів та органів системи правосуддя, надання до них доступу; забезпечення зберігання та захисту даних централізованих ресурсів, у тому числі шляхом визначення концепції захисту від несанкціонованого доступу та засобів і методів забезпечення цілісності їх баз даних; координацію і супроводження створення комплексної системи захисту інформації інформаційно-телекомунікаційної системи в органах, що використовують АСДС та інші підсистеми, як складову інформаційно-телекомунікаційної системи; затвердження єдиної політики безпеки використання АСДС, обов'язкових до застосування цими органами; підтримку сервісу обміну обліково-статистичними та реєстраційно-контрольними картками, електронними документами суду, органу системи правосуддя з ЦБД у відповідності до протоколів обміну, затверджених адміністратором; виконання цих та інших функцій, передбачених цим Положенням та взятими на себе договірними зобов'язаннями» [135]. Отже, основне обслуговування системи здійснює спеціально уповноважена особа, якою

нормативно-правовий акт визначає оператора. Таким чином, *автоматизована система документообігу суду* – це інформаційно-аналітичний комплекс, котрий забезпечує реалізацію прозорого та корупційно безпечного документального супроводження взаємовідносин між судовою системою, юридичними і фізичними особами та державою. Суспільна небезпечність посягання на нормальне функціонування АСДС є очевидною, оскільки шкода в такому випадку завдається всім суб'єктам судового процесу. Враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись більш детально на розгляді соціальної обумовленості криміналізації посягання на роботу АСДС, розпочавши із розгляду кримінальних правопорушень в межах інформаційно-аналітичної сфери.

Відтак, «більша частина суспільно небезпечних маніпуляцій у відношенні АСДС вчиняється за допомоги комп'ютерної техніки. На сьогоднішній день такого роду кримінальні правопорушення є відносно новими, що обумовлено нещодавньою популяризацією електронно-обчислювальних машин. Вчені вказують, що під комп'ютерною злочинністю слід розуміти суспільно небезпечну діяльність чи бездіяльність, яка здійснюється з використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки з метою спричинення збитків майновим або суспільним інтересам держави, підприємств, відомств, організацій, кооперативів, громадським формуванням і громадянам, а також правам особи. Розповсюдження загальних комп'ютерних знань, постійне підвищення технічних характеристик та супутнє зниження цін на обладнання, застосування комп'ютерів, мабуть, чи не в усіх професіях, розвиток машинних мов високого рівня, які легко засвоюються будь-якою зацікавленою особою, і, як наслідок, постійне зростання кількості користувачів, зумовило зростання масштабів протизаконних дій, пов'язаних з використанням ЕОМ» [185, с. 223]. Ми абсолютно погоджуємось із вказаною дефініцією та зі свого боку хочемо додати, що вона достатньо влучно характеризує низку способів за допомоги яких

може бути здійснено незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Взагалі, «соціальна обумовленість і ефективність кримінального законодавства, його норм і інститутів являє собою серйозну проблему, яка може бути досліджена з різних боків, у різних аспектах. Але основним її напрямком є розкриття та вивчення факторів, що впливають на створення норм та інститутів кримінального законодавства та на їх ефективність» [125, с. 67]. «Вирішенню питань про те, що викликало появу або зміну певної кримінально-правової норми, завжди приділялася належна увага. Це зумовлено тим, що, як підкреслював Шаргородський М. Д., неможливо досліджувати юридичні норми окремо від тих конкретних суспільних відносин, які вони регулюють, від тих політичних завдань, що ставив перед собою законодавець під час їх видання, від тієї конкретної обстановки, у зв'язку з якою ці норми видавалися та в якій вони застосовувалися» [156, с. 7]. «Сам процес виявлення факторів, які обумовлюють появу та зміну норм про кримінальну відповідальність, пов'язаний з об'єктивними труднощами. По-перше, різні автори неоднаково іменують вказані фактори, називаючи їх підставами, принципами, умовами, завданнями, критеріями. По-друге, має місце неузгодженість у визначенні їх кількості. Наприклад, Дагель П.С. розрізняв об'єктивні та суб'єктивні умови криміналізації. Об'єктивна умова виникає внаслідок взаємодії декількох факторів: ступеня суспільної небезпечності діяння, його поширеності, неможливості боротьби з ним за допомогою менш репресивних заходів. До суб'єктивних умов належать усвідомлення об'єктивних потреб суспільства в криміналізації та певний рівень суспільної правосвідомості» [47, с. 68–72]. На сьогоднішній день вчені мають дещо різний підхід до соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння. Звичайно, частіше за все під соціальною обумовленістю розуміють наявність вагомих причин вважати, що те, чи інше діяння здатне негативним чином

впливати на державні процеси, а також права та свободи осіб, які перебувають на території країни, призводячи до руйнівних наслідків.

«Фефелов П. А., який одним з перших зробив спробу визначити критерії встановлення кримінальної караності, виділив два критерії: підвищену суспільну небезпечність діяння та наявність необхідних умов для реалізації принципу невідворотності покарання» [172, с. 101–105]. «Не вдаючись у детальний аналіз різних концептуальних підходів до вирішення цієї проблеми, видається можливим для аналізу соціальної обумовленості відповідальності саме за замах на злочин використати систему принципів криміналізації, розроблену колективом авторів, до якого увійшли Дагель П. С., Злобін Г. А., Келіна С. Г., Кригер Г. Л., Кудрявцев В. М., Мінаєва Т. І., Яковлев О. М.» [127, с. 302]. «Вони виокремлювали соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації як такі, що відображають суспільну необхідність та політичну доцільність кримінальної відповідальності та системно-правові принципи криміналізації, які обумовлені вимогами несуперечливості норм кримінального права та інших галузей права» [127, с. 210]. На наш погляд, **основні критерії соціальної обумовленості у кримінально-правовому розумінні можна поділити на наступні**: 1) політико-економічні фактори – обумовлено тим, що діяння може негативно вплинути на державні процеси (привести до політичної нестабільності, зміни меж території, революцій, війн тощо) та/або спричинити економічну кризу. Яскравий приклад – більша частина кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки; 2) соціально-юридичні фактори – обумовлено тим, що діяння може привести до зневірення громадян у роботі правоохоронних органів, дестабілізувати кримінологічну ситуацію шляхом активізації/провокації інших суспільно небезпечних діянь (наприклад, необхідних для приховування попереднього правопорушення); 3) психологічні фактори – обумовлено необхідністю створення умов, в яких мінімізується процент віктимного населення шляхом правової освіти та демонстрування

активного реагування законодавця на потреби громадян. Заходячи дещо вперед, зазначимо, що кримінальне правопорушення, яке полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду необхідно відносити до другого блоку (соціально-юридичні фактори).

«Окрему увагу необхідно звернути і на основні принципи криміналізації. Так, до соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації належать: 1) принцип суспільної небезпечності; 2) принцип відносної поширеності діяння; 3) принцип співрозмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; 4) принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. До системно-правових принципів криміналізації належать: 1) загально-правові системні вимоги криміналізації: а) принцип конституційної адекватності; б) принцип системно-правової несуперечливості криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння; в) принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації; г) принцип процесуальної здійсненості переслідування; 2) кримінально-правові системні принципи криміналізації: а) принцип відсутності прогалин у законі та ненадлишковості заборони; б) принцип визначеності та єдності термінології; в) принцип повноти складу; г) принцип співрозмірності санкції та економії репресії» [18, с. 49–72; 40, с. 58]. Ми погоджуємось із викладеною системою. Криміналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду відповідає усім вищезгаданим принципам. Більше того, такий крок законодавця дозволив привести національне законодавство у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти.

«Переважає більшість дослідників визначає криміналізацію як законодавче визнання тих чи інших діянь злочинними, встановлення за них кримінальної відповідальності» [86-89]. «Проте аналіз наукової літератури дозволяє виявити й інші точки зору. Так, А. Д. Антонов, з одного боку, погоджуючись із М. І. Загородніковим, зазначає, що криміналізація, виступаючи як головна складова

кримінально-правової політики, являє собою проголошення суспільно небезпечних діянь злочинами. У цього визначення, – пише правознавець, – існує декілька модифікацій, що мало чим відрізняються між собою» [13, с. 98]. «Водночас згодом, у тій самій публікації, дослідник зазначає, що в сучасній теорії криміналізації існує два основні підходи до визначення сутності криміналізації. Згідно з першим – це не лише власне закріплення в законі ознак нових складів злочинів, але й підвищення верхніх меж санкцій в межах існуючих складів, деякі обмеження у застосуванні інститутів звільнення від покарання, конструювання норм, що викликають небажані правові наслідки» [13, с. 98]. Необхідно також пам'ятати, що криміналізація завжди є результатом урахування попереднього досвіду розвитку суспільства та розбудови державності. Тільки крізь призму ретроспективи законодавець здатний прогнозувати необхідність та динамізм тієї чи іншої статті.

«Другий підхід, – відзначає правник, – полягає в тому, що криміналізація полягає лише у віднесенні законодавцем діяння до числа злочинів (О. І. Коробєєв). На думку А. Д. Антонова, науковці, які відстоюють першу точку зору, безпідставно розширюють поняття криміналізації, включаючи в неї елементи пеналізації діянь» [13, с. 62]. «Тобто А. Д. Антонов на с. 80 і с. 91 своєї праці навів два взаємовиключні судження стосовно того, чи є поняття криміналізації загальноновизнаним, чи все ж-таки існують два принципово різні підходи до нього. Крім того, вважаємо за можливе зауважити про наявність принаймні третього підходу, прихильником якого є В. К. Грищук, згідно з яким під криміналізацією розуміють «стадію, етап, метод реалізації соціально обумовленої кримінальної політики держави, складний, багатогранний науковий процес оцінки суспільно значущих діянь, як корисних для суспільства або суспільно небезпечних, що завершується прийняттям законодавцем норм кримінального закону, які забороняють, під загрозою кримінального покарання, або дозволяють, заохочують конкретні типи таких діянь»» [42, с. 62]. «Тому, на думку цього

вченого, категорія «криміналізація» ширша за своїм змістом за категорію «кримінально-правова заборона». Це правознавець пояснює тим, що кримінально-правовою формою опосередковуються як суспільно небезпечні, так і суспільно корисні діяння людини, і тому є підстави досліджувати також і підстави кримінально-правового дозволу і заохочення. Процес цього опосередкування є процесом криміналізації» [132, с. 127-128]... «тут відбувається підміна понять. Те, що В. К. Гришук називає криміналізацією, насправді є кримінально-правовим регулюванням, яке дійсно відбувається не лише шляхом заборони, але й дозволу й заохочення. Криміналізація ж, на наше переконання, полягає все-таки лише у визнанні певних діянь людини злочинними, як на цьому наголошує переважна більшість інших дослідників» [126, с. 99]. Ми абсолютно погоджуємось із останньою тезою та вважаємо, що криміналізація, в першу чергу, являє собою наступний етап нормотворчості, який слідує за встановленням усіх критеріїв соціальної обумовленості.

«В. Д. Воднік зазначає, що під соціальною обумовленістю права розуміють відповідність, адекватність права суспільним відносинам, що регулюються, його здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя. Предмет досліджень, що спрямовані на вивчення соціальної обумовленості права, як указує науковець, становлять соціальні чинники неправового характеру, які певною мірою впливають на формування і розвиток права» [157, с. 208]. «У механізмі соціальної обумовленості права дослідниця виділяє три стадії: виникнення потреби в юридичному регулюванні відповідних відносин (1); відбиття у правовій, моральній, політичній свідомості потреб та інтересів, формування громадської думки (2); діяльність держави в особі її компетентних органів з прийняття правових норм – правотворчість (3)» [157, с. 208]. На нашу думку, вчений значно звужує сутність соціальної обумовленості, котра охоплює усі фактори, які свідчать про реально існуючу загрозу деструктивного впливу на окремі суспільні відносини, які захищаються кримінальним законодавством.

«З викладеного випливає, що правотворчості має передувати спочатку виникнення потреби в регулюванні, а потім – закріплення цієї потреби в правовій, моральній, політичній свідомості, на підставі чого формується громадська думка. Оцінюючи наведений матеріал з позиції власного дослідження, зауважуємо, що він стосується соціальної обумовленості виникнення нових норм, а от соціальну обумовленість чинних норм за його допомогою проаналізувати не вдасться. Поширюючи ці положення саме на кримінально-правові норми, можемо зробити висновок, що наведені положення можна використати для з'ясування соціальної обумовленості криміналізації певних діянь або виникнення потреби у нових регулятивних, заохочувальних кримінально-правових нормах чи нормах-дефініціях. З точки зору В. В. Лапаєвої, соціальна обумовленість правових норм – це їх відповідність, адекватність тим суспільним відносинам, які вони регулюють» [104, с. 24]. «У сучасних умовах прискорення соціально-економічного розвитку, – відзначає дослідниця, – все більшого значення набуває розуміння соціальної обумовленості законодавства як його відповідності прогресивним тенденціям і глобальним цілям розвитку суспільних відносин» [104, с. 39]. «Підбиваючи підсумки розгляду теоретичних аспектів проблематики соціальної обумовленості законодавства, правник підкреслює, що в межах цієї теми сфокусовано широкий спектр проблем не лише правового, але й економічного, політичного, ідеологічного, моральнісного, соціокультурного та іншого порядку» [104, с. 39]. «Викладене орієнтує на те, що цю проблему можуть розробляти не лише юристи, а й економісти, соціологи, політологи, культурологи тощо. При цьому кожен із них має здійснювати її вивчення, виходячи з предмета свого дослідження» [127, с. 211]. Отже, структурно соціальна обумовленість криміналізації має включати історичні аспекти еволюції протиправного діяння, його показники у динаміці, актуальну кримінологічну систему та прогноз із урахуванням ймовірних кримінологічних ризиків та шляхів протидії останнім.

«С. Д. Шапченко визначає, що «соціальна зумовленість кримінального закону» є складовою частиною соціального аспекту механізму кримінально-правового регулювання (поряд із соціальним механізмом дії кримінально-правових заборон, соціологією застосування норм кримінального права, соціальною ефективністю кримінально-правових норм)» [182, с. 63]. «На жаль, як саме визначається соціальна обумовленість кримінального закону, правник не вказує. Водночас одним із інших аспектів механізму кримінально-правового регулювання визнається спеціально-юридичний. У цьому аспекті він розглядається як нормативно визначена взаємодія окремих елементів правової системи, яка забезпечує (має забезпечувати) виконання завдань, що стоять перед кримінальним правом як окремою галуззю права» [182, с. 63]. «З точки зору Ю. Є. Пудовочкина, коли мова йде про соціальну обумовленість заборони (норми), є сенс перенести міркування у сферу його встановлення – криміналізації та пеналізації для того, щоб виявити умови і критерії, виходячи з яких та чи інша норма буде оцінюватися як соціально обумовлена» [140, с. 138]. Ще одним аспектом, який яскраво ілюструє досліджуване нами кримінальне правопорушення є обрання законодавцем розділу, який максимально би відповідав протиправному діянню (тобто, встановлення родового об'єкту). Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду має ознаки і комп'ютерного кримінального правопорушення. Однак прагнення законодавця акцентувати увагу на підвищеній суспільній небезпеці, яка є основним каталізатором соціальної обумовленості криміналізації, призвело до позиціонування суспільно небезпечного діяння як такого, що перешкоджає здійсненню правосуддя в державі.

Як зазначає В.В. Орехов, «соціальна обумовленість і ефективність кримінального законодавства, його норм й інститутів являє собою широку проблему, яка може бути досліджена з різних боків, у різних аспектах і напрямках. Але основним її напрямом, аспектом є розкриття та вивчення факторів, що

впливають на створення норм та інститутів кримінального законодавства та на їх ефективність» [125, с. 67]. Із цим погоджується В. І. Борисов, зазначаючи, що «перспективу для теорії кримінального права мають ті концепції, що пов'язують вирішення цього питання з визначенням чинників соціальної обумовленості, їх системно-соціологічним аналізом» [24, с. 288]. Таку позицію поділяють, зокрема, Л. В. Дорош та В. В. Федосєєв [54, с. 16]. Продовжуючи власну думку, В. І. Борисов указує, що «соціальна обумовленість норм закону про кримінальну відповідальність визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними та іншими чинниками, встановлення і розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити наукову обґрунтованість змісту закону» [24, с. 288]. Таким чином, на нашу думку, *під соціальною обумовленістю криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду необхідно розуміти сукупність об'єктивно існуючих підстав вважати, що певні діяння створюють фактичну загрозу протиправного впливу на суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя, шляхом порушення нормального функціонування автоматичної системи документообігу, що може призвести до дестабілізації кримінально-правової політики держави в частині забезпечення незалежності та об'єктивності судового процесу та суддів.*

Дійсно, «збільшення кількості кримінальних справ, пов'язаних з комп'ютерними злочинами, спостерігається практично у всіх промислово розвинутих країнах. Основні причини вчинення злочинів у сфері використання ЕОМ, як і багатьох інших видів злочинності, слід шукати в економічних відносинах, в їх суперечливості. За деякими оцінками дослідників, нині економічний характер разом з корисливою мотивацією злочинної поведінки мають 4/5 криміногенних детермінант. Наявність великої кількості безробітних,

у тому числі й осіб, що володіють достатніми професійними навичками, здатних здійснювати кваліфіковані злочини у сфері використання комп'ютерів, є загальною проблемою для країн колишнього СРСР, де рівень фізико-математичної освіти завжди був високим, а рівень безробіття після розпаду СРСР значно підвищився. Формування нової галузі суспільних відносин вимагає, у свою чергу, аналізу та доповнення діяльності щодо протидії вчиненню правопорушень і злочинів» [185, с. 223]. Що стосується розглядуваного нами кримінального правопорушення, тут можна яскраво виділити його ядро, котре являє собою корисливий мотив, якого може переслідувати його суб'єкт. Також, окремо може переслідуватись посткримінальна потреба уникнути певного обсягу покарання шляхом зміни та/або знищення інформації від якої залежить подальша доля справи. В цьому контексті ми можемо говорити про те, що соціальна обумовленість досліджуваного протиправного діяння є складною, розгалуженою, **історично несформованою** структурою. Ми акцентуємо увагу на відсутності вичерпного ретроспективного досвіду боротьби з незаконним втручанням в роботу АСДС, що обумовлено тим, що правопорушення є новелою чинного кримінального законодавства. Отже, **першою підставою криміналізації діяння в межах соціальної обумовленості є відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони.**

Варто звернути увагу на те, що «нормативно-правова база з питань протидії загальним комп'ютерним кримінальним правопорушенням бере свій початок ще з ХХ століття та має більш тривалу історію. Перші спеціальні закони по боротьбі з комп'ютерною злочинністю було прийнято в 1973 р. в Швеції і в 1976 р. у США на федеральному рівні. Склади злочинів у сфері інформаційних технологій (комп'ютерних злочинів) було сформовано в 1979 р. на Конференції американської асоціації адвокатів у Далласі, до яких увійшли: використання або спроба використання комп'ютера, обчислювальної системи або мереж комп'ютерів з метою отримання грошей, власності або послуг шляхом прикриття

фальшивими кодами або видання себе за іншу особу; умисна несанкціонована дія, що має за мету зміну, пошкодження, знищення або викрадення комп'ютера, обчислювальної системи, комп'ютерної мережі або систем математичного забезпечення, що містяться в них, програм або даних; умисне незаконне порушення зв'язку між комп'ютерами, обчислювальними системами або комп'ютерними мережами» [22, с. 60]. «Згодом поступово в багатьох країнах світу затверджено законодавчі акти стосовно цієї категорії злочинів. У лютому 1986 р. Бундестагом Німеччини було прийнято Другий Закон по боротьбі з економічною злочинністю. Завдяки цьому було закладено правову базу для ефективного кримінально-правового переслідування економічних правопорушень нового типу, перш за все злочинів, об'єктом або знаряддям яких є ЕОМ. Ряд нових статей, які введено цим законом, вміщують спеціально сформульовані склади комп'ютерних злочинів. Закон було введено в дію 1 серпня 1986 р.» [185, с. 224]. Отже, перші нормативно-правові акти достатньо вузько розглядали такого роду суспільно небезпечні діяння, захищаючи виключно самі електронно-обчислювальні машини, залишаючи без уваги інформацію, яка в них зберігається. Такий підхід можна пояснити відсутністю загальної зацікавленості у комп'ютерах як техніки, здатної спростити документообіг.

«В Італії законодавчими актами введені основні положення відносно найбільш важливих комп'ютерних злочинів: Декрет № 518 від 29.12.92 р. «Використання положень Європейського Економічного співтовариства за № 91/250 стосовно офіційного захисту комп'ютерних програм»: Закон № 547 від 23.12.93 «Зміна та внесення нових статей стосовно комп'ютерних злочинів у Кримінальний Кодекс». Комп'ютерний злочин, згідно з кримінальним законодавством Італії, – це злочин, скоєний з використанням комп'ютерних технологій, від персонального комп'ютера до портативних телефонних пристроїв, які створені на базі мікросхем. Законодавство Італії забезпечує захист урядових організацій, військових об'єктів, банків, компаній, фірм від

несанкціонованого доступу в комп'ютерні мережі, протиправного використання захищених банків даних, незаконного копіювання топографій напівпровідників (чіпів), які злочинці використовують для встановлення кодів кредитних і телефонних карток, банківських рахунків тощо. Щорічні втрати в Італії від комп'ютерних злочинів складають сотні мільйонів лір. Характерним для поведінки комп'ютерних злочинців є використання програмного забезпечення, яке може автоматично набирати всі алфавітно-цифрові комбінації на основі принципу генератора випадкових чисел. Завдяки цій процедурі вони здатні встановити пароль, що дозволить увійти до системи» [22, с. 109]. «Франція володіє повним юридичним арсеналом для боротьби з такою категорією злочинності. У 1994 р. було сформовано Бригаду поліції з компетентного персоналу, яка спеціалізується на виявленні та розслідуванні комп'ютерних злочинів при тісному співробітництві із службами безпеки та цивільними організаціями» [185, с. 224]. Італійське законодавство, на наш погляд, є більш виваженим та передбачає розгалужену систему кримінально протиправних діянь, які можуть визначатись як комп'ютерні, більше того, у країні передбачено захист урядових організацій, військових об'єктів, банків, компаній, фірм від несанкціонованого доступу в комп'ютерні мережі тощо, що свідчить про захист будь-якої інформації, яка може певним чином вплинути на нормальні взаємовідносини між державою та юридичними і фізичними особами.

«З 1 березня 1994 р. було введено в дію нову версію Кримінального Кодексу, який докорінно змінив внутрішні закони про комп'ютерну злочинність. До Кримінального Кодексу були внесені статті з санкціями проти правопорушень, які пов'язані з обробкою інформації та із злочинами стосовно фальсифікації даних. Прийнятий 5 січня 1994 р. Закон «Godfran», який було названо на честь автора, вніс ясність та уточнив питання юриспруденції і практики стосовно несанкціонованого доступу та протидії функціонуванню систем, які приносять щорічних збитків, наприклад, страховим компаніям в розмірі 5 мільярдів

франків. Єдиний закон, який передбачає покарання за комп'ютерні злочини - Кримінальний Кодекс Іспанії. Диспозиції статей Кодексу сформульовано відповідно до норм Державного Закону № 5/92 від 2 жовтня 1992 р., який регулює процеси персональної автоматизованої обробки даних і передбачає утворення органу захисту даних для контролю за виконанням цих норм. Специфічні комп'ютерні злочини вміщують правопорушення, в яких комп'ютерна система є об'єктом вчинення злочину. Прикладом цього виду злочинів може бути протизаконний доступ до комп'ютерної системи. До злочинів, які пов'язані з комп'ютерами, належать правопорушення, в яких комп'ютер виступає в ролі предмета або інструмента здійснення правопорушення. Одним з прикладів цієї категорії злочинів є крадіжка грошей з банку з використанням комп'ютера як інструмента вчинення злочину» [185, с. 225]. Отже, ми можемо говорити про те, що певні ознаки комп'ютерного кримінального правопорушення у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду присутні. Тим не менш, основний акцент законодавець робить на захисті системи правосуддя (що, хоча і є достатньо дискусійним моментом, однак має право на існування), про що свідчить розміщення статті, якою передбачено кримінальну відповідальність за досліджуване діяння у відповідному розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Таким чином, *другою підставою криміналізації діяння в межах соціальної обумовленості є необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя*, що гарантується ст. «6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі; окремого захисту

потребують і права та законні інтереси суддів та інших осіб, причетних до судового процесу» [79].

Не можна оминати увагою той факт, що ще *однією з підстав криміналізації діяння є рівень суспільної небезпеки*. Однак, судова практика також є достатньо неоднозначною, що свідчить про те, що законодавцем було прийнято не в повній мірі обґрунтоване рішення внести у 2009 році такого роду суспільно небезпечне діяння до вітчизняного кримінального законодавства. Нестабільні кількісно-якісні показники також вказують на не зовсім ефективний кримінально-правовий вплив та потребу у перегляді санкції ст. 376-1 КК України.

Цікавим аспектом є те, що наразі наша країна регулярно проводить реформи майже у всіх сферах, не є виключенням і реформування судової системи. На сьогоднішній день ми не можемо говорити про повну досконалість останньої. Український законодавець, нажаль, ще не в повній мірі готовий перейняти максимальну кількість позитивних напрацювань міжнародної та європейської спільноти та повністю позбавити судову систему суб'єктивізму та рудиментарних поглядів на відповідальність. Однак, на нашу думку, криміналізація незаконного втручання в автоматизовану систему документообігу суду дозволило одним кроком вирішити декілька проблем: удосконалити судову систему в світлі її реформування та дещо наблизитись до вимог міжнародної та європейської правової спільноти.

Таким чином, враховуючи все вищевказане, підсумуємо, що автоматизована система документообігу суду наразі є єдиною інформаційно-аналітичною базою, яка здатна прискорити, полегшити та забезпечити обмін та отримання спеціальними (та в окремих випадках – загальними) суб'єктами необхідних даних в межах тих чи інших проваджень. Поява будь-якого феномену рано чи пізно призводить до виникнення нових форм кримінально протиправної діяльності, у зв'язку із чим у 2009 році виникла гостра потреба кримінально-правового захисту АСДС. Підставами соціальної обумовленості криміналізації

такого роду правопорушення стали наступні: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти.

1.3. Основні показники кримінально протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду

Вивчення того чи іншого кримінально протиправного діяння потребує ретельного дослідження кожного феномену, котрий певним чином обумовлює/сприяє вчиненню. Одним із головних етапів є встановлення детермінаційного комплексу та загальна кримінологічна оцінка, котра передбачає розгляд основних показників кримінально протиправної діяльності у певній сфері. Не є виключенням і кримінальні правопорушення проти правосуддя, одним із яких є незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Вивчення судової практики та статистики, викладеної на сайті Генеральної прокуратури України свідчить про актуальність даного суспільно небезпечного діяння при його відносно незначній розповсюдженості. Стрімкий технічний прогрес, який має наслідком розростання інформаційних систем формує не в повній мірі сприятливий прогноз щодо ймовірного зростання у майбутньому випадків протиправного посягання на автоматичні системи документообігу суду. Вказане свідчить про необхідність ретельного вивчення кримінологічної ситуації відносно вказаного суспільно небезпечного діяння.

Взагалі, «першим етапом на шляху протидії злочинності у сфері правосуддя є формування комплексної характеристики цієї категорії злочинів. Кримінально-правова наука насамперед визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами. В результаті кримінально-правова характеристика надається не злочинності як явищу, а окремому злочину і містить аналіз окремих елементів, що утворюють склад злочину: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона злочину. Інакше кажучи, на відміну від кримінології, де об'єктом дослідження є

злочинність як явище, кримінальне право дає характеристику складу злочину, наявність якого в суспільно небезпечному діянні, вчиненому особою, є підставою притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності» [173, с. 239]. «...кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні показники окремої групи (виду) злочинів, дані, що характеризують особистість злочинця, причини й умови вчинення відповідної групи злочинів, а також заходи попереджувального впливу» [10, с. 4]. При цьому ми не можемо заперечувати той факт, що лише міцний тандем кримінального права та кримінології дозволяє встановити максимально небезпечні кримінальні правопорушення, дослідити їх структуру, географію, кількісно-якісні показники тощо. Це дозволить законодавцеві зробити спробу позитивно вплинути на ситуацію шляхом перегляду санкцій окремих статей кримінального законодавства.

«Сучасні вчені висловлюють позицію, що основою побудови системи попередження певної групи злочинів є саме їх кримінологічна характеристика. Кримінологічна характеристика, на відміну від кримінально-правової або криміналістичної характеристик, найбільш повно враховує типові відомості про особу злочинця та жертву злочинного посягання, використовувані злочинні механізми тощо, які мають принципове значення, з точки зору організації попередження злочинів даного виду, встановлення та викриття винних осіб. І на відміну від кримінально-процесуальної характеристики, в основу якої покладено узагальнений предмет доказування, кримінологічна характеристика окремих видів злочинів насичена конкретним якісним знанням у формі інформаційно-статистичних зведень. При цьому зміст кримінологічної характеристики передбачає не конкретизацію предмета доказування, а розгляд типових ознак окремих елементів злочинної діяльності даного виду» [190, с. 22]. Насправді, необхідно відмітити, що весь блок кримінальних правопорушень проти правосуддя є відносно новим та формувався законодавцем у зв'язку із необхідністю захистити судовий процес від умисного заподіяння шкоди з метою

приховати ті, чи інші дані. Якщо абстрактно розглядати криміналізацію цих суспільно небезпечних діянь, можна побачити, що вона обумовлена потребою забезпечити громадян та державу від феномену, котрий спровокує беззаконня, свавілля та стане каталізатором зростання рівня кримінально протиправної діяльності. Таким чином, кримінальні правопорушення проти правосуддя – це єдиний вид протиправних діянь, які не тільки фактом свого існування погіршують кримінологічну картину, а і сприяють іншим суспільно небезпечним діянням, порушуючи нормальне функціонування судової системи.

«Якісні показники злочинності характеризують внутрішні особливості цього явища, закономірності її розвитку. Основним якісним комплексним показником є структура злочинності. Є досить багато визначень поняття «структура злочинності», наприклад: «...це групування злочинів і осіб, які їх вчинили, за певними їх якісними ознаками для установлення найбільш характерних рис із метою подальшого виявлення і вивчення взаємозв'язків між структурними підрозділами» [96, с. 58]; «...це внутрішня, притаманна їй ознака, що розкриває її будову, окремі складові частини в загальній їх сукупності за визначений відрізок часу та на визначеній території» [65, с. 68]; «це якісний показник, сутність якого полягає в описі співвідношення між групами і видами злочинів, вчинених різними категоріями правопорушників» [97, с. 62]. В межах обраної тематики більш цінним для нас є встановлення саме кількісного показника, котрий надасть можливість довести необхідність перегляду статті, якою передбачено кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

«О.М. Джужа, підтримуючи думку Н.Ф. Кузнєцової [102, с. 29], для аналізу структури злочинності вказує на використання таких показників» [65, с. 68–69]: «– співвідношення видів злочинів за їхньою класифікацією, поданою в Особливій частині КК; – питома вага найпоширеніших злочинів; – співвідношення видів злочинів за домінантною мотиваційною спрямованістю (насильницькі,

корисливі, корисливо-насильницькі та необережні); – питома вага злочинності неповнолітніх; – питома вага групової злочинності, а всередині її – організованої; – питома вага рецидиву; – «географія» злочинності, тобто розподіл її за регіонами й типами населених пунктів; – питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї; – питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків; – «вуличні» злочини; – транснаціональні злочини. Отже, структура злочинності як комплексний показник включає значну кількість показників, за якими здійснюється аналіз злочинності, а тому доцільно всю сукупність показників згрупувати, у зв'язку з чим деякі автори наводять і відповідне визначення поняття «структура злочинності» – «... це якісна характеристика, що характеризує її внутрішню будову як співвідношення між групами (видами) злочинів, які можна аналізувати за кримінально-правовими, соціально-демографічними або кримінологічними критеріями» [95, с. 42]. В нашому випадку, нас цікавить окреме кримінальне правопорушення, котре полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Однак, важливим є встановлення кореляційних зв'язків вказаного діяння з іншими, розміщеними у тому самому розділі чинного Кримінального кодексу України. Ми не можемо не зазначити, що досліджуване нами правопорушення достатньо відрізняється від «сусідніх», оскільки його вчинення пов'язано не тільки із посяганням на судову систему, а і на кібербезпеку, тобто воно, фактично, є ще і комп'ютерним кримінальним правопорушенням.

«Інші науковці також поділяють структуру злочинності на три групи показників і безпосередньо вживають терміни «кримінально-правова структура», «соціально-демографічна структура», «кримінологічна структура» [97, с. 63], а «В.В. Голіна вживає терміни «кримінально-правові», «кримінологічні» і «соціально-демографічні» ознаки структури злочинності» [96, с. 58]. «І все ж таки, узагальнюючи підходи кримінологів до розуміння структури злочинності, необхідно констатувати той факт, що визначення даного поняття зводяться до

безпосереднього розкриття його сутності як комплексного якісного показника, а саме відображення будови злочинності. Отже, структура злочинності обмежена часовими і просторовими рамками (в межах певної держави) і включає сукупність показників (ознак), за якими здійснюється її поділ на кримінально-правову, соціально-демографічну, кримінологічну» [178]. В нашому дослідженні більші цінною є кримінально-правова структура, яку ми розглядаємо як сукупність факторів, які обумовлюють зростання кількісно-якісного показника по кожному окремому кримінальному правопорушенню: недосконалість санкції статті, неактуальність встановлених особливостей вчинення кримінального правопорушення тощо. Хоча, ми ні в якому разі не применшуємо значення кримінологічного аналізу та його безпосередній вплив на будь-яке кримінально-правове дослідження.

«Вимірювання та аналіз злочинності є одним із головних дослідницьких завдань як вітчизняної, так і зарубіжної кримінології» [51, с. 38]. «Він ускладнений через деякі фактори, один із яких – стан кримінального законодавства більшості сучасних держав, за якого майже всі дорослі громадяни протягом життя вчиняють правопорушення, а іноді й не один раз. Такий феномен можна визначити як «надмірність кримінального закону». Це свідчить про те, що реєструють лише незначну кількість учинених злочинів. Незареєстровані злочини належать до латентної злочинності, виявлення й оцінка масштабів якої – завдання трудомістке і важкореалізоване на практиці. Деякі вчені стверджують, що зареєстрована (врахована) злочинність «представницька» для всієї сукупності злочинів» [51, с. 38]. «У ній відображається ситуація зі злочинністю в цілому. Але наскільки можна довіряти репрезентативності такої злочинності? Адже реєстрація часто залежить від активності населення (наскільки воно, включаючи жертв злочинів, достовірно повідомляє відповідні органи про вчинений злочин)» [51, с. 38]. Звичайно, на сьогоднішній день встановлення адекватної картини кримінально протиправної діяльності проти

правосуддя значно ускладнено її латентністю. Насправді, останнє твердження може викликати скепсис, пояснений тим, що це нонсенс – існування прихованих випадків правопорушень у сфері правосуддя. Однак, це не дивно, оскільки викриття такого роду випадків може викликати хаос та дестабілізацію судової системи, зневірення громадян тощо. При цьому очевидним є той факт, що органам, які відповідають за реалізацію правосуддя легше приховати випадки протиправної діяльності, сфальсифікувати дані тощо. Саме тому, держава наразі потребує у перегляді санкцій статей, в яких передбачено відповідальність за посягання на судову систему та правосуддя.

«Від належної діяльності міліції (поліції; наскільки вона повно й точно реєструє всі факти злочинів, які стали їй відомі), від державної політики (що саме, на думку влади, є головним об'єктом боротьби зі злочинністю; від характеру злочинів (чи завжди населенню і поліції стають відомі факти шахрайства, екологічних злочинів, фальсифікації товарів і послуг). У всьому світі добре відома селективність (вибірковість) поліції та кримінальної юстиції при виявленні, реєстрації та розкритті злочинів: найбільш повно враховуються так звані *street crimes* (вуличні або «загальнокримінальні» злочини) і «не помічається» злочинність «респектабельна», «елітарна», «білокомірцева» (*white-collar crime*)» [1]. «У сучасних розвинутих країнах існує кілька систем обліку вчинених злочинів, які взаємодоповнюють одна одну. Насамперед – це офіційна поліцейська (прокурорська, судова) статистика, що використовується в усіх країнах. Вона формується за різними критеріями: за кількістю затриманих підозрюваних, порушених кримінальних справ, зареєстрованих злочинів. Іноді за основу беруть не всі зареєстровані злочини, а найнебезпечніші або найпоширеніші» [51, с. 38]. Варто звернути увагу на те, що статистичні дані не завжди в повній мірі відображають реальну кримінологічну ситуацію, оскільки ми не можемо забувати про «людський» фактор та те, що певна інформація може бути просто загублена або викривлена. Як свідчить статистика, кримінальні

правопорушення проти правосуддя є достатньо розповсюдженими, однак із іншого боку уваги потребує незначний процент кримінальних правопорушень такого роду, по факту вчинення яких було складено обвинувальний вирок. Так, відповідно до даних, викладених на сайті Генеральної прокуратури України, у «2013 році було обліковано 10270 фактів правопорушень проти правосуддя, із них – 4144 з обвинувальним вироком (40 % від загальної кількості), у 2014 обліковано 8640 фактів, із них 2984 з обвинувальним вироком (35 %), у 2015 – 9693, з обвинувальним вироком – 2400 (24,8 %), у 2016 – 9323, з обвинувальним вироком – 1793 (19,2 %), у 2017 – 8589, з обвинувальним вироком – 1800 (21 %), у 2018 – 9514, з обвинувальним вироком – 1876 (19,7 %), у 2019 – 10310, з обвинувальним вироком – 1877 (18,2 %), у 2020 – 6406, з обвинувальним вироком – 997 (15,5 %), станом на квітень 2021 року обліковано 2315 кримінальних правопорушень проти правосуддя, із них із обвинувальним вироком – 181 (7,8 %)» [36]. Першопричиною такої картини частіше за все стають клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, хвороба підозрюваних та невідоме місцезнаходження. Таким чином, ми бачимо яскраву невідповідність загостреної кримінологічної ситуації кримінально-правовим заходам та засобам протидії.

«Оскільки офіційні статистичні дані поліції неповні, то в багатьох країнах їх доповнюють даними віктимологічних опитувань населення (victimology survey). Суть останніх – анонімне репрезентативне (представницьке) опитування жителів про те, чи були вони особисто або члени їхніх сімей жертвами злочинів за певний, що передує опитуванню, проміжок часу (за рік, півріччя, квартал), і якщо так, то яких саме. У США результати таких опитувань (National Crime Victimization Survey — NCVS) становлять друге найважливіше джерело відомостей про злочинність (разом із статистикою ФБР), а порівняння даних UCR і NCVS — предмет кримінологічних досліджень» [8]. У випадку з незаконним втручанням в роботу автоматизованої системи документообігу суду, як і кримінальних

правопорушень проти правосуддя взагалі, встановлення кола потерпілих та визначення їх ролі має бути значно облегшене та продуктивне.

«В Україні національні віктимологічні опитування до цього часу не проводилися. Регіональні опитування такого спрямування провели в деяких регіонах, і вони мали разовий характер» [23, с. 33]. «Слід також зазначити, що їх проводили різні авторські колективи за різними методиками, тому їх результати неможливо порівняти. Третім способом вимірювання масштабів злочинності є метод самозвіту (Self-Report Survey). Він полягає в анонімному анкетному репрезентативному опитуванні населення з метою з'ясування того, чи вчинював опитуваний (респондент) будь-які кримінально карані діяння за певний період. Цей метод досить поширений за кордоном і майже не застосовується в Україні. Існують й інші національні або регіональні види досліджень, спрямовані на вирішення спеціальних завдань (визначення рівня насильницьких злочинів у регіоні, ступеня латентності тих чи інших злочинів тощо). Так, у США проводять національні дослідження молоді (National Survey of Youth), які дають змогу уточнити стан молодіжної злочинності. Нині в українській та світовій кримінології використовують такі основні показники, що характеризують стан і тенденції злочинності» [51, с. 39]. Насправді, вчені вже давно підтвердили факт латентності кримінальних правопорушень проти правосуддя, що підтверджується низкою фактів.

«Цікавим є і міжнародний досвід протидії кримінально протиправній діяльності. Перший всесвітній облік злочинності ООН провела у 1977 р. відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї. Держави домовилися про обмін інформацією загального характеру про ситуацію у сфері злочинності і заходи із запобігання їй. Згодом був вироблений детальний опитувальник для збирання даних. Це стало початком Оглядів ООН щодо тенденцій у сфері злочинності і функціонування системи кримінального правосуддя, який став одним із пріоритетів для цієї організації. У рамках цих Оглядів одержуються дані

поліцейської та судової статистики практично від усіх держав-членів. Спочатку Огляди ООН проводилися з інтервалом у п'ять років. Проте з 1999 р. вони організовуються кожні два роки» [187, с. 234], «а з 2009 р. – щорічно. На час написання цієї статті на офіційному сайті Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), яке збирає та оприлюднює статистичні відомості, найновішим доступним є Огляд за 2017 рік. Результати Оглядів регулярно представляються на Конгресах ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя та відображаються у Глобальній доповіді (яка має таку ж назву). Доповідь містить і статистичні дані, одержані з матеріалів віктимологічних обстежень (опитувань жертв злочинів). ООН вважає доцільним відслідковувати глобальні тенденції злочинності у світі, у його окремих регіонах та групах країн, прогнозувати злочинність на короткострокові й середньострокові терміни, своєчасно розробляти рекомендації з уніфікації кримінального законодавства, стратегії запобігання злочинності і боротьби з нею» [188, с. 185]. Цікавим фактом є і віктимологічна латентність, притаманна суспільно небезпечному діянню, котре полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Наразі відсутні дієві програми, в котрих було б розроблено алгоритм взаємодії із такого роду потерпілими, з метою профілактики передвіктимної та поствіктимної поведінки.

«Держави-члени отримують базу даних для порівняння своєї злочинності зі злочинністю інших країн і світу в цілому, для заохочення уніфікації дефініцій кримінальних діянь і використання світового досвіду з контролю над злочинністю. Оскільки загальні показники злочинності суттєво різняться залежно від норм кримінального законодавства країн, для компаративних досліджень криміногенної ситуації часто використовують показники вчинення умисних убивств, крадіжок та інших злочинів. Умисне убивство є низьколатентним злочином і, відповідно, офіційні статистичні дані найбільш адекватно відображають його реальне поширення» [188, с. 184]. Звичайно,

кримінальні правопорушення з очевидною криміналістичною картиною, в цілому, достатньо прості в розслідуванні та доказуванні, що сприяє покращенню статистичної інформації та показників їх розкриття. Однак, коли мова йде про суспільно небезпечні діяння, котрі тим чи іншим чином вчиняються із використанням комп'ютерних технологій, рівень латентності прямо пропорційний досвіду та професійним навичкам кримінального правопорушника.

«Радою Європи, а пізніше Європейським Союзом (Європейською комісією) з 1999 р. підтримується підготовка і видання Європейського довідника зі злочинності і кримінальної юстиції. Відомості довідника доповнюють показники Євростату. Перше видання побачило світ 1999 р. У ньому містилась інформація про злочинність та систему кримінальної юстиції у 36 країнах. Друге видання вийшло у 2003 р., третє – 2006 р., четверте – 2010 р., п'яте видання опубліковано 2014 р. і охоплює період з 2007 по 2011 рр.» [4]. «Статистичні дані щодо кожної країни готуються і надсилаються національними кореспондентами. Європейський довідник 2014 р. складається з шести розділів, у яких надаються узагальнені дані поліції або інших національних установ про кількість виявлених злочинів і осіб, які їх вчинили, прокурорську статистику, статистику засуджених, даних пробації та тюремну статистику. Згідно з відомостями довідника, у 18 країнах з 38 зафіксовано зменшення коефіцієнтів злочинності у розрахунку на 100 тис. населення. Протягом 2001–2011 рр. суттєво збільшились показники злочинності в Албанії, Вірменії, Косово, Литві, Іспанії та Україні. Дані про РФ та деякі інші країни у довіднику не наведені. За той же період часу в європейських країнах простежується стійка тенденція до зниження рівня умисних убивств та інших насильницьких злочинів» [4]. Проведене нами вивчення судової статистики та практики дозволило підсумувати, що кримінальні правопорушення проти правосуддя на сьогоднішній день не виокремлюються серед інших суспільно небезпечних діянь і, хоча і залишаються достатньо популярними,

однак поступаються кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я, власності тощо.

«Зменшення офіційно зареєстрованої злочинності, що спостерігається у більшості країн, серед іншого, пояснюється впливом на обставини, які скорочують можливості для безкарного вчинення злочинів шляхом покращення заходів запобігання і безпеки (наприклад, застосування більш досконалих охоронних систем автотранспорту і домогосподарств). Науковці зазначають, що запобіжні програми, які будуються на теорії ситуаційного запобігання злочинності, доводять свою ефективність» [186, с. 199]. «Відомий кримінолог Яків Гілінський пояснює світові процеси зниження абсолютних і відносних показників злочинності, по-перше, хвилеподібним розвитком злочинності, яка як складне соціальне явище розвивається за своїми канонами, по-друге, тим, що підлітки і молодь масово пішли у віртуальний світ, по-третє, новою структуризацією злочинності, коли звичні найбільш розповсюджені «вуличні» злочини (крадіжки, грабежі, розбої) заміщаються шахрайством, кіберзлочинами, іншими високолатентними суспільно небезпечними діяннями, по-четверте, результатом масового використання сучасних заходів безпеки» [37, с. 40–42]. Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день відсутні повноцінні кримінологічні розробки та стратегії протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя взагалі та незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду зокрема. На нашу думку, така ситуація може бути виправлена, в першу чергу, за допомоги залучення фахівців у галузі кібербезпеки.

«Дійсно, на противагу загально-кримінальним злочинам, число злочинів з використанням комп'ютерів, інформаційних технологій і глобальних мереж стабільно зростає. За даними компанії Cybersecurity Venturesy, у 2018 р. нараховувалось майже 4 млрд Інтернет-споживачів (майже половина населення планети). Передбачається, що до 2022 р. ця кількість збільшиться до 6 млрд користувачів Інтернету (75 відсотків прогнозованого населення світу 8 млрд) і

понад 7,5 млрд до 2030 р. (90 відсотків прогнозованого світового населення 8,5 млрд від 6 років і старше). Саме це буде обумовлювати і швидке зростання кіберзлочинності» [7]. «Одним із найбільш розповсюджених злочинів даного виду є використання злочинцями програм-вимагачів, які заражають комп'ютери та обмежують доступ власника комп'ютера до файлів, часто загрожуючи їх повним знищенням в разі, коли не буде сплачено викуп. Міністерство юстиції США описало таку програму (ransomware) як нову бізнес-модель кіберзлочинців та глобальне явище, яке досягло масштабу епідемії. Наприкінці 2016 р. бізнес ставав жертвою нападу програм-вимагачів кожні 40 секунд. Компанія Cybersecurity Ventures прогнозує, що до 2021 р. такі атаки будуть відбуватись кожні 11 секунд. У 2018 р. ФБР підрахувало, що загальна сума виплат за викуп своїх даних наближається до 1 мільярда доларів щорічно» [7]. Це негативно впливає і на досліджуване нами кримінальне правопорушення. Досвід та спеціальні знання кримінальних правопорушників удосконалюється, що призводить до виникнення нових способів незаконного втручання в системи.

«Аналіз даних Департаменту інформаційних технологій МВС України дає підстави для висновку, що значна кількість злочинів проти правосуддя або взагалі не реєструється, або реєструються по інших видах злочинів. Зазвичай це злочини у сфері службової діяльності. Такий висновок підтверджується багаточисельними скаргами свідків, потерпілих, підсудних на несправедливі судові рішення, процесуальні порушення на досудовому слідстві та при розгляді справ у судах. Зокрема, у 2008 році в органи прокуратури України надійшло більше 1000 скарг на застосування недозволених методів слідства, понад 13 000 скарг на судові вироки та інші рішення у кримінальних справах, майже 11 000 – по цивільних справах. У 2010 році до органів прокуратури надійшло 5 979 скарг, які стосувалися вчинення злочинів проти правосуддя. В органи внутрішніх справ – ще 2 774. Із них, прийнято рішення про порушення кримінальної справи за 1416 заявах, з них органами внутрішніх справ – 353» [69, с. 176]. Вказані роки

виділились найбільш наочними та яскравими статистичними даними, які підтверджують недієвість кримінального закону. Більше того, що стосується особливостей кваліфікації та розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, варто звернути увагу, що органи досудового розслідування не завжди об'єктивно та правильно підходять до встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення, через що особа або звільняється від кримінальної відповідальності, або несе останню за інше, схоже суспільно небезпечне діяння. Ще одна проблема полягає у відносній новизні такого роду кримінального правопорушення, що ускладнює його розслідування.

«З усіх кримінальних проваджень, яких стосувалися прийняті у 2019 році рішення Вищої ради правосуддя про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, Вищій раді правосуддя відомо лише про одне кримінальне провадження, що було внесене до ЄРДР за повідомленням судді про втручання в діяльність (за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 377 КК України) та пізніше направлене з обвинувальним актом до суду. За даними Офісу Генерального прокурора, впродовж 2019 року обліковано 10 310 злочинів, передбачених розділом XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (злочини проти правосуддя)» [31]. «Зазначений показник варто порівняти із такими даними: - за фактом постановлення суддею завідомо неправосудного судового рішення у 2019 році було порушено 408 кримінальних проваджень, із них 190 закрито, стосовно 2 обвинувальні акти направлено до суду; - за статтею 376 КК України (втручання в діяльність судових органів) обліковано 168 справ, з яких 121 закрито. Це при тому, що протягом 2019 року лише до Вищої ради правосуддя надійшло 450 повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя за відсутності у Вищої ради правосуддя повноважень щодо реєстрації, розслідування та розкриття

відповідних злочинів; - крім того, із вказаної вище кількості справ (10 310) 34 стосуються незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (стаття 376-1 КК України), з них 14 закрито; 34 – погроз або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 377 КК України), з них 11 закрито, стосовно 4 обвинувальні акти направлено до суду; 3 – умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 378 КК України), з них 1 закрито; 2 – посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (стаття 379 КК України), у яких досудове розслідування триває» [138]. Отже, вказане на пряму свідчить про те, що законодавець та органи досудового розслідування дещо нівелюють свої обов'язки сприяти процесу нормального та прозорого правосуддя.

«Про це також свідчать і результати дослідження злочинів та інших правопорушень, учинених працівниками органів внутрішніх справ у 1992-2009 роках, проведеного О. Мартиненком» [114, с. 235]. «Відповідно до отриманих ним висновків, працівники міліції, як правило, засуджувались за умисні вбивства, тілесні ушкодження, зловживання владою, перевищення влади, а не за злочини проти правосуддя. Більше того, за незаконні методи ведення слідства, незаконне застосування спеціальних засобів, незаконні дії стосовно затриманих, незаконне адміністративне затримання, незаконне притягнення до кримінальної відповідальності, незаконний арешт вони притягувались до дисциплінарної відповідальності. Таким чином, високий рівень безкарності за злочини проти правосуддя є безпосереднім чинником, який обумовлює і високий рівень латентності таких злочинів. Слід також зазначити, що окремі злочини цієї категорії вчиняються на підґрунті усталених корупційних осередків, так званої кругової поруки, що склалася у системі правоохоронних органів. Даний фактор, з тих що впливають на латентність злочинів проти правосуддя, є визначальним. Потенційними фігурантами злочинних проявів проти правосуддя, передбачених

статтями 371–375 КК України, є працівники правоохоронних органів і судів, які з огляду на своє службове становище спроможні безперешкодно приховувати окремі факти, події, обставини вчинюваних злочинів. Наслідком цього є високий рівень латентності таких злочинів, оскільки саме правова обізнаність злочинців у мундирах має вирішальне значення на стадії первинної дослідчої перевірки та порушення кримінальних справ. Визначені фактори у сукупності з недосконалою системою реєстрації, обліку та статистичної звітності породжують певну недостовірність та необ'єктивність у відображенні фактичного стану злочинності у цій сфері» [69, с. 175]. Ми абсолютно погоджуємось із вказаною думкою. При цьому доповнимо, що незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду дещо відрізняється за способом та суб'єктами від інших кримінальних правопорушень проти правосуддя.

«Незважаючи на незначну питому вагу злочинів проти правосуддя в загальній масі зареєстрованих злочинів, їх суспільна небезпека від цього не зменшується. По-перше, злочини цієї категорії суттєво підривають авторитет держави в цілому, її правоохоронних органів і судів, що породжує невпевненість суспільства у спроможності державних інституцій ефективно протистояти злочинності. По-друге, будь-яке застосування неправових методів у правоохоронній діяльності та діяльності судів з протидії злочинності породжує в суспільстві правовий нігілізм, фактичне несприйняття принципу законності, як основного регулятора правоохоронної діяльності, а в поєднанні з принципами верховенства права, то й здійснення правосуддя. Як наслідок, суспільство втрачає інтерес до участі в підтриманні законності. У правосвідомості людей зароджуються підвалини несприйняття діяльності органів правопорядку, а нерідко і їх осуду взагалі. По-третє, злочинам проти правосуддя, як ніяким іншим, характерна висока латентність. Обумовлюється вона високим рівнем корпоративності, притаманної для правоохоронної системи і судової діяльності, намірами (іноді взагалі не прикритими) керівників силових відомств, насамперед, МВС, СБУ, податкової

міліції, держмитниці, а нерідко і суддів, з метою недопущення суспільного розголосу наявних фактів постановлення неправосудних рішень, тиску на свідків, фальсифікації доказів, не процесуальних способів здобування (вибивання) показань тощо. І навіть коли цього уникнути не вдається і справи доходять до судового розгляду, в таких випадках призначаються незначні покарання. Не можна не враховувати високий рівень корумпованості правоохоронної системи, використання службових повноважень у корисливих цілях. Усе це серйозно впливає на ефективність застосування кримінального закону» [69, с. 176]. Дійсно, на сьогоднішній день законодавець оминає увагою те, що, посягаючи на правосуддя, кримінальний правопорушник посягає, в першу чергу, на державу. Створення іміджу судової влади – складний та тривалий процес, котрий формує обличчя країни та її законодавця.

Отже, сучасна Україна ще не може говорити про завершення процесу приведення законодавства до вимог міжнародної та європейської правової спільноти. Нестабільна кримінологічна ситуація, регулярна поява нових форм суспільно небезпечних діянь (прикладом яких є незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду) вимагає від нормотворців динамізму, гнучкості та «здорового» азарту. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, а особливо діяння, передбачене ст. 376-1 КК України, виходячи з аналітичних та статистичних даних залишаються актуальними та потребують перегляду в частині заходів та засобів кримінально-правового впливу. На нашу думку, стабільно середній показник розповсюдженості кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України пов'язаний із наступними факторами: 1) латентність, обумовлена (у більшості випадків) наявністю спеціальних знань, навичок та вмінь суб'єкта; лабільністю правоохоронних органів та незначною часткою випадків навмисного приховування такого роду фактів працівниками судів; 2) відносною новизною складу кримінального правопорушення та відсутністю адекватного способу реагування на нього; 3)

складністю у встановленні всіх елементів складу кримінального правопорушення, що має наслідком невірну кваліфікацію; 4) відсутністю налагодженої процедури досудового розслідування такого роду суспільно небезпечних діянь; 5) недослідженим та недоопрацьованим феноменом впливу жертви на склад кримінального правопорушення.

Висновки до 1 розділу

1. Розвиток автоматизованої системи документообігу суду став одним із напрямків удосконалення процесу інформатизації та комп'ютеризації діловодства у державі, підтвердженням стрімкої еволюції технічного прогресу. На сьогоднішній день вказана система надає можливість не тільки прискорити процес роботи, а і дозволяє отримати швидкий доступ до необхідних документів, які знаходяться у вільному користуванні через мережу Інтернет (прикладом є Єдиний реєстр досудових рішень тощо). Однак, саме спрощення інформаційної взаємодії призвело до виникнення низки ситуацій, які несуть в собі загрозу кримінально-правовій та кримінологічній безпеці України, у зв'язку із чим у 2009 році було прийнято рішення про криміналізацію незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Розвиток досліджуваного феномену пройшов достатньо короткий шлях, який можна умовно поділити на декілька етапів, які його зумовили: 1) етап становлення та розвитку технічного прогресу в українській державі (1996-2001 рр.) – визнання забезпечення інформаційної безпеки та безпеки інформації найважливішою функцією держави; 2) етап активного нормативно-правового розвитку (2001-2009 рр.) – прийняття основних нормативно-правових актів України, запровадження автоматизованої системи документообігу в судах; 3) етап загальної діджиталізації суспільства (2009 р. - сьогодні) – активне використання автоматизованої системи документообігу суду, встановлення кримінально-правового захисту.

2. Автоматизована система документообігу суду наразі є єдиною інформаційно-аналітичною базою, яка здатна прискорити, полегшити та забезпечити обмін та отримання спеціальними (та в окремих випадках – загальними) суб'єктами необхідних даних в межах тих чи інших проваджень. Поява будь-якого феномену рано чи пізно призводить до виникнення нових форм

кримінально протиправної діяльності, у зв'язку із чим у 2009 році виникла гостра потреба кримінально-правового захисту АСДС. Підставами соціальної обумовленості криміналізації такого роду правопорушення стали наступні: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти.

3. Сучасна Україна ще не може говорити про завершення процесу приведення законодавства до вимог міжнародної та європейської правової спільноти. Нестабільна кримінологічна ситуація, регулярна поява нових форм суспільно небезпечних діянь (прикладом яких є незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду) вимагає від нормотворців динамізму, гнучкості та «здорового» азарту. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, а особливо діяння, передбачене ст. 376-1 КК України, виходячи з аналітичних та статистичних даних залишаються актуальними та потребують перегляду в частині заходів та засобів кримінально-правового впливу. На нашу думку, стабільно середній показник розповсюдженості кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України пов'язаний із наступними факторами: 1) латентність, обумовлена (у більшості випадків) наявністю спеціальних знань, навичок та вмінь суб'єкта; лабільністю правоохоронних органів та незначною часткою випадків навмисного приховування такого роду фактів працівниками судів; 2) відносною новизною складу кримінального правопорушення та відсутністю адекватного способу реагування на нього; 3) складністю у встановленні всіх елементів складу кримінального правопорушення, що має наслідком невірну кваліфікацію; 4) відсутністю налагодженої процедури досудового розслідування такого роду суспільно

небезпечних діянь; 5) недослідженим та недоопрацьованим феноменом впливу жертви на склад кримінального правопорушення.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ

2.1. Об’єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду

Дослідження будь-якого кримінально-правового феномену, особливо – коли мова йде про кримінальне правопорушення, неможливо уявити без розгляду його складу. Цінність останнього полягає як в банальній можливості правильно кваліфікувати протиправне діяння, так і у встановленні його особливостей та глибинного, у деяких випадках, навіть, філософського сенсу. В контексті нашої роботи вказане також доречно. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду на сьогоднішній день є новелою українського кримінального законодавства, котра його відрізняє як від радянського попередника, так і від більшості зарубіжних країн. Не дивлячись на простий та зрозумілий, на перший погляд, зміст ст. 376-1 КК України, окремі її об’єктивні ознаки є достатньо цікавими та неоднозначними. Отже, враховуючи вказане, вважаємо за доцільне зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, об’єкт та об’єктивна сторона кримінального правопорушення – це ті його зовнішні ознаки, котрі як надають можливість визначити законні права та свободи, котрі піддались протиправному впливу, так і встановити умови, що обумовили та сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння. Юридично грамотний підхід до встановлення об’єктивних ознак кримінального правопорушення робить актуальним існування малозначних діянь, оскільки відтворення ланцюгу: «діяння – причинно-наслідковий зв’язок – суспільно небезпечні наслідки» за рахунок оцінки останніх дозволяє встановити істотність

заподіяної шкоди тощо. Звичайно, зрозумілим є і те, що першочергову роль відіграє саме об'єкт посягання.

«Об'єкт злочину є надзвичайно важливим, хоч і юридично рівнозначним обов'язковим елементом складу будь-якого кримінально протиправного та суспільно небезпечного діяння. Теоретичний аспект об'єкту злочину детально розроблено в юридичній науці, проте до цього часу точиться багато дискусій щодо його визначення» [15, с. 41]. «Інтереси, що охороняються, можуть мати реальний характер – життя, здоров'я, недоторканність володіння – або ідеальний – честь, релігійні почуття, гідність тощо. Ці інтереси можуть належати окремій особі, фізичній чи юридичній, чи окремим спільнотам, існуючим у державі, або всій сукупності суспільних факторів, всьому суспільству, або, нарешті, державі як юридично організованому цілому. Правоохорона може стосуватись як самого інтересу, захищаючи його безпосередньо від руйнування, знищення чи зміни, або охорона може бути спрямована на юридичне відношення особи до такого блага – охорона можливості та свободи володіти, розпоряджатись чи користуватись таким благом чи інтересом» [152, с. 32-35]. Враховуючи таку різноманітність цінностей, котрі має охороняти кримінальний закон, вченими було прийнято майже однотайно підхід, відповідно до якого об'єктом кримінального правопорушення завжди є суспільні відносини, в межі яких входить певна структурна одиниця, на яку було здійснено суспільно небезпечний вплив. За допомоги встановлення об'єкту посягання, законодавець має змогу правильно диференціювати нові кримінальні правопорушення по відповідних, вже існуючих, розділах кримінального законодавства.

«Об'єкт злочину – це соціально-значимі цінності, інтереси, блага, що охороняються кримінально-правовим законом на які посягає особа, вчиняючи злочин, і в результаті вчинення злочинного діяння припиняється або може бути причинена суттєва шкода» [103, с. 147]. «В.Я. Горбачевський зазначає, що об'єктом злочину є суспільні відносини, які перебувають під охороною

кримінального закону, на які посягає злочин, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди» [39, с. 61]. «Такої ж думки притримується професор Коржанський М.Й. (об'єктом злочину у кримінальному праві є суспільні відносини, які охороняються законом від злочинних посягань)» [81, с. 342]. «Мельник М.І. та В.А. Клименко також вважають, що об'єктом злочину є суспільні відносини між людьми, що існують у суспільстві та охороняються нормами кримінального законодавства» [116, с. 78]. «Проте не можна цілком погодитись з вищезазначеними поглядами про поняття об'єкту злочину. Такий підхід до цієї проблеми дещо недооцінює значення людини у сфері соціального життя, визнаної Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а її права, свободи та їх гарантії мають визначати зміст і спрямування діяльності держави» [15, с. 71]. На наш погляд, основна проблема сучасного підходу до об'єкта суспільно небезпечного діяння та у неприйнятті окремими вченими під останнім суспільних відносин пов'язана, здебільшого, із не в повній мірі вичерпним розумінням самих суспільних відносин в кримінально-правовому вимірі. Сучасна юридична наука надмірно їх дематеріалізувала, зробивши чимось неосяжним. У зв'язку із цим виникає хибне уявлення про те, що матеріальні блага та цінності знаходяться поза межами останніх, що примушує заперечувати стандартний підхід.

«Більш точною є теорія А.Н. Трайніна, на думку якого об'єктом посягання в його конкретному життєвому втіленні можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні цінності – політичні, моральні, культурні та інші» [164, с. 123]. «Прихильники цієї теорії визначення об'єкта злочину зазначають, що цінності – це те, що має суттєве значення для людини і суспільства в цілому, тому вони охороняються нормами різних галузей права, а найважливіші з них бере під захист кримінальне законодавство. Будь-яке злочинне діяння, спрямоване проти цих найважливіших цінностей, створює загрозу спричинити або спричинює їм шкоду, отже, вони є об'єктом злочину. Тому, на їхню думку, об'єкт, як елемент

складу злочину, – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду» [183, с. 237]. «П.С. Матишевським висловлено ще одну точку зору, згідно з якою як об'єктом злочину, крім суспільних відносин, виступають і особисті блага людини (життя, здоров'я, фізична недоторканність, честь, гідність). Слід зазначити, що ця точка зору заслуговує повної підтримки, оскільки вказані блага – це природні цінності, існування яких не залежать від суспільства і держави, а можуть ними лише охоронятись» [175, с. 234]. «Суспільні відносини – це специфічні взаємодії, врегульовані різноманітними соціальними нормами. Суспільні відносини виникають між двома та більше людьми, які відіграють певну соціальну роль, мають якусь соціальну позицію. Виникають вони також і між групами людей, між людиною та групою» [175, с. 234]. Враховуючи все вищевказане, а також тенденції сучасної юридичної науки та практики, вважаємо за доцільне під суспільними відносинами в правовому розумінні вважати *нормативно врегульовані соціальні зв'язки між фізичними та юридичними особами, а також державою, котрі виникли з приводу майнових та/або немайнових інтересів, закріплених на конституційному рівні*. Такий підхід до розуміння суспільних відносин, на наш погляд, в повній мірі дозволяє вважати, що останні є об'єктом кримінального правопорушення.

«Стаття 376-1 КК України, котра передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду була розміщена законодавцем у розділі XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя». Такий підхід зазнав критики з боку М.І. Хавронюка, який вважає, що місце ст. 376-1 – не в розд. XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя, а саме десь між її розділом XVI, присвяченим злочинам у сфері використання, зокрема, автоматизованих систем, і розділом XVII, присвяченим злочинам у сфері службової діяльності» [177, с. 7]. «Вчені вказують, що із позицією науковця навряд чи можна погодитися хоча б з огляду на те, що

помістити будь-яку статтю саме між розділами Особливої частини КК означає ніщо інше, як позбавити відповідний злочин родового об'єкта, а, значить, і його юридичної природи. Щодо безпосереднього об'єкта незаконного втручання в роботу АСДС у юридичній літературі були висловлені різні точки зору» [78, с. 152]. Наприклад, «на думку А.С. Беніцького, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, є суспільні відносини у сфері правосуддя з приводу безпеки інформаційних ресурсів, що містяться в автоматизованій системі документообігу суду, а також безпеки роботи такої системи», а додатковим безпосереднім – суспільні відносини у сфері забезпечення незалежності суддів при відправленні правосуддя» [85, с. 533]. «У даному випадку правник акцентує увагу насамперед на заподіянні злочином шкоди суспільним відносинам, що забезпечують безпеку відповідних інформаційних ресурсів, які містяться в АСДС, а не відносинам, пов'язаним з дотриманням конституційних принципів діяльності суду» [78, с. 152]. На сьогоднішній день підходи до об'єкта досліджуваного нами кримінального правопорушення є достатньо неоднозначними. Це можна пояснити нестандартністю бачення законодавцем сутності вказаного протиправного діяння. Звичайно, зрозумілим є те, що обрання розділу, що, логічно, обумовило і визначення об'єкту кримінального правопорушення, було обґрунтовано необхідністю захистити інтереси судового провадження та безпосередньо суддівського складу. Ще одним цікавим аспектом є те, що виділення будь-якого діяння в окрему норму потребує вагомих підстав, якими, здебільшого, є негативна статистика та судова практика.

Відповідно до державної звітності, викладеної на сайті Генеральної прокуратури України, «у 2013 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України вчинила 1 особа, у 2014 – 8, у 2015 – 18, у 2016 – 37, у 2017 – 60, у 2018 – 83, у 2019 – 34, у 2020 – 30, станом на серпень 2021 року суспільно небезпечне діяння вчинили 29 осіб» [137]. Під час вивчення судової практики, викладеної в Єдиному державному реєстрі судових рішень, ми знайшли лише

шість вироків за весь період існування норми. Три з них було винесено за сукупністю кримінальних правопорушень (кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, кримінальні правопорушення проти правосуддя). Таким чином, це свідчить про те, що наразі вказане діяння не є надмірно розповсюдженим, має тенденцію на зниження та, здебільшого, вчиняється у сукупності, що пояснюється загальною метою кримінального правопорушника.

Так, відповідно до вироку Личаківського районного суду м.Львова від 8 вересня 2017 року по справі № 463/1672/17, провадження №1-кп/463/277/17 особу було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 1 ст. 376-1 КК України за наступних обставин: *обвинувачений, працюючи на підставі наказу керівника апарату Господарського суду Львівської області №498-к«а» від 28.10.2013 року на посаді начальника відділу організаційного забезпечення роботи Господарського суду Львівської області, будучи службовою особою, наділеною організаційно-розпорядчими функціями, а також правом доступу користувача автоматизованої системи для роботи з комп'ютерною програмою «Діловодство спеціалізованого суду», 07.10.2015 року у період часу з 14.32 год. до 14.39 год., перебуваючи у приміщенні приймальні голови Господарського суду Львівської області, що знаходиться на 4 поверсі адміністративної будівлі за адресою: м. Львів, вул. Личаківська, 128, діючи умисно, з метою внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, з особистих мотивів, шляхом незаконного доступу до комп'ютерної програми «Діловодство спеціалізованого суду» під іменем та паролем працівника Господарського суду Львівської області, а саме - використовуючи стаціонарний персональний комп'ютер суду, через який було відкрито доступ до зазначеної комп'ютерної програми під іменем та паролем вказаного працівника суду, вніс до комп'ютерної програми «Діловодство спеціалізованого суду» неправдиві відомості - тексти підроблених рішень*

Господарського суду Львівської області у справі №26/0204 за позовом ТОВ «ЮССАМ» до ТОВ «ІНВІК», за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат», про зміну способу та порядку виконання рішень та визнання дійсним договору про заміну кредитора у зобов'язанні, а саме: ухвали від 28.10.2009 про порушення провадження у справі, ухвали від 10.11.2009 про відкладення розгляду справи, ухвали від 20.11.2009 про відкладення розгляду справи, рішення суду від 01.12.2009, яким позов задоволено частково, звернуто стягнення на предмет застави та визнано за ТОВ «ЮССАМ» (86700, Донецька область, м. Харцизьк, вул. Первомайська, 6, код ЄДРПОУ 36680013) право власності на нерухоме майно, яке складається з будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Радянської Армії, 8, будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Театральна, 3, будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, с. Капітанка, вул. Нова, 16, комплексу будівель за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Промислова, 12, та звернуто стягнення на предмет застави і визнано за ТОВ «ЮССАМ» право власності на рухоме майно (інструменти, механізми та обладнання загальною кількістю 1534 одиниці) загальною вартістю 224 820 000,00 грн. Таким чином вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст.376-1 КК України.

Крім цього, обвинувачений ОСОБА_2, склав завідомо неправдиві офіційні документ рішення Господарського суду Львівської області у справі №26/0204 за позовом ТОВ «ЮССАМ» до ТОВ «ІНВІК», за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат», про зміну способу та порядку виконання рішень та визнання дійсним договору про заміну кредитора у зобов'язанні, а саме: ухвалу від 28.10.2009 про порушення провадження у справі, ухвалу від 10.11.2009 про відкладення розгляду

справи, ухвалу від 20.11.2009 про відкладення розгляду справи, рішення суду від 01.12.2009, яким позов задоволено частково, звернуто стягнення на предмет застави та визнано за ТОВ «ЮССАМ» (86700, Донецька область, м. Харцизьк, вул. Первомайська, 6, код ЄДРПОУ 36680013) право власності на нерухоме майно, яке складається з будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Радянської Армії, 8, будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Театральна, 3, будівлі за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, с. Капітанка, вул. Нова, 16, комплексу будівель за адресою: Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Побузьке, вул. Промислова, 12, та звернуто стягнення на предмет застави і визнано за ТОВ «ЮССАМ» право власності на рухоме майно (інструменти, механізми та обладнання загальною кількістю 1534 одиниці) загальною вартістю 224 820 000,00 грн... [57]. Отже, наведений приклад свідчить про комбінований мотив кримінального правопорушника, у зв'язку із чим він вчинив діяння, котрі посягають на декілька об'єктів.

М.І. Хавронюк пропонує визнавати «основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, альтернативним – залежно від обставин. На його переконання, ним може бути (а) порядок виконання своїх повноважень службовими особами, які мають право доступу до АСДС, коли діяння вчинено такою службовою особою, або (б) нормальна робота АСДС, що забезпечує її від несанкціонованого втручання, коли діяння вчинено іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до АСДС» [121, с. 1102]. «Інші вчені вказують, що розміщення законодавцем ст. 376-1 саме в розділі «Злочини проти правосуддя» дозволяє дійти висновку, що суспільними відносинами, яким у першу чергу заподіюється шкода при вчиненні незаконного втручання в роботу АСДС, виступають конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між суддями. У даному випадку

саме вони і є основним безпосереднім об'єктом злочину. Додатковим безпосереднім об'єктом можуть бути суспільні відносини з приводу безпеки інформаційних ресурсів, які містить АСДС; належного виконання службовою особою своїх обов'язків з користування цією системою, та ін.» [78, с. 153]. Що стосується позиції М.І. Хавронюка, одразу зазначимо, що ми не підтримуємо вченого, оскільки встановлення альтернативного об'єкту повністю змістить акценти з особливостей кримінального правопорушення, що призведе до суддівського суб'єктивізму, а також корупційних ризиків. Однак, перш ніж встановити кінцевий об'єкт правопорушення, пропонуємо розглянути його предмет та об'єктивні ознаки.

Так як «предметом кримінального правопорушення може бути тільки визначена річ, то це свідчить про те, що він є матеріальною або речовою властивістю кримінального правопорушення. Також треба зазначити, що предмет кримінального правопорушення є такою його властивістю, що чітко визначена на законодавчому рівні. Таким чином, можна стверджувати, що предмет є обов'язковою властивістю складу кримінального правопорушення» [119, с. 210]. Як зазначають М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій «у науковій праці, законодавець по-різному описує ознаки предмета злочину в законі про кримінальну відповідальність. Вибір того чи іншого способу (прийому) при законодавчому визначенні предмета злочину багато в чому залежить від характеру злочину, а також від індивідуальних властивостей його предмета. Так, у багатьох випадках у самому законі йдеться лише про певний вид предметів, і через те будь-який з предметів даного виду має однакове значення для кримінальної відповідальності» [86]. «Ураховуючи вищесказане, постає дискусія щодо місця предмета серед інших елементів кримінального правопорушення. На думку багатьох науковців, предмет кримінального правопорушення не може бути самостійним елементом складу кримінального правопорушення. Ці погляди обґрунтовані тим, що складовими елементами

кримінального правопорушення є сукупність його об'єктивних і суб'єктивних ознак» [119, с. 209]. Протягом усього періоду існування чинного кримінального законодавства було прийнято позицію про те, що предмет суспільно небезпечного діяння – це, виключно, речі матеріального світу. Відповідно до цього бачення, можна виокремити предметні та безпредметні кримінальні правопорушення.

«Предмет кримінального правопорушення є факультативною його ознакою, то його не варто визначати як елемент складу кримінального правопорушення. Також потрібно враховувати, що предмет кримінального правопорушення як окрема його властивість знаходиться на поряд із його об'єктом. Тому лише разом ці два складники становлять окремий елемент складу кримінального правопорушення. Проте не варто забувати, що об'єкт кримінального правопорушення є його обов'язковою ознакою, а предмет – ознакою факультативного характеру. Відмінність між об'єктом і предметом полягає ще в тому, що негативні наслідки завдаються саме об'єкту, а не предмету. Поряд із поняттям предмета кримінального правопорушення науковці окремо виділяють предмет злочинного посягання (або впливу)» [119, с. 209]. Так, М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій пишуть, що «під предметом злочинного впливу слід розуміти той елемент суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, який піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, в першу чергу завдається шкоди. Тому таким предметом може бути суб'єкт, сам соціальний зв'язок, а також предмет суспільних відносин. Встановлення предмета злочинного впливу в кожному конкретному злочині полегшує з'ясування «механізму» завдання шкоди самому об'єкту, а також сприяє встановленню розміру і характеру наслідків суспільно небезпечного діяння» [86]. Остання думка здається нам більш правильною та сучасною. Основна проблема законодавчого підходу до предмета кримінального правопорушення полягає в існуванні не в повній мірі обгрунтованого етичними

нормами бачення можливості розширення його меж за рахунок прийняття можливості та доцільності визнати живу істоту предметом кримінально протиправного посягання. Однак, це б дозволило удосконалити кореляцію з кримінальним процесом, а також надало можливість усунути існуючі прогалини щодо бачення особи потерпілого в межах процесуального та матеріального кримінального права.

«М.М. Панов небезпідставно вважає, що до дефініції предмет злочину слід включати не тільки фізичні предмети (речі, майно), а й реально існуючі явища об'єктивного світу: енергію (електричну, теплову, ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин» [130, с. 44]. Науковець Є.В. Лашук обґрунтовує, що «предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами, з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння» [106, с. 143]. Водночас зазначені наукові позиції не дають точно відповідь на спірні, на наш погляд, питання щодо предмета кримінального правопорушення... Окремі вчені дійшли висновку, що «предмет кримінального правопорушення є незалежним елементом лише для тих кримінальних правопорушень, які є предметними, і має зв'язок з усіма іншими суб'єктивними та об'єктивними елементами кримінального правопорушення. Таке бачення сприятиме вирішенню питання предмета кримінального правопорушення в загальній теорії права» [119, с. 210]. На наш погляд, об'єкт та предмет кримінального правопорушення не варто ототожнювати. Під предметом суспільно небезпечного діяння необхідно розуміти *матеріальну або іншу квінтесенцію, котра захищається законодавством та на яку кримінальний правопорушник здійснює безпосередній суспільно небезпечний вплив, особливості якого утворюють склад кримінального правопорушення, передбачений кримінальним законодавством.* Таке визначення

дозволяє до предмету протиправного діяння відносити як живих, так і неживих істот, а також виокремити його у самостійну факультативну одиницю складу кримінального правопорушення.

До речі, «щодо розташування предмета кримінального правопорушення серед інших його елементів у кримінально-правовій науці безперестанно точаться гарячі суперечки. Низка науковців вважає предмет кримінального правопорушення частиною його об'єкта, тобто складником суспільних відносин, на які відбувається посягання і що законодавчо охороняються» [123, с. 130]. В.Я. Тацій наголошує, що «предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, адже склад злочину являє собою сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони, суб'єкта злочину). Відсутність хоча б одного із цих елементів виключає склад злочину й, відповідно, кримінальну відповідальність. Предмет злочину є не обов'язковою, а факультативною щодо загального поняття складу злочину ознакою, тому, відповідно, його можна називати лише ознакою, а не елементом складу злочину» [162, с. 55]. «Таке переконання спрямоване до правильного з'ясування питання розміщення предмета кримінального правопорушення в системі його складу» [119, с. 210]. Такий підхід повністю співпадає із нашим, вищевикладеним баченням предмета кримінального правопорушення в межах об'єктивних ознак.

«Щодо предмета незаконного втручання в роботу АСДС в юридичних джерелах висловлено різні точки зору. М.І. Хавронюк, приміром, залежно від форми об'єктивної сторони до предмета розглядуваного злочину відносить саму АСДС або комп'ютерну інформацію, що оброблюється або зберігається в цій системі на відповідних носіях» [177, с. 11-12; 121, с. 1105]. «А.С. Беніцький предметом незаконного втручання в роботу АСДС вважає відомості, що вносяться до цієї системи; інформацію, що міститься в ній, а також саму АСДС» [85, с. 533]. «Деякі науковці [169, с. 852-853] взагалі не називають як обов'язкову

ознаку складу злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, його предмет» [78, с. 155]. Так, виходячи з діянь, котрі законодавцем віднесені до форм незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вважаємо що предметом кримінального правопорушення є інформація, котра вноситься до АСДС, оскільки саме вона є кінцевою метою кримінального правопорушника. Що стосується самої АСДС, то, як здається, її необхідно вважати знаряддям суспільно небезпечного діяння, оскільки саме за допомоги системи здійснюється деструктивний вплив на предмет правопорушення (інформація). АСДС не може вважатись предметом даного кримінального правопорушення, оскільки вона цікавить суб'єкта, виключно, як ключ до відомостей, котрі дозволять змінити хід тієї чи іншої справи, що знаходиться в межах його інтересів. Порухення роботи АСДС не є самоціллю.

«Різноманітність поглядів щодо визначення предмету злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, призводять до того, що правоохоронні й судові органи припускаються певних помилок у розслідуванні та призначенні покарання за вчинення зазначених злочинів. На нашу думку, питання про предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України, необхідно вирішувати виходячи зі змісту поняття інформації, яке містить чинне законодавство України. Зазначимо, що поняття «інформація» міститься, зокрема, у таких нормативно-правових актах, як: Цивільний Кодекс України (далі – ЦК), ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., ЗУ «Про науково-технічну інформацію» від 23 червня 1993 р. та ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. Розпочнемо з аналізу положень ст. 200 ЦК України та ст. 1 ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., які є ідентичними. У них закріплено, що інформацією є «будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Аналізуючи ЗУ «Про науково-технічну інформацію» від 23 червня 1993 р., можемо дійти висновку, що він деталізує поняття інформації і визначає, що «науково-технічною інформацією є будь-які відомості та (або) дані

про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Також відповідно до ст. 1 ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. інформація визнається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб» [171, с. 187]. Таким чином, під інформацією необхідно розуміти всі дані, котрі вносяться в систему документообігу суду.

«Варто звернути увагу, що кримінально-правове діяння завжди становить собою нерозривну єдність його зовнішньої об'єктивної і внутрішньої суб'єктивної сторін. Рефлекторні, імпульсивні рухи тіла особи, позбавлені свідомого і вольового характеру, для права взагалі і кримінального зокрема абсолютно байдужі. У відриві від інших об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, як правило, не несе в собі ознак суспільної небезпеки... З об'єктивної сторони суспільну небезпеку самим діянням зумовлюють шкідливі наслідки, спосіб поведінки, використання суб'єктом знарядь і засобів, значно рідше – місце, час, обстановка» [112, с. 79–80]. «На обрання міри покарання впливає конкретний (більший або менший) прояв тієї чи іншої ознаки складу злочину» [151, с. 99]. Отже, в цьому контексті мова йде про обов'язкові елементи об'єктивної сторони кримінального правопорушення, наявність яких робить можливим існування останнього.

Як влучно зазначає Н. Ярмиш, «інколи буває дуже складно втриматися від учинення бажаної дії. Бездіяльність може вимагає більше зусиль і нервів, ніж дія. Таким чином, хоч і не виявлена зовні, та все ж таки воля присутня і при утриманні від певних дій. А отже, зовнішню бездіяльність-утримання цілком можливо розглядати як внутрішню дію. Та в ситуації, коли людина забула виконати свій обов'язок, становище інше. У такому разі вже складно сказати, що особа утрималась від виконання дії, оскільки утримання передбачає момент свідомої

відмови від її виконання, етап прийняття рішення, тобто прояв внутрішніх вольових зусиль» [193, с. 56–57]. «Окрім цього, у деяких випадках трапляється змішана бездіяльність, коли активні дії є способом вчинення злочинної бездіяльності» [159, с. 134]. Досліджуване нами кримінальне правопорушення у більшості випадків вчиняється за рахунок активних дій.

«Наслідки вчинення злочину – це той злочинний результат, який настає через спричинення шкоди об'єкту злочину; це матеріальні, фізичні, етичні та інші втрати, яких зазнають люди, суспільство й держава в результаті вчинення злочину. Їхній розмір прямо пропорційно впливає на ступінь суспільної небезпечності злочину. Злочинний наслідок найбільш повно і наочно характеризує суспільну небезпечність будь-якого злочину» [89, с. 228]. «Визнання дії злочинною залежить від того, чи заподіює істотну шкоду тим чи іншим об'єктам кримінально-правової охорони це діяння. Саме в силу своєї визначальної ролі в характеристиці суспільної небезпечності діяння злочинні наслідки виступають головною ознакою, що відмежовує злочин від інших правопорушень – адміністративних, цивільно-правових і аморальних» [12, с. 113]. «Що стосується наслідків учинення злочину, то характер заподіяних злочином наслідків визначає саме характер суспільної небезпеки злочину. Своєю чергою, розмір заподіяних суспільно небезпечних наслідків визначає ступінь суспільної небезпеки злочину» [192, с. 176–177]. Що стосується досліджуваного нами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, зазначимо, що його склад є формальним, а отже кримінальна відповідальність настає з моменту вчинення певних дій та не потребує настання суспільно небезпечних наслідків.

Об'єктивна сторона досліджуваного злочину виражається у вчиненні хоча б одного із таких альтернативних діянь: а) внесення неправдивих відомостей до АСДС; б) несвоєчасне внесення відомостей до АСДС; в) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС; г) інше втручання в роботу АСДС. Якщо

злочин вчиняє не службова особа, яка має право доступу до АСДС, а будь-яка інша, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і спосіб його вчинення – здійснення злочинних дій шляхом несанкціонованого доступу до системи.

«Дехто з учених пропонує інші підходи до тлумачення ознак об'єктивної сторони незаконного втручання в роботу АСДС. Так, О. А. Чуваков взагалі не відносить до об'єктивної сторони розглядуваного злочину несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС» [169, с. 853]. «Із цією точкою зору навряд чи можна погодитись, оскільки вона не ґрунтується безпосередньо на тексті самого кримінального закону (ч. 1 ст. 3761 КК). Внесення неправдивих відомостей до АСДС полягає у включенні до системи інформації, що не відповідає дійсності. Ці відомості можуть стосуватися, зокрема, дати надходження документа до суду, предмета спору, сторін та інших учасників процесу, етапів проходження справи й матеріалів, строків розгляду, текстів судових рішень тощо. Несвоєчасне внесення відомостей означає занесення відповідної інформації до АСДС з порушенням установлених для цього строків. Так, за ч. 2 ст. 151 Кодексу адміністративного судочинства України» [30; 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446] «реєстрація в АСДС процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, повинна здійснюватися працівниками апарату відповідного суду в день надходження цих матеріалів. Аналогічне правило містить також ч. 2 ст. 35 нового Кримінального процесуального кодексу України» [30; 2013. – № 9-10. – Ст. 88], «згідно з якою матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання, інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду й можуть бути предметом судового розгляду, підлягають у порядку їх надходження обов'язковій реєстрації в АСДС, що провадиться працівниками апарату відповідного суду в день їх надходження» [78, с. 156]. Таким чином, враховуючи вказані форми діяння, а також те, що основним предметом досліджуваного кримінального правопорушення є інформація, на наш погляд, розміщення даної

норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя є не в повній мірі аргументованим. Вчиняючи дане діяння, особа має на меті отримати або видалити відомості, котрі мають для нього значення або входять в коло інтересів третіх осіб. Виокремлення такого роду діяння у самостійну норму не має сенсу, оскільки безпосередній об'єкт, яким є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність працівників судових органів вдало захищений у ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів), що підтверджує пряма вказівка в нормі на те, що таке *втручання може відбуватись у будь-якій формі*. Інформація також має кримінально правовий захист, встановлений у ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку). Таким чином, виділення самостійного кримінального правопорушення у формі незаконного втручання в автоматизовану систему документообігу суду не є в повній мірі аргументованим.

«Вказана позиція може бути підкріплена також однаковими санкціями, встановленими в ст. 361 КК України та 376-1 КК України, а також тим, що за 11 років існування статті 376-1 КК України суди ухвалили за нею лише 6 вироків (всі обвинувальні, 5 з них набрали законної сили). У 6 справах із вирокami обвинуваченими тричі були секретарі судових засідань, двічі – працівники апарату суду (зокрема, керівник апарату), та лише раз – суддя (вирок щодо судді був пізніше скасований). Злочини вчинялися так: накладення в АСДС обмежень, аби справа потрапила на бажаного суддю; виготовлення підроблених судових рішень; нереєстрації матеріалів судових справ в АСДС у день їх надходження, неправомірної заміни імен учасників справ в АСДС. Попри незначну кількість вироків, кількість випадків проведення досудового розслідування відповідних злочинів є значно більшою. Динаміка виглядає таким чином: Пік активності досудового розслідування за ст. 376-1 КК України припадає на 2018 рік, коли на досудовому розслідуванні перебувало аж 83 провадження. Того ж року у 26

провадженнях були вручені підозри та направлені до суду обвинувальні акти. Більшість справ на етапі досудового розслідування закривали в порівнянні з кількістю справ, у яких було хоча б повідомлено про підозру (різниця перевищує 4 рази)» [179].

Таким чином, проведені дослідження дозволили підсумувати, що на сьогоднішній день виділення незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в самостійне кримінальне правопорушення є не в повній мірі аргументованим. Наразі кримінальне законодавство повноцінно захищає як судові органи від незаконного втручання у будь-якій формі, так і будь-яку інформацію, котра зберігається на різного роду електронних носіях, автоматизованих системах тощо.

2.2. Суб'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду

Встановлення особливостей відношення кримінального правопорушника до свого протиправного діяння має велике значення під час кваліфікації кримінального правопорушення, а також обрання меж кримінальної відповідальності. Це свідчить про важливість вивчення особливостей суб'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння. Звичайно, ми не можемо не звернути увагу на те, що в кримінальному законодавстві існують правопорушення, для яких елементи суб'єктивної сторони мають визначальну роль, однак, хоча досліджуване нами правопорушення і не є одним із таких, але певні особливості також можуть мати вплив на кваліфікацію. Отже, враховуючи вказане, вважаємо за доцільне зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, «відповідно до ч. 1 ст. 18 КК суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Тобто суб'єкт злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: а) фізична особа; б) осудна особа; в) особа, що досягла відповідного віку. Сукупність таких ознак суб'єкта злочину є обов'язковою для всіх злочинів (складів злочинів), передбачених в Особливій частині КК. Традиційно у науці кримінального права суб'єкт злочину, що характеризується зазначеними ознаками, прийнято називати загальним. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). Тобто доцільно проаналізувати ознаки суб'єкта злочину як потенційні критерії для поділу злочинів на види» [41, с. 182]. «Суб'єктом злочину є виключно фізична особа. Згідно зі ст. 24 Цивільного кодексу України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою» [180]. Тривалий

час бачення суб'єкта кримінального правопорушення було неоднозначним, низка вчених наполягали на тому, що під останнім необхідно розуміти не тільки фізичну, а і юридичну особу. Однак, існування сталих принципів кримінального законодавства, примусило законодавця переосмислити цю проблему. Так, однією з перепон стала відсутність можливості притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності через порушення принципу особистої відповідальності, оскільки очевидним є те, що безпосередньо юридична особа не може вчинити кримінальне правопорушення. Це стосується і проблеми суб'єктивної осудності. Саме тому, сучасне кримінальне законодавство залишилось вірним своїм попередникам і залишило суб'єктом лише фізичну особу.

«Безпосередньо ж фізична особа має низку ознак, за допомогою яких законодавець має можливість у відповідних статтях (частинах статей) Особливої частини КК передбачати види злочинів зі спеціальним суб'єктом. Такими ознаками є професія, посада, громадянство, стать тощо. Наприклад, в Особливій частині КК передбачені склади злочинів, суб'єктом яких може бути виключно громадянин України, – ст. 111 КК (державна зрада). І навпаки, деякі склади злочинів передбачають те, що не може бути суб'єктом злочину, приміром, за ст. 114 КК (шпигунство) громадянин України. Суб'єктом вказаного злочину може бути виключно іноземець або особа без громадянства. У деяких кваліфікованих складах передбачено, що суб'єктом може бути виключно іноземець – ч. 2 ст. 244 КК (порушення законодавства про континентальний шельф України). Осудність – обов'язкова ознака суб'єкта злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Тобто осудність у «чистому», безпосередньому вигляді є насамперед критерієм відмежування злочинного від незлочинного. Неосудна особа – протилежне поняття осудності – не може бути суб'єктом злочину. Зі змісту кримінально-правових норм КК випливає, що злочин може

бути вчинений обмежено осудною особою. Відповідно до ч. 1 ст. 20 КК підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними» [41, с. 183]. «О.В. Зайцев зазначає, що обмежена осудність – це хоча й осудність, але вона має своє самостійне значення поряд із «повною осудністю» і неосудністю» [58, с. 140-143]. Що стосується осудності суб'єкта, не применшуючи значення цього кримінально-правового інституту, зазначимо, що лише в окремих випадках з'являються проблеми під час встановлення того факту, чи був суб'єкт під час вчинення кримінального правопорушення в адекватному стані та чи може він бути визнаний осудним. Обмежена осудність та неосудність є близькими за своєю сутністю явищами, котрі пов'язує один головний аспект – відсутня або часткова здатність особою усвідомлювати зміст та суспільно небезпечні наслідки свого діяння.

«Подібність між формулами обмеженої осудності і неосудності полягає в тому, що: а) вони є формулами змішаного типу, тобто містять як медичні, так і юридичні критерії; б) обмежену осудність, як і неосудність, характеризує такий медичний критерій, як психічний розлад; в) у формулах неосудності й обмеженої осудності йдеться про здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Однак тяжкість психічного розладу у разі неосудності набагато глибша, ніж у разі обмеженої осудності. Нездатність усвідомлювати свої дії (бездіяльності) або керувати ними у разі неосудності є повною, тоді як у разі обмеженої осудності зазначені здатності в особі наявні, однак значною мірою обмежені. Ознаки відмінності між формулами обмеженої осудності і неосудності зводяться до характеру зв'язку, стику між медичним і юридичним критеріями. Відмінність обмеженої осудності від неосудності полягає в різних кримінально-правових наслідках. Обмежена осудність обґрунтовує наявність суб'єкта злочину, що разом з іншими елементами складу злочину є підставою

кримінальної відповідальності» [58, с. 140-143]. Звичайно, про осудність частіше за все починають вести мову в контексті насильницьких кримінальних правопорушень, що можна пояснити взаємозв'язком між станом «афекту» та раптовим умислом на спричинення фізичної та/або психічної шкоди. Що стосується протиправного діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України, судова практика не знає випадків, в яких суб'єктом би була обмежено осудна або неосудна особа.

«Відповідно до ч. 2 ст. 20 КК визнання особи обмежено осудною враховується судом у призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру. Суб'єктом злочину може бути особа, що досягла відповідного віку. У науковій кримінально-правовій літературі вік суб'єкта злочину визнається класифікаційним критерієм, на підставі якого вчені виділяють різні види злочинів» [41, с. 183]. «Так, Г. Г. Криволапов зазначав, що найбільш принципове теоретичне і практичне значення має класифікація злочинів за віком суб'єкта злочину. Науковець пропонує класифікувати злочини залежно від віку суб'єкта злочину на такі види: а) злочини, за які відповідальність настає з чотирнадцяти років; б) злочини, за які відповідальність настає з шістнадцяти років; в) злочини, за які відповідальність настає з вісімнадцяти років» [25, с. 46-47]. «М. Г. Кадніковим підтримується позиція теоретико-прикладного значення такої класифікації. Вчений пропонує залежно від вікових ознак суб'єкта злочину виділяти такі види злочинів: а) злочини, відповідальність за які настає з чотирнадцяти років; б) злочини, відповідальність за які настає з шістнадцяти років; в) інші злочини, в яких вік винної особи встановлюється у спеціальних нормах» [67, с. 137]. «А. В. Савченко і О. М. Грудзур констатують, що злочини залежно від віку суб'єкта поділяються на: а) злочини, вчинені неповнолітніми; б) злочини, вчинені повнолітніми» [153, с. 419]. «На думку А.А. Вознюка, залежно від віку, з якого настає кримінальна відповідальність, доцільно виділяти: а) злочини, кримінальна відповідальність за

які настає з чотирнадцяти років; б) злочини, кримінальна відповідальність за які настає з шістнадцяти років» [32, с. 48]. «Розглядуване нами кримінальне правопорушення передбачає як загального, так і спеціального суб'єкта. В ч. 1 ст. 376-1 КК України вказано, що умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене *службовою особою*, яка має право доступу до цієї системи, *або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду*, – карається...» [121, ст. 376-1]. Насправді, такий підхід ще раз вказує на не до кінця сформоване уявлення законодавця про протиправне діяння та його «штучний» зміст. По-перше, як такого роду діяння, вчинене спеціальним суб'єктом може знайти покарання у виді службового кримінального правопорушення, так і дії загального суб'єкта можуть бути покарані відповідно до ст. 376 КК України. По-друге, якщо вже законодавець виявив бажання акцентувати увагу на такій формі протиправної діяльності, логічним було б передбачити диференційовану кримінальну відповідальність для спеціального та загального суб'єкта. Очевидним є те, що суспільна небезпека незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду службовою особою та іншою особою є об'єктивно різною, а тому має по-різному каратись. Так, коли такі дії вчиняє службова особа, вона володіє необхідними знаннями, навичками та, звичайно, має мету, котра полягає у вчиненні, в першу чергу, службового правопорушення, котре, як вона має розуміти, може дестабілізувати роботу судових органів. Найбільш банальною метою може бути бажання отримати неправомірну вигоду. Дії пересічного громадянина не можуть завдати такий міцний деструктивний вплив. Саме тому, на наш погляд, норму слід поділити на протиправні діяння службової особи та інших громадян.

«Але якщо суб'єкт, його дії, об'єкт, на який спрямовані дії такої особи, – це, так би мовити, зовнішня, об'єктивна дійсність, яка реально відбувається і яку можуть оцінити інші люди» [165, с. 106], «то суб'єктивна сторона – це певною мірою відображення у вчинках конкретної людини її ставлення до таких дій, а якщо казати на більш загальному рівні – реалізація її світогляду в конкретних вчинках. Саме це має основне значення для пізнання змісту злочину, установлення меж відповідальності особи, яка його вчинила, та ін.» [160, с. 165]. Підкреслюючи це, А.А. Піонтковський вважав, що «суб'єктивне ставлення будь-якої особи у вивченні злочину існує незалежно від свідомості слідчого і судді, а процес розслідування справи є процесом пізнання об'єктивної істини – достовірного встановлення факту вини або невинуватості особи в учиненні розслідуваного діяння» [134, с. 302-303]. «Відсутність суб'єктивної сторони виключає тим самим і склад злочину. Таким чином, суб'єктивна сторона складу злочину – це характеристика внутрішньої сторони злочину, установлення якої дає можливість виявити психологічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків» [160, с. 165]. Отже, думка вченого ще раз підтверджує те, що суб'єктивне сприйняття кримінальним правопорушником свого протиправного діяння існує поза об'єктивною реальністю, доступною для сприйняття іншими особами у викривленому виді.

«Саме суб'єктивна сторона складає основну частку доказової діяльності і тим самим викликає основні дискусії між сторонами в кримінальному процесі. Обов'язковою ознакою цього елемента складу злочину є, як відомо, вина, яка може бути виражена у формі умислу або необережності. Факультативними ознаками суб'єктивної сторони виступають мотив та мета особи при вчиненні відповідних діянь. Інколи до факультативних ознак відносять й емоційний стан винної особи. Таке розмежування на основні та факультативні ознаки в Загальній частині кримінального права показує, що найбільш важливою визнається необхідність саме загального встановлення психічного ставлення особи до

вчинення суспільно небезпечного діяння та його наслідків, а більш детальне встановлення конкретної причини виникнення такого психічного стану (мотив), результату, який планує отримати така особа, учиняючи відповідні дії (ціль), стають обов'язковими тільки при визначенні їх у кримінально-правових нормах Особливої частини кримінального права. Це має своє відображення і в законодавстві про кримінальну відповідальність. Так, у чинному КК України існує окремий розділ V «Вина та її форми», в якому систематизовані три статті: ст. 23 «Вина», ст. 24 «Умисел і його види» і ст. 25 «Необережність та її види» [160, с. 166]. На сьогоднішній день в кримінальному законодавстві існують всі можливі форми вини, котрі можуть мати відношення до кримінального правопорушення. Єдиною прогалиною є відсутність визначення казусу та його місця у кримінальному законодавстві. Хоча, як здається, такий підхід можна пояснити тим, що казус знаходиться поза межами людської свідомості та поведінки, а тому є наслідком невдалого збігу обставин.

«Законодавець визначає, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23). У свою чергу, умисел поділяється на прямий і непрямий (ст. 24 КК). А необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість (ст. 25 КК). Такі законодавчі визначення, як і вищенаведені теоретичні положення, потребують у кожному конкретному випадку вчинення злочину необхідності встановлювати психічне ставлення особи до таких дій чи наслідків від подібних дій. Але більш детальний аналіз указаних законодавчих положень виявляє, що між необхідністю встановлення ставлення до дій та наслідків від таких дій існує різниця. Наприклад, необхідність установа ставлення до суспільно небезпечного характеру своїх дій закріплена при визначенні прямого і непрямого умислів та злочинної самовпевненості. У той же час необхідність установа ставлення до суспільно небезпечних наслідків закріплена при визначенні всіх видів умислу

та необережності. Така позиція законодавця свідчить, на нашу думку, про те, що, незважаючи на встановлену «рівність» у психічному ставленні винної особи щодо дії або щодо наслідків та відсутність деталізації цього залежно від конструкції складу злочину, законодавець усе ж таки диференціює «своє» ставлення до цих складових» [160, с. 166]. Більш цікавим аспектом є змішана форма вини, коли особа має умисел на вчинення певних дій та необережність по відношенню до наслідків. Однак, такі кримінальні правопорушення не можна назвати розповсюдженими в межах кримінального законодавства.

«Взагалі, ставлення людини до своїх дій потрібно встановлювати у трьох випадках з чотирьох, які закріплені в законодавчих визначеннях умислу та необережності. А ставлення людини до суспільно небезпечних наслідків потрібно встановлювати в усіх чотирьох випадках. Це дає можливість припустити, що вірогідне ставлення людини саме до очікуваних нею наслідків від своїх дій, бажання отримати від своїх дій певні результати дає можливість більш точно оцінювати психічне ставлення особи і до самих суспільно небезпечних дій у загальному розумінні цього поняття» [160, с. 166]. Саме тому, встановлення факту наявності змішаної форми вини може позитивно вплинути на межі кримінальної відповідальності.

«Оскільки у ст. 23 КК України визначено, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності, то таке розуміння суб'єктивної сторони складу злочину видається неприйнятним, бо складатиметься ситуація, коли одне поняття позначається декількома термінами, що є неприпустимим. Беззаперечно, вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони всіх без винятку складів злочинів. Відсутність вини виключає наявність суб'єктивної сторони складу злочину – однієї з чотирьох обов'язкових елементів цієї юридичної конструкції. Відсутність злочину у разі відсутності вини підтверджується й положеннями ст. 62 Конституції України, яка передбачає, що

кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину. Ототожнення вини із суб'єктивною стороною складу злочину, на думку вчених, не є прийнятним не тільки з теоретичної точки зору, а й з практичної, оскільки така ситуація може дезорганізувати судову практику, принаймні, з приводу кримінально-правового значення мотиву й мети та їх місця у системі ознак складу злочину. Дехто з учених розглядає вину як поняття ширше за обсягом, ніж поняття суб'єктивної сторони складу злочину» [35, с. 364]. На нашу думку, вину не можна ототожнювати із суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, при цьому вина є одним із елементів останньої. В загальному розумінні суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона суспільно небезпечного діяння, тобто те, що знаходиться у свідомості самого суб'єкта. Саме тому, вина – це, свого роду, рушійна сила діяння, його каталізатор.

«На думку Ю.А. Демідова, вина не може зводитися до будь-якого елемента складу злочину, до умислу чи необережності, або до діяння, взятого з його об'єктивної сторони. Вона однаково відображається як в об'єктивній, так і в суб'єктивній стороні складу злочину» [50, с. 114]. «Підтримуючи позицію, пов'язану із запереченням переоцінки як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони складу злочину, учений стверджував, що зміст вини необхідно вбачати у вчиненні злочину конкретною особою, у сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак, в яких виразилась вина – негативне ставлення особи до цінностей суспільства» [50, с. 117–118]. «Таку позицію підтримував і Г.А. Злобін, який вказував, що вина як складова суб'єктивної сторони злочинного діяння одночасно виступає як цілісна характеристика злочину в усіх його суттєвих для відповідальності відносинах. Ці властивості вини і роблять її необхідною та достатньою підставою кримінальної відповідальності, у рівній мірі протилежною як об'єктивному, так і абстрактно-суб'єктивному ставленню у вину» [62, с. 23]. Ми частково погоджуємось із останнім твердженням, однак хочемо додати, що хоча вина і є цілісним та, в певній мірі, самостійним елементом, однак вона не

може виходити за межі суб'єктивної сторони кримінального правопорушення через те, що це означатиме, що вина знаходиться поза межами свідомості суб'єкта, тобто є певною ланкою між об'єктивною стороною та суб'єктивною.

«З цього приводу П.С. Дагель вказував, що суб'єктивна сторона злочину становить відображення у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого ним діяння і характеризує ставлення до них суб'єкта. Вона є «своєрідною моделлю» об'єктивної сторони складу в «психіці суб'єкта». Відповідно до цього під змістом вини розуміють «сукупність психічних елементів – свідомості, волі, емоцій, мотиву, мети – що утворюють це психічне ставлення» [46, с. 46]. «Прихильники твердження, що суб'єктивна сторона складу злочину не вичерпується лише виною, визначають її поняття як внутрішньої сторони, тобто психічної діяльності особи, що характеризує ставлення її свідомості і волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Вина, мотив і мета, на їх думку, є ознаками суб'єктивної сторони злочину, які, хоча й тісно пов'язані між собою, проте мають самостійне юридичне значення» [86, с. 142–144]. «Погоджуючись із такою позицією, вчені вважають запропоновану дефініцію не достатньо обґрунтованою, оскільки психічне ставлення суб'єкта злочину до суспільно небезпечного діяння та його наслідків становить не що інше, як вину у формі умислу або необережності» [35, с. 364]. На нашу думку, під *суб'єктивною стороною кримінального правопорушення необхідно розуміти сукупність психологічних чинників та моральних настанов, а також прагнень суб'єкта, котрі викривляють у його свідомості юридично безпечне світосприйняття, чим обумовлюють для нього допустимість порушення кримінального законодавства.* В межах цієї дефініції елементи суб'єктивної сторони (вина, мотив та мета) утворюють гармонійний симбіоз.

«К.Ф. Тіхонов відзначає, що мотив, мета та емоції суттєво впливають на зміст вини. Вчений аргументує це тим, що наявність негативного ставлення особи до інтересів суспільства значною мірою залежить від мотиву, мети та емоцій.

Найчастіше ці обставини обумовлюють більшу чи меншу тяжкість вини» [163, с. 88]. «Сутність суб'єктивної сторони складу злочину пов'язується із психічним ставленням суб'єкта, яке розглядається та враховується лише щодо суспільно небезпечного діяння та його наслідків і повинно характеризуватися конкретною формою вини» [88, с. 111]. «Суб'єктивна сторона складу злочину, на нашу думку, утворює систему названих компонентів, які взаємопов'язані між собою і визначають один одного. Тому є підстави вважати, що суб'єктивна сторона складу злочину охоплює всю психічну діяльність суб'єкта при вчиненні злочину, відображає ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків та характеризується такими ознаками, як вина, мотив, мета злочину та емоційний стан особи. Ці ознаки мають важливе значення при призначенні покарання, а коли вони передбачені у диспозиції статті, то і для кримінально-правової кваліфікації діяння» [35, с. 365]. Отже, що стосується досліджуваного нами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, котре полягає у незаконному втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, необхідно зауважити, що це діяння може бути вчинене виключно у формі прямого умислу. Варто також звернути увагу на те, що для розглядуваного нами діяння не передбачено конкретний мотив та мету, що свідчить про те, що вони можуть бути різними.

Взагалі, «розглядаючи суб'єктивну сторону неправомірного доступу до комп'ютерної інформації (*в її загальному розумінні – додано нами – А.Щ.*), потрібно приділити увагу відхиленню в людській психіці – комп'ютерній фобії. Багато психіатрів вважають хворобливе захоплення «Інтернетом» новим видом маніакальної залежності. Професор Стенфордського університету Джозеф Левицькі вивчає випадки, коли надмірне захоплення «Інтернетом» призводить до деградації особистості. Комп'ютерна фобія – це така зміна в психіці людини, яка не дозволяє з достатньою часткою впевненості говорити про наявність провини в злочинній поведінці цієї людини. З розвитком комп'ютерних технологій

продовжує збільшуватися кількість людей, які знаходяться на різних стадіях розвитку подібних відхилень психіки. Віртуальна реальність дозволяє максимально збільшити реалістичність відчуттів при роботі або грі на комп'ютері, тому ризик відхилення від нормального свого стану психіки збільшується» [38, с. 105]. «У осіб, які захворіли на комп'ютерну фобію, може бути підвищена агресивність, розмитість меж дозволеного і злочинного. Людина, бажаючи отримати потрібний результат (наприклад, добути останню версію комп'ютерної гри або найновіший драйвер) не віддає собі повного звіту у тому, що він домагається цього злочинним шляхом (здійснюючи неправомірний доступ до комп'ютерної інформації). До того ж, комп'ютерні фобії можуть провокувати розвиток або загострення інших психічних захворювань» [147, с. 87]. Звичайно, це, здебільшого, стосується випадків вчинення комп'ютерних кримінальних правопорушень, однак, не можна виключити, що особа, котра вчинить незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду не буде мати на меті наслідки, котрі взагалі не пов'язані з системою правосуддя (наприклад, виконання боргу, спору тощо).

«Мотивація є важливим елементом психології особи злочинця та тісно пов'язана з об'єктивними умовами соціального середовища, вона немов пронизує її основні структурні утворення: спрямованість особистості, характер, емоції, здібності, діяльність, психічні процеси та включає у себе: виникнення, формування мотиву злочинної поведінки та цілі» [148, с. 127]. За визначенням К.Є. Ігошева: «Мотив злочинної поведінки можна визначити як сформоване під впливом соціального середовища і життєвого досвіду особи спонукання, яке є внутрішньою безпосередньою причиною злочинної діяльності та виражає особистісне ставлення до того, на що спрямована злочинна діяльність» [63, с. 66]. «Мотиви вчинення комп'ютерних злочинів різноманітні й частину з них можна віднести до «вічних»: жадоба, цікавість чи помста. Вважаємо, що значне місце в цьому списку мотивів займає унікальний за своєю суттю мотив – інтелектуальна

боротьба між людиною і комп'ютерною системою» [148, с. 130]. За висловом Ю.М. Батуріна «основним чинником, який спрощує розслідування, звичайно є обмежене коло здібних вчинити хитріший комп'ютерний злочин, що полегшує «виявлення» злочинця» [16, с. 41]. Що стосується нашого кримінального правопорушення проти правосуддя, відмітимо, що першочергова мета суб'єкта – це порушення роботи комп'ютерної системи, котре може бути єдиним прагненням особи, що обумовлено наявністю в нормі такої дії як «інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду». Це підтверджує той факт, що особа може не бажати завдати шкоду саме судовій системі, у зв'язку із чим знову постає питання у доцільності віднесення цього суспільно небезпечного діяння до кримінальних правопорушень проти правосуддя.

«Що стосується форми вини, не можна погодитися з окремими науковцями, які вважають, що лише внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду має здійснюватися у формі умислу, а решта дій, як-то: несвоєчасне внесення відомостей, несанкціоновані дії з інформацією, інше втручання в роботу автоматизованої системи можуть вчинятися й з іншою формою вини. Зазначені дії можуть здійснюватися лише з прямим умислом, оскільки тільки в цьому разі вони посягають на об'єкт злочину – здійснення правосуддя у спосіб і порядку, передбаченому Конституцією і законами України. Крім того, цей злочин містить формальний склад. В іншому випадку зазначені дії утворюватимуть службову недбалість або взагалі, за наявності відповідних обставин, що усувають злочинність діяння, не утворюють складу цього злочину» [72]. Ми абсолютно погоджуємось із наведеною думкою, оскільки, як ми вже вище зазначили, всі дії, передбачені ст. 376-1 КК України вчиняються із прямим умислом.

«Частиною 2 ст. 376-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за дії, визначені частиною першою цієї статті, що вчинені за попередньою змовою групою осіб. Аналіз судової практики дозволяє зробити

висновок, що кваліфікація за ч. 2 ст. 376-1 КК України має здійснюватися лише в тому випадку, коли будь-яку з дій, передбачених санкцією ч. 1 згаданої статті, здійснили два або більше виконавців, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. При цьому слід пам'ятати, що у разі вчинення зазначеного злочину службовими особами, відповідальність за ч. 2 статті 376-1 КК України наставатиме лише у випадку, коли ці особи були співвиконавцями та здійснили незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду завдяки використанню свого службового становища. Лише в окремих випадках дії двох або більше осіб, які не є співвиконавцями, судова практика кваліфікує як вчинені групою осіб за попередньою змовою. Тому вчинення такого втручання службовою особою разом з іншою особою (неспеціальним суб'єктом) має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 367 КК України та відповідною частиною ст. 29 КК України залежно від ролі та функцій іншого співучасника. Як вже вказувалося, діяння, визначене ч. 1 статті 376-1 КК України, може виражатися, зокрема, в умисному внесенні неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду або несвоєчасному внесенню відомостей до неї» [72]. Отже, як можна побачити, існування норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя спричиняє на практиці появу низки проблем, котрі обумовлені тотожністю форм та видів дій із вже існуючими протиправними діяннями, передбаченими іншими статтями КК України.

Так, відповідно до вироку Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 11 серпня 2016 року по провадженню 1-кп/201/169/2016, особу було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 369-2, ч. 1 ст. 376-1 КК України за наступних обставин: *у Бабушкінському районному суді м. Дніпропетровська на головного спеціаліста з інформаційних технологій працює ОСОБА_4 Є.С. Відповідно до займаної посади ОСОБА_4 має повний доступ до атоматизованої системи документообігу суду*

«Д-3» Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська та має відповідний пароль (ключ доступу). У зв'язку із займаною посадою ОСОБА_2 мав лише доступ до електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» в частині обліку та реєстрації справ про адміністративні правопорушення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська. При цьому ОСОБА_2 ДЄ будь - якого відношення до електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» в частині реєстрації та обліку цивільних справ Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська не мав. У зв'язку із викладеним ОСОБА_2 був обізнаним про роботу електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» та принцип розподілу документів, які надходили до суду. 09 грудня 2015 року громадянин ОСОБА_5 прибув до будівлі Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, яка розташована за адресою: м. Дніпропетровськ, проспект Карла Маркса, 57. Тоді ж у вказаному суді: ОСОБА_5 звернувся до секретаря Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська ОСОБА_2 з пропозицією вирішення питання про стягнення на його користь у судовому порядку з громадянина ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок. Після чого ОСОБА_2 запропонував громадянину ОСОБА_5 передати йому (ОСОБА_2Є.) - неправомірну вигоду - грошові кошти у сумі 25000(двадцять п'ять тисяч) гривень 00 копійок, після чого вплине на прийняття рішення суддею Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, тобто особу, уповноважену на виконання функцій держави, та буде винесене рішення щодо задоволення позову ОСОБА_5 про стягнення з відповідача ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок...

11 лютого 2016 року о 12 годині 00 хвилин ОСОБА_2, діючи з корисливих мотивів, з метою отримання неправомірної вигоди від громадянина ОСОБА_5, не маючи офіційного доступу до роботи електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» з розподілу цивільних справ, шляхом

несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду, вніс відомості про неможливість розподілу зареєстрованої ним же позовної заяви ОСОБА_5 про стягнення з відповідача ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок на суддів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська окрім судді Єлісеєвої Т.Ю. Тим самим ОСОБА_2 втрутився в роботу автоматизованої системи документообігу Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська внаслідок чого цивільна справа за позовом ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 була розподілена на суддю Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська Єлісеєву Т.Ю. 11 лютого 2016 року о 15 годині 45 хвилин у розташуванні службового кабінету № 312 будівлі Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська ОСОБА_5, за вищевказаною домовленістю передав ОСОБА_2 другу частину неправомірної вигоди у сумі 20000 (двадцять тисяч) гривень 00 копійок, а ОСОБА_2 усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, їх отримав. 11 лютого 2016 року під час проведення обшуку у службовому кабінеті №312 Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська були виявлені та вилучені кошти у сумі 20000 (двадцять тисяч) гривень 00 копійок, які ОСОБА_2 отримав від ОСОБА_5 при вищевикладених обставинах. Таким чином, 01 лютого 2016 року та 11 лютого 2016 року ОСОБА_2 отримав неправомірну вигоду від громадянина ОСОБА_5 у виді грошових коштів у 25000 (двадцять п'ять тисяч) гривень 00 копійок за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави - суддю Єлісеєву Т.Ю. в частині задоволення позову ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 про стягнення боргу за розпискою.

Окрім того, 11 лютого 2016 року ОСОБА_2 шляхом несанкціонованого доступу втрутився в роботу автоматизованої системи документообігу Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська «Д-3», внаслідок чого цивільна справа за позовом ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 була розподілена

на суддую Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровськ ОСОБА_8. Умисні дії ОСОБА_2, які виразились у прийнятті пропозиції здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, за надання неправомірної вигоди для себе та у одержанні неправомірної для себе за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кваліфікуються за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Умисні дії ОСОБА_2, які виразилися у втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду, кваліфікуються за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 376-1 КК України [57]. Таким чином, наведений приклад свідчить про корисливий мотив суб'єкта кримінального правопорушення, а також фактичне вчинення ним службового протиправного діяння. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду стало лише одним із допоміжних дій для отримання основної мети.

Цікавим аспектом в досліджуваному питанні є також ймовірність наявності у особи, котра вчиняє правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України мети комп'ютерного вандалізму. «Наприклад, А.О. Любченко та Н.М. Савельєва ототожнюють вандалізм із такими статтями Особливої частини КК України, як умисне знищення чи пошкодження майна; погроза знищення майна; умисне знищення чи пошкодження військового майна; диверсія; хуліганство; масові заворушення; пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів; забруднення або псування земель; незаконна порубка лісу; наруга над державними символами; умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу; нищення, руйнування або псування пам'яток історії або культури; жорстоке поводження з тваринами; наруга над могилою; умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; умисне пошкодження ліній зв'язку; умисне

знищення чи пошкодження майна судді, народного засідателя або присяжного; умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи; пошкодження релігійних споруд чи культових будинків; незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь; викрадання шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання; знищення або пошкодження лісових масивів; незаконне полювання; умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» [111, с. 8–9]. Так, вчені дещо звузили мотиви, котрі переслідує вандал, до майнового характеру з елементами користі та помсти. При цьому інші вчені мають більш широкий погляд на це питання.

«Науковці вказують, що проаналізувавши наведений перелік, ми дійшли висновку, що основним його недоліком є безпідставне розширення меж кримінально-караного вандалізму, зокрема віднесення до нього різних за своїм характером різновидів руйнівної поведінки, які вкрай рідко мають усі інші обов'язкові для вандалізму ознаки. Насамперед, це стосується таких складів злочину, як погроза знищення майна, диверсія, забруднення або псування земель, незаконна порубка лісу, жорстоке поводження з тваринами, незаконне полювання тощо» [53, с. 133]. «Більш виважений підхід до розуміння сутності кримінально караного вандалізму обґрунтовує у своїй дисертації К.В. Латиш. Зокрема, на її думку, вандалізм може проявлятися у пошкодженні релігійних споруд чи культових будинків; оскверненні або знищенні релігійних святинь; умисному знищенні або пошкодженні майна; погромах, підпалах, знищенні майна під час масових заворушень; хуліганстві; нарузі над могилою, іншим місцем поховання; незаконному проведенні пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищенні, руйнуванні або пошкодженні об'єктів культурної спадщини; нарузі над державними символами; знищенні або пошкодженні майна працівника правоохоронного органу; знищенні або пошкодженні майна судді, народного засідателя та присяжного; захисника або

представника особи; військового майна; пошкодженні об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктів; пошкодженні шляхів сполучення і транспортних засобів; забрудненні атмосферного повітря; порушенні правил охорони вод; забрудненні моря; умисному знищенні або пошкодженні територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; несанкціонованому втручанні у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» [105, с. 14]. Останній підхід є, на нашу думку, більш вірним. Так, досліджуване нами кримінальне правопорушення може бути вчинене через прагнення порушити комп'ютерну систему суду, що буде самоціллю, тобто, без прагнення заволодіти певними відомостями чи змінити їх зміст.

«Вчені також наполягають на думці, що існують злочини, що пов'язані з комп'ютерним вандалізмом. Зокрема, це: 1) несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 ККУ); 2) несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 ККУ); 3) незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 ККУ) тощо» [53, с. 133]. Отже, на нашу думку, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України може бути вчинене з таких мотивів як: 1) помста; 2) корисливий мотив; 3) службовий мотив; 4) майновий мотив, котрий полягає у прагненні завдати шкоду матеріальним благам суду. При цьому мета даного протиправного діяння може полягати як у заволодінні інформацією та зміною її змісту, так і бути пов'язана зі службовою залежністю, прагненням самоствердитись, метою здійснити вандалізм, а також іншою, не пов'язаною із функціонуванням системи правосуддя.

Таким чином, проведені дослідження суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України дозволило нам ще раз упевнитись у недоцільності як її розміщення у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя, так і взагалі виділення в самостійну норму. Окрім інших аргументів, наведених у попередніх розділах, це зумовлено також відсутністю чітко визначеної мети, котра повинна полягати у прагненні завдати шкоду саме системі правосуддя. Наразі ж запропоновані в ч. 1 ст. 376-1 КК України дії можуть бути вчинені з цілями, котрі взагалі ніяк не обумовлені суддівською системою.

Для вирішення вказаної проблеми, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 376-1 КК України вказівкою наступного характеру: *1. Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду ... з метою дестабілізації системи правосуддя або завдання будь-якої іншої шкоди суду, у зв'язку із виконанням покладених на нього завдань – карається...*

2.3. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні

Сутність та корисність кримінально-правової норми визначається, в першу чергу, її санкціями. Межі кримінальної відповідальності, які зазнає кримінальний правопорушник мають бути достатніми для його виправлення та перевиховання, а тому повинні в повній мірі відповідати рівню суспільної небезпеки та самого протиправного діяння. Саме тому законодавець диференціював види та строки покарання. Однак детальне вивчення статей КК України наводить на думку про неповну відповідність та співрозмірність кримінально-правових заходів тяжкості кримінальних правопорушень. Остання теза стосується і досліджуваного нами діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України, котре було не так давно криміналізовано та виділено в окрему норму Особливої частини. Отже, враховуючи вказане, вважаємо за доцільне зупинитись більш детально на особливостях пеналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні, розпочавши із розкриття змісту поняття «пеналізація».

Відтак, «наукове вивчення змісту пеналізації як складової кримінально-правової політики держави почалося задовго до того, як відповідний термін почав вживатися в літературі. Сам же термін «пеналізація» (від лат. poena – «покарання» і action – «дія», буквально: «встановлення караності») відначально з'явився в кримінологічних (точніше – пенологічних) дослідженнях для позначення процесу і результату визначення караності злочинів. У кримінально-правових дослідженнях він почав уживатися з кінця 70-х – початку 80-х років ХХ ст., однак ним позначалися різні за обсягом поняття» [45, с. 32]. «Так, істотного поширення здобуло судження про те, що пеналізація злочинів – це діяльність законодавця щодо встановлення в кримінальному законі покарання за вчинення конкретних злочинів (визначення їх караності)» [46, с. 123]. «Інші ж автори

називали пеналізацією не будь-яке встановлення караності злочинів, а лише її посилення порівняно з попередньо встановленою» [26, с. 35]. «Прибічники такого підходу протиставляють пеналізацію депеналізації, під якою вони розуміють зворотній процес – пом'якшення караності злочинів. Нарешті, в багатьох дослідженнях пеналізацією називається не лише встановлення в законі караності злочинів, а й застосування судами конкретних мір покарання щодо окремих осіб, які вчиняють злочини» [109, с. 93-94]. На нашу думку, пеналізацію не можна звужувати виключно до встановлення меж покарання за кримінальне правопорушення, оскільки вона є більш складним процесом, котрий включає в себе субпідрядні елементи, якими, як здається, є встановлення суспільної небезпеки кримінального правопорушення, встановлення реальної та потенційної небезпеки самого суб'єкта, вивчення реальних та потенційних криміногенних загроз, статистичної інформації щодо розповсюдження даного виду протиправного діяння, встановлення його потенціалу у майбутньому тощо.

«З огляду на викладене, перед правовою доктриною, перш за все, постає завдання окреслити межі пеналізації злочинів, визначивши її зміст і відмежувавши від суміжних понять. Як напрям (складова частина) кримінально-правової політики пеналізація злочинів має спільні та відмінні риси з іншими її напрямками (складовими частинами). Інакше кажучи, кримінально-правова політика та пеналізація злочинів співвідносяться, з одного боку, як ціле і частина (бо пеналізація є лише одним з елементів кримінально-правової політики), а з другого – як внутрішній зміст і зовнішня форма його вираження (оскільки в пеналізації виражаються ті принципи, на яких здійснюється, і ті завдання, які переслідує кримінально-правова політика). Проте в будь-якому разі пеналізація злочинів є більш вузьким, спеціальним поняттям, похідним від поняття кримінально-правової політики; характеристики останньої повинні визначати характеристики першої, а не навпаки» [45, с. 33]. «Виходячи з розуміння кримінально-правової політики як певного виду соціальної діяльності, така її

складова як пеналізація злочинів цілком може бути охарактеризована з використанням так званого діяльного підходу, за яким будь-який вид соціальної поведінки (діяльності) може бути досліджений у єдності трьох його елементів: суб'єкта такої діяльності, її об'єкта, і, власне, самого впливу суб'єкта на об'єкт в єдності його об'єктивного (зовнішнього) та суб'єктивного (внутрішнього) проявів» [100, с. 140-147]. Пеналізацію необхідно розглядати як один із напрямків кримінально-правової політики держави, оскільки у будь-якому випадку без цього інституту кримінальне законодавство втратить свою дієвість, цінність та взагалі – сенс існування. Як би вчені не намагались довести, що покарання не є самоціллю, а на першому плані знаходиться виправлення, на наш погляд, ці два феномени доповнюють один одного.

«Позаяк пеналізація є одним із напрямів кримінально-правової політики, то суб'єкт, що її здійснює, є суб'єктом здійснення кримінально-правової політики загалом. Що ж до останніх, то в літературі сформувався усталений висновок про те, що кримінально-правову політику у вузькому сенсі здійснює виключно держава в особі її відповідних органів влади» [20, с. 80-82]. «Участь будь-яких недержавних інституцій у протидії злочинності не можна визнавати здійсненням кримінально-правової політики, навіть якщо вона і відбувається в рамках заходів, вироблених, скоординованих чи санкціонованих державою. Що ж до того, які саме державні органи здійснюють пеналізацію злочинів, то в літературі, як відзначалося вище, висловлено дві точки зору. Одні криміналісти вважають, що пеналізація здійснюється виключно законодавцем» [46, с. 60-63; 131, с. 123], «інші ж вважають, що її здійснює не тільки законодавець, а й суд, призначаючи покарання» [14, с. 7-8; 82, с. 137; 109, с. 309; 118, с. 94; 124, с. 14; 176, с. 32]. Ми не в повній мірі погоджуємось із думкою про те, що участь будь-яких недержавних інституцій у протидії злочинності не можна визнавати здійсненням кримінально-правової політики. Наразі такий підхід потребує зміни, оскільки сучасна Україна має низку правових, психологічних та інших організацій,

діяльність яких заснована на допомозі особам, котрі мають конфлікт із законом. Вплив громадськості також відіграє важливу роль у протидії кримінально протиправним проявам. Саме тому, на сьогоднішній день протидія – це справа не тільки державних організацій.

«Таким чином, ніким не заперечується той факт, що пеналізація злочинів у будь-якому її розумінні завжди охоплює собою діяльність по законодавчому визначенню їх караності. І в такому розумінні під пеналізацією злочинів мається на увазі те, що в Конституції України називається визначенням відповідальності за діяння, які є злочинами (пункт 22 частини 1 статті 92). Оскільки визначення такої відповідальності може бути здійснене лише в законі, а суб'єктом прийняття останніх є виключно Верховна Рада України, то цілком обґрунтованим видається висновок про те, що суб'єктом здійснення пеналізації злочинів є Верховна Рада України. Здійснюючи пеналізацію, законодавець встановлює потенційну кримінальну відповідальність» [17, с. 41-42], «яка загрожує всім і кожному, хто потенційно може вчинити злочин» [45, с. 34]. Ми абсолютно погоджуємось із останньою тезою, оскільки пеналізація та депеналізація кримінальних правопорушень має здійснюватись виключно на державному рівні (при цьому відповідні проекти можуть бути запропоновані і юристами – спеціалістами у галузі кримінального права).

«У науці було здійснено й спроби виокремити спеціальні принципи пеналізації. Таку спробу здійснила, наприклад, Е. Густова. Не зважаючи на доволі великий обсяг, доцільно навести їх у повному обсязі. Так, до принципів пеналізації, на її думку, слід віднести: - принцип економії репресії. Відповідно до нього суспільство має обходитися по можливості мінімальними за суворістю покараннями, але достатніми для досягнення мети покарання – відновлення соціальної справедливості, виправлення засуджених і попередження нових злочинів; - відповідність санкції характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особи винного, його матеріального становища, інших

обставин; - альтернативність покарань, що створює для суду можливість вибору для засудженого покарання, відповідає характеру і ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину і особи винного; - актуальність покарання. Покарання або його суворість втрачають або набувають сенсу в зв'язку з настанням певних соціально значущих подій, наприклад змін в економіці, суспільної моралі, правосвідомості і т.д.; - зміна призначеного покарання в залежності від подальшої поведінки засудженого. На цьому принципі ґрунтуються такі кримінально-правові інститути, як рецидив злочину, призначення покарання за сукупністю вироків, умовно-дострокове звільнення від покарання, амністія і помилування, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким видом і ін.; - гуманізм покарання» [44, с. 225]. Як ми можемо побачити, принципи пеналізації, запропоновані вченою майже в повній мірі збігаються із загальними принципами кримінального права, що ще раз підтверджує нашу позицію про те, що пеналізація – одне із головних завдань кримінального законодавства.

«Одна з вимог гуманізму – забезпечення безпеки людини, в тому числі і тієї, що вчинила злочин. Відповідно до нього покарання призначається тільки судом, виключаються свавілля органів влади та самосуд; воно не повинно принижувати честі і гідності засудженого; після відбуття покарання у виді позбавлення волі особа повинна бути готовою до вільного життя. Гуманізм покарання проявляється у встановленні граничного терміну позбавлення волі, що дозволяє засудженому повернутися до продовження правослухняного життя; обмеження видів покарань, що застосовуються до засуджених неповнолітніх; можливості звільнення від покарання; врахування судом не тільки особи винного, а й інтересів його сім'ї, зокрема, її матеріального становища, наявності малолітніх дітей, наявності у засудженої жінки стану вагітності або малолітньої дитини та ін.; - диференціація покарань залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину в санкції статей Особливої частини КК і індивідуалізація покарання судом при винесенні обвинувального вироку.

Індивідуалізація покарання доповнює диференціацію, в своїй сукупності вони відображають способи примусового впливу держави на засудженого відповідно до виду вчиненого злочину, особи, яка його вчинила, і умов, за яких цей злочин вчинено; - невизнання покарання винятковим засобом виправлення засудженого і попередження нових злочинів. Покарання – лише один із стримуючих чинників, який далеко не завжди спрацьовує. Засуджений може знехтувати ним, якщо більш актуальними для нього будуть інші чинники – матеріальні, моральні, політичні, психологічні та інші; - справедливість покарання. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються до особи, яка вчинила злочин, повинні бути справедливими, тобто відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його вчинення і особі винного» [44, с. 225]. Що стосується принципу гуманізму в світлі пеналізації то, не будучи його противниками, відмітимо, що у першу чергу кримінальне законодавство має захищати державу та суспільство від протиправних посягань та виправляти кримінального правопорушника, а тому види покарання та межі кримінальної відповідальності мають бути достатніми для виконання цієї мети та не виходити за рамки Конституції України.

«Слід зазначити, що встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях є складовою процесу законотворчості взагалі та створення, зміни або скасування кримінально-правових норм. Однак уже неодноразово стверджувалось, що визначення процесів, які обумовлюють встановлення (збереження, удосконалення) закону про кримінальну відповідальність, у тому числі у сфері встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях, становить певні труднощі не тільки для законодавця, але й для представників науки кримінального права. Загалом ці процеси пов'язують з напрямками реалізації кримінально-правової політики. Але стосовно класифікації і, відповідно, зазначених процесів у дослідників відсутня однастайність» [120, с. 69]. «Наприклад, знаний фахівець у галузі протидії та запобігання злочинності

О. М. Литвак до спеціальних напрямів кримінально-правової політики відносить зокрема такі, як: 1) декриміналізація діянь, що раніше визнавалися злочинами; 2) криміналізація діянь, що раніше не вважалися злочинами; 3) депеналізація покарання, тобто відміна окремих видів покарань або пом'якшення суворості покарань за деякі види злочинів тощо; 4) пеналізація, тобто встановлення суворіших покарань, або посилення суворості покарань, або відміна менш суворих видів покарань; 5) зміна й уточнення норм Загальної і Особливої частин кримінального законодавства, а в КК України – ще й зміна (порівняно з УК УРСР 1960 р.) його структури; 6) боротьба з організованою злочинністю і корупцією» [108, с. 94]. Отже, вчений ще раз підтвердив правильність нашого підходу, відповідно до якого пеналізація входить у кримінально-правову політику держави.

«Так, наприклад, В. М. Кудрявцев під криміналізацією розуміє як процес, так і результат визнання визначених видів діяльності злочинними і кримінально караними» [127, с. 45]. «О. Д. Кос вважає, що криміналізація – це встановлення кола суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними» [84, с. 99]. «За М. Л. Ванчаком, криміналізація – це законодавче визнання тих чи інших діянь злочинними, встановлення за їх вчинення кримінальної відповідальності» [28, с. 263]. «Л. В. Павлик розглядає криміналізацію як встановлення у кримінальному законі основних ознак складу злочину» [128, с. 320]. «З нашої точки зору, найбільш повним є визначення криміналізації, надане А. І. Коробєєвим. Учений визначає криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними і фіксація їх у законі як злочинних і кримінально-караних» [82, с. 59]. «Стосовно декриміналізації загальноприйнято вважати, що її застосування зменшує тавро ганьби за раніше здійснені злочини, але не визначає цих дій суспільно прийнятними. На думку А. А. Митрофанова, декриміналізація означає

виключення діяння з числа злочинних, скасування кримінальної відповідальності за них» [118, с. 79]. «На думку О. Д. Кос, декриміналізація – це виключення тих або інших діянь із числа злочинів» [84, с. 99]. Відтак, під пеналізацією, на нашу думку, необхідно розуміти – *напрям кримінально-правової політики, котрий полягає у встановленні меж кримінальної відповідальності та покарання, співрозмірних із суспільною небезпекою кримінального правопорушника, достатніх для його виправлення, захисту суспільства та держави від протиправних посягань.*

«З точки зору Л. В. Павлика, декриміналізація – це встановлення в кримінальному законі підстав для визнання певного посягання незлочинним шляхом скасування певної кримінально-правової заборони або ж звуження кола випадків, що підпадають під ознаки певного злочину [128, с. 320]. Як бачимо, у результаті криміналізації в кримінальному законі з'являється нова кримінально-правова норма, в якій закріплюється визнання певного посягання злочинним, якщо раніше таким воно не визнавалось. Унаслідок декриміналізації з кримінального закону вилучається кримінально-правова норма, у якій було закріплено певне суспільно небезпечне діяння як злочин. Пеналізаційні (депеналізаційні) процеси» [82, с. 123]. «Як зазначає А. І. Коробєєв, усі правознавці, які оперують поняттям «пеналізація», включають до його змісту процес визначення в кримінальному законі караності діянь, визнаних злочинами» [82, с. 123]. «Проаналізуємо деякі сучасні визначення пеналізації та депеналізації. На думку О. Д. Кос, пеналізація являє собою синтетичний процес, який складається з нормативного визначення характеру караності діянь та практики призначення покарання за конкретний злочин» [83, с. 101]. «Звичайно, існують й інші точки зору. Під пеналізацією також розуміють: 1) процес визначення характеру караності діянь, а також їх фактична караність, тобто процес призначення кримінального покарання в судовій практиці; 2) кількісну сторону криміналізації, її показник, мірило; 3) визначення меж

караності злочинів, тобто встановлення в кримінальному законі видів та обсягу покарань за злочини тощо» [28, с. 264; 128, с. 323].

«Відтак, за вчинення досліджуваного нами протиправного діяння законодавцем у ч. 1 ст. 376-1 КК України було передбачено покарання у виді штрафу від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від двох до п'яти років, або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. В ч. 2 передбачено обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років. При цьому слід звернути увагу на те, що за майже аналогічне діяння, передбачене ст. 376 КК України передбачено штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців (ч. 1), а також позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або арешт на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років. Слід вказати на те, що вчинення обох вищезазначених правопорушень (*виправлено нами – А.Щ.*) посягають на безособистісну сферу суспільних відносин. Останні ж виявляють здатність до повного відновлення внаслідок притягнення особи до відповідальності, якщо, звичайно, вони не пов'язані зі шкодою, що спричинена злочином, запобіганню якому перешкодило втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України). Ця обставина, з урахуванням необхідності дотримання принципів соціальної та етичної обумовленості покарання, спонукає до висновку про недоцільність закріплення у санкції ч. 1 ст. 376 КК України покарання у виді позбавлення волі. Натомість, на нашу думку, пріоритет має віддаватися покаранням, що обмежують майнові права засуджених. Саме позбавлення майнового характеру найбільшою мірою

відповідає корисливо-егоїстичній мотивації втручання в діяльність судових органів: встановлює паритет державного реагування на суспільно небезпечну поведінку, забезпечує дотримання принципу домірності покарання. Разом з цим, гіпотетично можливо припустити ситуацію вчинення означеного злочину особою зі стійкою антисуспільною установкою» [21, с. 86]. Законодавець дуже неоднозначно підійшов до встановлення покарання за майже аналогічні діяння. Так, якщо за звичайне втручання в діяльність судових органів передбачено лише арешт, то за незаконне посягання на автоматизовану систему документообігу суду вже допускається можливість застосування до правопорушника покарання у виді позбавлення на певний строк, що, як вказано вище, не в повній мірі відповідає принципам сучасного кримінального законодавства.

«Застосування до такої особи покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може обумовити повторне вчинення нею злочину та перешкодити відправлянню правосуддя, виконанню інших службових обов'язків суддею, тобто реалізувати свій умисел й досягти бажаної мети. Через це є потреба у передбаченні в санкції ч. 1 ст. 376 КК України покарання, пов'язаного з нетривалою ізоляцією особи, яка вчинила злочин від суспільства. На вирішення цього завдання націлений такий вид покарань, як арешт, який, у відповідності до ч. 1 ст. 60 КК України, полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Отже, встановлення покарання за втручання в діяльність судових органів потребує достатньо диференційованого підходу. Найбільш оптимальна форма останньої в науці зазвичай пов'язується з конструюванням альтернативної, кумулятивної та відносно визначеної санкції» [98, с. 136–140] «з ознаками як штрафної, так і правовідновлювальної дії» [75, с. 51–52; 113, с. 97–99]. Ми допускаємо думку про те, що такий підхід законодавець обумовлював більшим ступенем суспільної небезпеки особи, котра вчиняє свого роду службове кримінальне правопорушення, оскільки ч. 1 ст. 376-1 передбачає не тільки загального (як у

випадку ст. 376 КК України), а і спеціального суб'єкта. Втім, на наш погляд, тимчасової «шокової» ізоляції у вигляді арешту з позбавленням права обіймати певні посади та займатись певною діяльністю було б достатньо за вчинення такого роду правопорушення.

«Як засвідчує аналіз санкції ч. 1 ст. 376 КК України, вона сконструйована із частковим урахуванням викладених вище позицій: за вчинення втручання в діяльність судових органів (основний склад злочину) передбачене покарання у виді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців. Зазначена санкція є альтернативною, так як передбачає три види покарань, кожне з яких може бути застосоване виключно як самостійне, адже вживаний законодавцем між ними сполучник «або» уживається на означення того, що з ряду перелічуваних явищ (покарань) можливе тільки одне. Крім того, вона є відносно визначеною, так як допускає варіацію одного й того самого покарання в певних межах – від мінімального, закріпленого у Загальній частині КК для відповідного виду покарань, до зазначеної у санкції ч. 1 ст. 376 КК межі, як максимальної для злочину з основним юридичним складом втручання в діяльність судових органів» [21, с. 86]. Санкція досліджуваної нами статті 376-1 КК України також є альтернативною, хоча має недолік обумовлений проблемою, про яку ми говорили у попередніх підрозділах – відсутність розділення меж кримінальної відповідальності для загального та спеціального суб'єкта.

«Звертають на себе увагу досить низькі межі покарань у виді штрафу – до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – у санкції ч. 1 ст. 376 КК України. У грошовому виразі, з урахуванням положень ст. 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, зазначена максимальна межа становить 850 грн. Для порівняння: а) за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду передбачене покарання у виді

штрафу розміром від шестисот (10 200 грн) до тисячі (17 000 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 376-1 КК України); б) порушення правил порушення вимог законодавства щодо встановлення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв (ст. 122-5 КУпАП) тягне за собою накладення штрафу від двох тисяч п'ятисот (42 500 грн) до трьох тисяч (51 000 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Важко пояснити, чому законодавець передбачив більш сувору відповідальність: а) за втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, аніж за вплив на суддю – реального носія судової влади; б) за суспільно шкідливе діяння аніж за суспільно небезпечне. Таких прикладів непослідовності в питаннях пеналізації, на жаль, багато. Вочевидь, кримінально-правова політика взагалі й у частині пеналізації зокрема має підпорядковуватися єдиному стратегічному напрямку, здійснюватись на засадах системності, науковості та послідовності. Також очевидно й те, що розмір штрафу за втручання в діяльність судових органів потрібно збільшувати» [21, с. 86]. Ми абсолютно погоджуємось із останньою тезою, оскільки виходячи із санкцій ст. 376 та ст. 376-1 КК України складається враження, що більш суспільно небезпечним законодавець вважає посягання на машину, а не на людину/людей.

«Вчені пропонують передбачити в санкціях ст. 376 КК України такий вид покарання, як штраф у межах, наближених до максимально допустимих у відповідності до вимог ч. 2 ст. 53 КК України, а також з урахуванням класифікації злочинів за ступенем тяжкості згідно зі ст. 12 КК України. Зокрема, вважають за доцільне зберегти конструювання в ч. 1 ст. 376 КК України злочину невеликої тяжкості, враховуючи в основному специфіку його об'єктивних ознак. Відтак пропонується внести зміни до санкції ч. 1 зазначеної статті в частині розміру штрафу, замінивши формулювання «до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» на «до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Врахування цієї пропозиції, на нашу думку, підвищить запобіжний та

правовідновлювальний потенціал досліджуваної кримінально-правової норми в цілому. В решті ж видів покарань, передбачених аналізованою санкцією (ч. 1 ст. 376 КК України), вважаємо, законодавець виявив достатню обґрунтованість. Разом з тим, цього не можна сказати про зміст санкції ч. 2 ст. 376 КК України, в якій покарання, що обмежують майнові права засуджених, взагалі не фігурують. Така обставина видається проявом непослідовності в конструюванні санкцій досліджуваної кримінально-правової норми, а також не відповідає принципу домірності покарання з урахуванням корисливо-егоїстичної спрямованості втручання в діяльність судових органів. Крім того, в зазначеній санкції збережено такий вид покарання, як арешт строком до шести місяців, що також передбачено і в ч. 1 ст. 376 КК України. Такий підхід майже повністю нівелює значення кваліфікованих ознак складу втручання в діяльність судових органів, які апріорі виражають його підвищену тяжкість. Остання ж має відобразитися і в більш суворих покараннях. Натомість цією обставиною, як впливає з ч. 2 ст. 376 КК України, законодавцем знехтувано» [21, с. 86]. Звичайно, як щодо розглядуваного вченими кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376 КК України, так і щодо ст. 376-1 КК України, вважаємо запропоновані межі штрафу необумовлено завищеними, оскільки рівень суспільної небезпеки не відповідає сумі такого штрафу.

«З огляду на індивідуалізацію покарання за розглядуваний злочин, слід брати до уваги, що для виконання останнього завжди використовується технічне обладнання як засоби чи знаряддя вчинення злочину, тому, призначаючи покарання, слід враховувати можливість застосування такого виду покарання, як конфіскація зазначених предметів. Відповідно до ч. 1 ст. 59 КК України конфіскація полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Відповідно до ч. 2 цієї статті конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в

Особливій частині Кримінального кодексу. Статистика застосування судами цього виду покарання на рівні 4,8% свідчить про те, що зазначене покарання є досить серйозним, а також те, що несанкціоноване втручання рідко виступає як тяжкий чи особливо тяжкий корисливий злочин. Поряд із загальною слід виділити спеціальну конфіскацію, суть якої полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей, у тому числі коштів, що є на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, іншого майна, включаючи майно третіх осіб, у випадках, визначених Кримінальним кодексом, за вчинення злочину, передбаченого рядом статей, серед яких і статті розділу XVI КК України» [19, с. 154].

«Окремої уваги заслуговує і порівняння санкції ст. 376-1 КК України із схожим діянням, передбаченим ст. 361 КК України. Так, статтею 361 КК України покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачено як додаткове та призначається з метою недопущення особи до певних посад чи до певної діяльності, щоб ця особа не могла використовувати свою посаду для подальшої злочинної діяльності та вчинення нових злочинів. Розглядаючи питання призначення покарання за «комп'ютерні» злочини, слід також звернути увагу на покарання за злочини, що з ними пов'язані. Тому слід звернути увагу на санкцію ч. 3 ст. 190 КК України, тобто шахрайство, вчинене шляхом використання ЕОМ. За вчинення цього злочину законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років» [19, с. 154]. «Як зазначає Д.С. Азаров, такі широкі межі санкцій не сприяють одноманітності судової практики та кримінальної політики у сфері застосування норм права. Також слід звернути увагу на те, що верхня межа покарання є більшою порівняно з іншими «комп'ютерними» злочинами. Автор справедливо акцентує, що, визначаючи ширину санкції за кваліфіковані склади злочинів, слід звертати увагу на співвідношення її із шириною санкції основного

складу. Використання спеціального обладнання у шахрайстві розцінюється законодавцем як обставина, що значно підвищує небезпеку злочину порівняно із шахрайством, вчиненим повторно або за попередньою змовою групою осіб. Встановлення занадто широких меж суперечить справедливій диференціації кримінального покарання та його індивідуалізації» [9, с. 211]. Таким чином, як можна побачити, санкції за вказані діяння є аналогічними, що підтверджує їх схожість.

«Так, наприклад, П.А. Воробей, М.Й. Коржанський і В.М. Щупаковський наголошують на тому, що межі покарання визначені у деяких статтях, є настільки широкими, що з однієї межі не видно протилежної, та такі широкі межі в санкціях цих статей призводять до того, що покарання за злочин встановлює не законодавець, а суд, а отже, не можна вважати виправданим такий широкий простір для судового розгляду – його слід обмежити, встановивши інтервал між нижчою та верхньою межею санкції у розмірі 2-3 роки позбавлення волі» [34, с. 126-127]. «Встановлюючи відповідну санкцію, законодавець повинен визначити її межі так, щоб у суду при визначенні покарання був певний простір для вибору заходів кримінально-правового впливу, проте такий, щоб не породжувати суб'єктивізм. Диференціацію в кримінальному праві визначають як процес, що полягає у розробці на рівні закону такого розмаїття заходів кримінально-правового характеру, яке найбільшою мірою повинно відповідати різноманітності видів злочинів і осіб, що їх вчиняють» [107, с. 54]. «Диференціацією у кримінальному праві, на думку О.О. Книженко, є процес, здійснюваний законодавцем, який полягає в розподілі заходів кримінально-правового впливу залежно від певних обставин (типової суспільної небезпечності діяння) й покликаний досягти її індивідуалізації, цілей кримінально-правового впливу та реалізувати принципи кримінального права» [76, с. 267].

Цікавим аспектом є вказівка законодавця на те, що основне покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України об'єднується з

позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. На наш погляд, така позиція є не в повній мірі виваженою, оскільки суб'єктом даного правопорушення може бути не тільки службова особа, яка має право доступу до АСДС, а і будь-яка інша фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку та вчинює злочин шляхом несанкціонованого доступу до цієї системи. В цьому контексті здається недоцільним позбавляти права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю особу, яка не має відношення до суду, оскільки це матиме «нульовий» виховний ефект. Таким чином, на нашу думку, необхідно диференціювати кримінально-правовий вплив за вчинення досліджуваного суспільно небезпечного діяння в залежності від суб'єкта. Наша позиція може бути аргументована тим, що службова особа, яка має доступ до автоматизованої системи документообігу суду має нести більш серйозну кримінальну відповідальність, оскільки вона зобов'язана реалізовувати покладений на неї обов'язок, який полягає у підтриманні та сприянні нормальному функціонуванню автоматизованої системи документообігу суду. Саме тому, враховуючи те, що така особа підриває авторитет органів судової влади, має схильність користуватись службовим становищем, усвідомлюючи та бажаючи настання негативних наслідків, вона є більш суспільно небезпечною, а тому потребує більш жорсткого покарання. Враховуючи зазначене, пропонуємо викласти ст. 376-1 КК України в наступній редакції:

Стаття 376⁻¹. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду

1. Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу

суду з метою дестабілізації системи правосуддя або завдання будь-якої іншої шкоди суду, у зв'язку із виконанням покладених на нього завдань

караються штрафом до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою, яка має право доступу до цієї системи

караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, -

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Таким чином, проведені дослідження дозволили підсумувати, що наразі види покарань, передбачені за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є не в повній мірі ефективними та не відповідають рівню суспільної небезпеки діяння. Актуальним шляхом розвитку є зміна підходу до суб'єктів такого правопорушення та встановлення особливостей його вчинення, усіх необхідних компонентів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Наразі одним із дієвих способів вирішення такої ситуації, на нашу думку, є диференціація кримінальної відповідальності в залежності від виду суб'єкта (загальний або спеціальний).

Висновки до 2 розділу

1. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України – формальний. Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність працівників судових органів в частині визначеного порядку функціонування автоматизованої системи документообігу суду. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду та інших осіб, пов'язаних із системою правосуддя. Основним предметом посягання є інформація. Виокремлення такого роду діяння у самостійну норму не в повній мірі аргументовано, оскільки основний та додатковий безпосередній об'єкт захищені у ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів), що підтверджує пряма вказівка в нормі на те, що таке втручання може відбуватись у будь-якій формі. Інформація також має кримінально правовий захист, встановлений у ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку).

2. Суб'єктивна сторона виражена у формі прямого умислу. Мотив та мета чітко не передбачені у нормі. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України може бути вчинене з таких мотивів як: 1) помста; 2) корисливий мотив; 3) службовий мотив; 4) майновий мотив, котрий полягає у прагненні завдати шкоду матеріальним благам суду. При цьому мета даного протиправного діяння може полягати як у заволодінні інформацією та зміною її змісту, так і бути пов'язана зі службовою залежністю, прагненням самоствердитись, метою здійснити вандалізм, а також іншою, не пов'язаною із функціонуванням системи правосуддя. Проведене дослідження суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України дозволило підсумувати, що через відсутність чітко визначеної мети, котра повинна полягати у прагненні завдати шкоду саме системі правосуддя,

запропоновані в ч. 1 ст. 376-1 КК України дії можуть бути вчинені з цілями, котрі ніяк не обумовлені суддівською системою, що знецінює об'єкт кримінального правопорушення. Суб'єкт може бути як загальним, так і спеціальним.

3. Види покарань, передбачені за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є не в повній мірі ефективними та не відповідають рівню суспільної небезпеки діяння. Актуальним шляхом розвитку є зміна підходу до суб'єктів такого правопорушення та встановлення особливостей його вчинення, усіх необхідних компонентів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Наразі одним із дієвих способів вирішення такої ситуації є диференціація кримінальної відповідальності в залежності від виду суб'єкта (загальний або спеціальний).

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ

3.1. Міжнародні стандарти кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду

Удосконалення національної нормативно-правової бази важко уявити без запозичення міжнародного та зарубіжного досвіду. Міжнародна правова спільнота регулярно працює над низкою проблемних питань, вирішення яких позитивним чином вплине на більшість законодавств. Варто звернути увагу на те, що не дивлячись на автентичність кожного окремого кримінального законодавства, більшість форм суспільно-небезпечної діяльності є дуже схожими. Це стосується і кримінальних правопорушень проти правосуддя взагалі та незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду зокрема. Наразі в усьому світі вчені намагаються розробити засоби та заходи, які сприятимуть протидії протиправному впливу на роботу електронно-обчислювальних машин з метою захисту безпеки інформації. Не є виключенням і автоматизовані системи, котрі зберігають дані, які належать суду. Саме тому, низкою міжнародних нормативно-правових актів було сформульовано сукупність основних принципів, на яких має будуватись кримінально-правова охорона такого роду даних.

«Підвищення ефективності діяльності судів було і залишається одним із ключових питань у процесі реформування судової системи та розбудови правової держави. Від адекватного уявлення про те, яким саме має бути дієве судочинство, та оптимального вибору конструктивних шляхів поліпшення його якості залежатиме, наскільки буде достатньо національних засобів правового

захисту для вирішення поставлених перед судовою системою завдань. Орієнтирами у цьому плані можуть стати міжнародні стандарти у сфері судочинства (далі – Міжнародні стандарти) – авторитетні узгоджені узагальнення (висновки) належної практики та провідних принципів, що їх має досягти кожна держава на національному рівні» [158, с. 56]. «Зокрема, однією зі складових ефективності судочинства у контексті Міжнародних стандартів є забезпечення фактичного доступу громадян до правосуддя, правовими передумовами якого є наявність суб'єктивного права особи на судовий захист, а також нормативне закріплення та реальне утвердження рівності громадян перед законом і судом. Такий доступ може бути забезпечено, у тому числі, через надання достовірної інформації про функціонування судової системи шляхом публікації довідників, розміщення інформації у приміщеннях судів та на їх веб-сторінках у мережі інтернет, створення спрощених і стандартизованих форм юридичних документів, необхідних для початку й перебігу судового провадження, запровадження технології, завдяки якій сторони могли б отримувати за допомогою комп'ютерних засобів документи, необхідні для подання позову до суду та для підтримання прямого зв'язку між сторонами або їхніми представниками та судом» [56]. Для України удосконалення процедури відправлення правосуддя є одним із пріоритетних завдань, особливо, враховуючи прагнення зайняти гідне місце на міжнародній арені. При цьому будь-який крок повинен мати не тільки надійне нормативно-правове підґрунтя, а і відповідний захист, котрий дозволить знизити кількість ризиків та недоліків роботи. Саме у зв'язку із цим, як тільки наша країна почала поступово комп'ютеризувати інформацію, особливо – інформацію, котра належить суду, кримінальне законодавство було доповнено нормою, котра встановлює відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

«Поряд із цим ефективний судовий розгляд пов'язує із поняттям розумного терміну, відтак рекомендується спростити судочинство, зробити його більш гнучким і оперативним, водночас зберігши гарантії, надані учасникам процесу традиційними процесуальними нормами, та високий рівень якості правосуддя, якого потребує демократичне суспільство» [143]. «З метою недопущення продовження термінів розгляду понад ті, що можна вважати розумними, пропонується запровадити принципи оптимізації роботи суддів, наприклад: розгляд справи не більше ніж на двох судових засіданнях – попередньому й основному; припинення будь-яких спроб неправомірного використання судових процедур із застосуванням санкцій до сторін і адвокатів; свобода визначення суддею форми ведення судочинства (усно чи письмово), за винятком випадків, передбачених законом» [29]. «При цьому оскільки деякі норми та процедури судочинства, прийняті у державах на національному рівні, не відповідають потребам сучасного суспільства та є перешкодою для ефективного здійснення правосуддя, місію із забезпечення оперативності судового розгляду із одночасним дотриманням прав сторін і принципу їх рівності має виконувати саме суд» [143]. «Активна роль суду полягає у можливості вимагати від сторін пояснень, які суд визнає необхідними, та особистої явки; викликати свідків, особливо коли йдеться про інтереси інших осіб, окрім тих, які беруть участь у справі; контролювати допит свідків; виключати з участі у розгляді осіб, чийі можливі свідчення не стосуються цієї справи, обмежувати кількість свідків у справі тощо» [144]. Звичайно, наразі ми ще не можемо пишатись досконалим електронним судом, котрий тільки зароджується із прийняттям відповідних нормативно-правових актів, про які ми казали у попередніх розділах. Однак, дуже показовим є те, що український законодавець зі створенням нових систем паралельно прагне їх захистити за рахунок кримінально-правових норм.

«Слід також зазначити, що за Міжнародними стандартами» [144] «ефективною вважається триланкова система судочинства, за якої суди вищого рівня мають можливість контролювати будь-які рішення судів нижчого рівня. Суттєвим є також положення про заходи запобігання зловживанням стосовно системи оскарження, що дає змогу зменшити навантаження на суди внаслідок необґрунтованих скарг, а також затвердження переліку конкретних заходів із підвищення ефективності процедур оскарження, з-поміж яких держави-учасниці можуть обрати найбільш доцільні та дієві для своєї судової системи» [144]. «Беручи до уваги субсидіарний характер Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, який полягає в тому, що захист гарантованих цим документом прав і свобод має здійснюватися передусім на національному рівні, не менш важливою ознакою ефективності судової системи є адаптація національних стандартів до стандартів Конвенції у контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. Адже здійснюючи перевірку законопроектів, чинних законів та адміністративної практики на відповідність Конвенції, держава зменшує ризик того, що їхні положення суперечитимуть нормам Конвенції і що Європейський Суд виявить порушення такого роду. Більше того, у цей спосіб держава встановлює для своїх адміністративних органів узгоджені з вимогами Конвенції рамки діяльності стосовно усіх, хто перебуває під її юрисдикцією» [146]. «Отже, якщо ми прагнемо того, аби суд став дієвішим органом захисту прав людини й основних свобод, функціонував на принципах справедливості, незалежності, доступності та відкритості, перш ніж вкотре реформувати судову систему, слід проаналізувати зміст її ефективності, встановити відповідність конституційним і міжнародно-правовим стандартам, і відповідно, визначити конструктивні напрями її удосконалення» [158, с. 58]. Отже, удосконалення процесу відправлення правосуддя для міжнародної правової спільноти є пріоритетом. Особливу увагу міжнародний

законодавець приділяє діджиталізації та комп'ютеризації інформації, особливо – судової.

«Відтак, 12 грудня 2003 р. була прийнята Декларація ООН «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті». Декларацією, зокрема, проголошено такі важливі принципи побудови інформаційного суспільства: 1) верховенство права, поряд зі сприятливою, прозорою, такою, що сприяє конкуренції, заснованою на принципі технологічної нейтральності і передбачуваною політичною і регламентарною базою, враховує національні особливості, необхідне для створення орієнтованого на інтереси людей інформаційного суспільства; 2) використання і розгортання ІКТ повинні бути спрямовані на створення переваг у всіх аспектах нашого повсякденного життя; 3) додатки на базі ІКТ потенційно важливі для діяльності органів державного управління і наданих ними послуг» [49]. «Основні рекомендації щодо впровадження електронної демократії викладені у Рекомендації CM/Rec (2009) 1 КМ РЄ державам-членам від 18 лютого 2009 р.» [142]. На сьогоднішній день світова спільнота активно працює над створенням та/або удосконаленням електронного суду. При цьому жодний нормативно-правовий акт сучасної України не має вичерпної дефініції такого феномену, що нашою думкою про те, що законодавець сам не в повній мірі розуміє загальних особливостей електронного суду та порядку їх запровадження в національну правову систему. На наш погляд, *під електронним судом необхідно розуміти інформаційно-аналітичну підсистему, завдання якої полягає у забезпеченні всебічної технологізації процесу судового документообігу та діловодства, а також налагодження алгоритму взаємодії із учасниками судового процесу, з метою дотримання їх прав та законних інтересів.*

«В цьому ж документі міститься дефініція електронного правосуддя: «використання ІКТ (інформаційних та комунікаційних технологій) у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою

підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема для приватних осіб та підприємств. Це включає в себе електронний зв'язок і обмін даними, а також доступ до судової інформації» (Р.38). Рекомендація Res (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» вказує на необхідність забезпечення можливості: 1) відкриття провадження за допомогою електронних засобів; 2) здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; 3) одержування відомостей про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; 4) одержання інформації про результати провадження в електронній формі (п. 3)» [145]. «Нідерландський експерт Дорі Рейлінг зазначає чотири рівні електронної взаємодії між громадянами та владою, що розроблені в ЄС: перший рівень: онлайн-інформація про загальнодоступні послуги; другий рівень: одностороння взаємодія: завантаження форм із сайтів; третій рівень: двостороння взаємодія: обробка форм (у тому числі аутентифікація), процесуальні дії в цифровій формі; четвертий рівень: транзакція: робота зі справою, прийняття та оголошення рішення, оплата» [141, с. 4]. Варто звернути увагу на те, що фактично електронний суд являє собою автоматизовану систему документообігу суду, в її «чистому» вигляді.

«Одним з головних підсумків сьомого Конгресу Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поводження з правопорушниками, що проходив у Мілані (Італія) з 26 серпня по 6 вересня 1985 року, є прийняття Основних принципів незалежності судових органів. У своїй резолюції про Основні принципи, яка наводиться нижче, Конгрес рекомендував їх для використання в межах національної, регіональної та міжрегіональної діяльності і закликав Комітет з профілактики злочинності та боротьби з нею розглянути питання про ефективне першочергове їх впровадження. Конгрес звернувся до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй вжити

належних заходів для забезпечення максимально широкого розповсюдження Основних принципів і підготувати доповідь про їх здійснення. В своїй резолюції 40/146 від 13 грудня 1985 року Генеральна Асамблея вітала Основні принципи і запропонувала урядам дотримуватися їх та брати до уваги в межах свого національного законодавства і практики. За рекомендацією Комітету профілактики злочинності та боротьби з нею, Економічна і Соціальна Рада запропонувала державам-членам кожних п'ять років, починаючи з 1988 року, інформувати Генерального секретаря про результати, досягнуті в здійсненні Основних принципів (резолюція 1986/10 від 21 травня 1986 року)» [56, с. 19]. Такий підхід було запроваджено з метою своєчасного реагування на ймовірні проблеми, які можуть виникнути під час реалізації системи електронного суду.

«Сюди входила б інформація, що стосувалася б їх розповсюдження, включення в національне законодавство проблем, що виникають у ході діяльності по їх здійсненню на національному рівні, а також допомога, яка, можливо, буде потрібна з боку міжнародної спільноти. Генеральна Асамблея вітала цю рекомендацію Ради в своїй резолюції 41/149 від 4 грудня 1986 року про права людини при здійсненні правосуддя. В Основних принципах підкреслюється, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Правосуддя вимагає, щоб кожен мав право на справедливий і публічний розгляд в компетентному, незалежному та об'єктивному суді відповідно до принципів, проголошених в Загальній декларації прав людини (стаття 10), Міжнародному пакті про громадянські й політичні права (стаття 14) та інших документах Організації Об'єднаних Націй. Для здійснення цього права необхідно мати незалежний судовий орган» [56, с. 20]. Вказана пропозиція здається достатньо доречною, оскільки надає можливість зробити судовий процес максимально прозорим та відкритим. Більше того, такий підхід дозволить знизити корупційні ризики та

загальну кількість такого роду кримінальних правопорушень (у т.ч. – у сфері правосуддя).

«Враховуючи, що в Статуті Організації Об'єднаних Націй народи світу заявляють, зокрема, про свою рішучість створити умови, за яких можна дотримуватися справедливості, щоб забезпечити міжнародне співробітництво в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основних свобод без будь-якої різниці; враховуючи, що в Загальній декларації прав людини втілені, зокрема, принципи рівності перед законом, презумпції невинності і права на справедливий і відкритий судовий розгляд компетентним, незалежним і неупередженим судом, заснованим відповідно до закону; враховуючи, що Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права гарантують також право бути судженим без невиннованої затримки; враховуючи, що все ще часто існує невідповідність між уявленням про ці принципи і фактичним становищем; враховуючи, що при організації і відправленні правосуддя в кожній країні слід керуватися цими принципами і що треба докладати зусиль для повного втілення їх у життя; враховуючи, що норми, які стосуються здійснення функцій судді, мають бути націленими на те, щоб забезпечувати суддів можливістю діяти відповідно до цих принципів; враховуючи, що на суддів покладається обов'язок приймати остаточне рішення з питань життя і смерті, свободи, прав, обов'язків і власності громадян; враховуючи, що шостий Конгрес Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками в своїй резолюції просив Комітет з профілактики злочинності та боротьби з нею включити до першочергових завдань розробку керівних принципів, що стосуються незалежності суддів та відбору, професійної підготовки і статусу суддів та прокурорів; враховуючи в зв'язку з цим, що потрібно в першу чергу розглянути питання про роль судів у системі правосуддя і важливість їхнього відбору, підготовки й поведінки; урядам слід було б брати до уваги і шанувати

в межах свого національного законодавства і практики, доводити до відома суддів, адвокатів, працівників виконавчих і законодавчих органів і широкої громадськості основні принципи, сформульовані для того, щоб допомогти державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і зміцнення незалежності судових органів» [56, с. 21]. Саме ці завдання було покладено в основу створення автоматизованих систем документообігу, як одного із гарантів удосконалення взаємодії судових органів між собою, а також іншими організаціями та установами, громадянами та учасниками судового процесу.

«Принципи сформульовані головним чином для професійних суддів, однак, при необхідності, вони рівною мірою можуть застосовуватись і до непрофесійних суддів, якщо такі є. Незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Судові органи мають компетенцію стосовно всіх питань судового характеру і виняткове право вирішувати, чи входить передана їм справа до їхньої встановленої законом компетенції. Не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, а судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Цей принцип не перешкоджає здійснюваному відповідно до закону судовому перегляду чи пом'якшенню вироків, винесених судовими органами. Кожна людина має право на судовий розгляд у звичайних судах або трибуналах, які застосовують встановлені юридичні процедури. Не повинні утворюватися трибунали, що не застосовують встановлені належним чином юридичні процедури, з метою підміни компетенції звичайних судів або судових органів. Принцип незалежності судових органів дає судовим органам право

і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін. Кожна держава-член повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції» [56, с. 22]. В зазначеному контексті найбільш цінною є думка міжнародної спільноти про те, що не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, а судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Саме це правило вказує на прозорість та безпечність судового процесу, на об'єктивне та неупереджене правосуддя.

«У цьому Висновку йдеться про застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІТ) в судах. Цей Висновок концентрує свою увагу на можливостях, які пропонує ІТ в розрізі взаємодії та впливу на судову владу та судочинство. Особливо це стосується таких проблем як доступ до правосуддя, верховенство права, незалежність суддів та судової влади, функціонування судів, дотримання прав та виконання обов'язків учасників судочинства. Висновок не стосується технічних аспектів функціонування ІТ. ІТ повинні бути інструментом або засобом покращення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини (ЄКПЛ-ЕCHR): доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні терміни розгляду справи» [56, с. 287]. Таким чином, комп'ютеризація надає суддям можливість своєчасно вносити дані, які в наступному можуть бути використані як доказ об'єктивного рішення по кожній окремій справі.

«Впровадження ІТ в судах Європи не повинно шкодити авторитету та кадровому забезпеченню судової системи. Якщо судочинство буде сприйматися користувачами як суто технічний процес без його реальної та фундаментальної функції, здійснення правосуддя може стати повністю автоматизованим без участі людського фактору. Судочинство, в першу чергу, має містити людський фактор, оскільки тут йдеться про реальних людей

та про вирішення їхніх спорів. Найвагоміше значення людський фактор має в оцінці поведінки сторін та їх свідків в судовому засіданні, що і становить складову роботи судді» [56, с. 288]. Насправді, комп'ютеризація – це лише один зі шляхів спрощення ведення документації та підтримання внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Безпосередньо правосуддя – це складний процес, котрий полягає у поєднанні об'єктивних та суб'єктивних можливостей судді сприйняти всі обставини справи з метою винесення єдино вірного та справедливого рішення.

«Велика хартія покладає на суддів відповідальність за доступ до швидкого, ефективного врегулювання спорів. Судді мають чітко відзначати як переваги, так і недоліки ІТ, враховувати та не допускати будь-яких порушень у здійсненні правосуддя. ІТ не повинні обмежувати процесуальні права сторін. Судді повинні усвідомлювати можливість такої загрози, оскільки саме вони відповідальні за дотримання та захист прав сторін. Судді повинні брати участь в оцінці впливу ІТ, особливо якщо вимагається або дозволяється застосування електронних засобів в діловодстві та/або судовому процесі. Не всі особи мають доступ до ІТ. Враховуючи сучасну ситуацію, не потрібно нехтувати традиційними засобами доступу до інформації. Довідкові стенди та інші форми допомоги, що надаються в судах, не повинні зникнути з огляду на те, що ІТ зробили судочинства доступним для усіх. Ці заходи – невідкладна турбота про соціально незахищені та уразливі верстви населення. Використання ІТ не повинно обмежити процесуальні права та гарантії тих, хто не має доступу до сучасних технологій; держави мають гарантувати, що їм надають відповідну допомогу в цій сфері. Враховуючи ту важливу роль, яку ІТ відіграють сьогодні в здійсненні судочинства, особливо важливим є гарантія того, що використання ІТ навіть на короткі періоди не буде уповільнювати роботу суду щодо вирішення спорів та здійснення інших процесуальних дій. Щоб уникнути будь-якого негативного впливу на діяльність суду, мають існувати альтернативні рішення, якщо ІТ виходять з ладу, з'являються технічні несправності тощо» [56, с. 289]. Всі ці

особливості наразі покладені в основу розробки електронного суду в Україні. Однак, нажаль, наша країна досі не розробила певні стандарти, котрі забезпечували би безпеку та ефективність такого роду підсистеми.

«На пильну увагу заслуговує оцінка законопроектів відносно впровадження ІТ та кола проблем, пов'язаних з їхнім використанням. КРЄС наголошує на тому, що нове законодавство з цих питань має набрати чинності тільки після того, як системи ІТ будуть адаптовані до нових вимог, а кадровий персонал суду буде навчений відповідним чином. Використання ІТ в судочинстві – це особливо важлива тема в сфері міжнародної та європейської співпраці. ІТ можуть використовуватися в сфері обміну необхідними відомостями, запитів до іноземних судів, повідомлень держав-членів щодо судових документів, а також для міжнародного дослідження доказів (наприклад, шляхом застосування відео-конференцзв'язку), КРЄС рекомендує державам розглянути можливість надання взаємного доступу до національних ІТ систем, створення таких систем, сумісних одна з одною. Це зможе стати гарантією, що ІТ здатні підняти на якісніший рівень співпрацю суддів в різних країнах та не створювати при цьому будь-яких перепон. КРЄС прихильно ставиться до рішень, що були прийняті деякими державами на виконання інструкцій Європейського Союзу, які дозволяють відкривати провадження у цивільних справах в спорах між громадянами різних держав в електронному вигляді, а також використовувати відео-конференцзв'язок в рамках міжнародної співпраці» [56, с. 290]. До речі, комп'ютеризація може також позитивно впливати на міжнародні зв'язки між судами та обмін досвідом проведення судового розслідування.

«Використання ІТ покращує доступ до судочинства, а також підвищує його ефективність та прозорість. З іншого боку, це потребує значних фінансових інвестицій. В рекомендації 289 КРЄС йдеться про те, що доступ до судочинства має покращуватися, в тому числі, і за рахунок використання ІТ, тому держави повинні проявляти відповідну фінансову підтримку. Бази даних та інформація,

яка міститься в реєстраційних журналах, матеріалах справ, підготовчих документах та проектах, судових рішеннях, статистичних даних стосовно оцінки діяльності суддів та суду в цілому, повинна захищатися на відповідних рівнях безпеки. В межах суду доступ окремих працівників повинен бути обмеженим відповідно до функціональних обов'язків. Беручи до уваги природу спорів, що розглядаються в судах, он-лайн доступ до судових рішень може порушити особисті права громадян та становити загрозу інтересам підприємств. Отже, суди та судові органи повинні забезпечити належний захист бази даних, і це має бути закріплене на законодавчому рівні. КРЕС заохочує розвиток ІТ в якості інструмента покращення спілкування між судами та ЗМІ, надаючи ЗМІ більш легкий доступ до судових рішень, а також до розкладу призначених судових засідань» [56, с. 290]. Сфера ІТ – сукупність потужних можливостей удосконалення майже всіх сфер життєдіяльності суспільства. Комп'ютеризація значно спрощує доступ до необхідних даних та інформації. При цьому активний розвиток шахрайств, які вчиняються з використанням комп'ютерної техніки, хакерські атаки та інші кібер-правопорушення свідчать про недостатньо повноцінно організований рівень захисту інформації. У зарубіжних країнах це питання стоїть не так гостро, у зв'язку із чим більшість європейських держав вдало інтегрували у свою нормативно-правову базу рекомендації міжнародної спільноти в частині розвитку автоматизованих систем у роботі судів.

«Повна, достовірна та своєчасна інформація з питань здійснення судочинства є основним аспектом, що гарантує доступ до правосуддя, як це зазначено в статті 6 ЄКПЛ. Судді мають переконатися, що кожна особа, яка бере участь в судовому процесі, має доступ до достовірної інформації. Така інформація повинна містити дані або вимоги, дотримання яких необхідне в судовому процесі. Зазначені заходи потрібні для забезпечення рівності сторін в засобах захисту своїх прав. В будь-якому разі судова система не може існувати окрема від користувачів її послуг, а розвиток ІТ не звільняє суди від

відповідальності. ІТ створює нові можливості для судів в наданні користувачам судових послуг загальної інформації стосовно судової системи, її діяльності, прецедентного права, судових витрат та ризиках судового процесу, альтернативних методів вирішення спорів тощо. КРЄС рекомендує судовій системі використовувати систему інтернет та інші нові технології у повному обсязі з метою надання широкій публіці тих елементів, які, відповідно до Висновку №6 (параграф 12 та наступні), повинні бути розповсюджені серед громадськості» [56, с. 291]. Наразі мова йде про інформацію, котра може сприйматись користувачем як прецедентна та бути використана як зразок можливого рішення його власної справи. Також ідея «відкритого» судового процесу дозволяє особі знайомитись з матеріалами інших учасників як з метою отримання певного досвіду, так і для набуття юридичної освіти, збирання доказової інформації тощо.

«ІТ є потужним інструментом в підтримці ролі судів. ІТ також можуть покращити процедуру ознайомлення зацікавлених осіб з інформацією щодо судочинства в цілому. З цією метою, КРЄС рекомендує судам запровадити електронні довідкові служби. ІТ дозволяють учасникам ініціювати процес в електронному вигляді (електронний документообіг). КРЄС підтримує подальший розвиток цієї практики. КРЄС вважає, що судова влада має створити прецедентне право, принаймні, опубліковувати резонансні рішення доступні в мережі інтернет: а) на безоплатній основі, б) в легкодоступній формі та с) із врахуванням захисту особистих даних. КРЄС прихильно ставиться до ініціативи ввести міжнародні ідентифікатори прецедентного права (як ідентифікатор прецедентного права Європейського Союзу ECLI203), які покращують доступ до іноземному прецедентному праву» [56, с. 292]. Насправді, говорити про популяризацію професії судді наразі не приходиться. Суддівство протягом століть вважалось достатньо престижною та складною професією, котра вимагає від людини максимальної об'єктивності та концентрації. Однак

знайомство з такого роду професією має відбуватись «зсередини», через ті складні випадки, які знаходяться на розгляді. В цьому контексті мова йде, в першу чергу, про прецедент. Україна не є прихильницею цього феномену, що має як позитивні, так і негативні сторони. Якщо говорити про позитивні, то тут єдиним є те, що неправильний та занадто жорсткий, іноді – суб'єктивний підхід до справи може несправедливо інтегруватись у наступні аналогічні випадки. Наша країна, нажаль, не є взірцем досконалого правосуддя, що підтверджується низкою випадків прийняття помилкових рішень та засудження невинних осіб. Що стосується негативних сторін ігнорування нашою країною прецеденту – це втрата шансу прискорити винесення рішень.

«ІТ пропонує можливості більш ефективного, прозорого та суттєвого розгляду справ. Комп'ютеризація здатна покращити якість роботи судді, наприклад, за допомогою бази даних з посиланнями на судові рішення, законодавчу базу, наукові праці з правових питань, коментарі до постановлених рішень, а також інші форми обміну знань між суддями. Довершені та найповніші бази даних для обміну інформацією в зазначеній сфері мають бути доступними на безоплатній основі, з огляду на те, що судді могли перевірити усі можливі джерела інформації з правових питань, які доступні іншим учасникам процесу (адвокатам, експертам та ін..). Така правова допомога має сприйматися як допоміжний засіб в судовому процесі та має покращувати процес прийняття рішень суддею, а не обмежувати його. Звернення до послуг ІТ покращує документообіг. Сторони та їхні представники можуть отримати доступ до інформації по справах, в яких вони є зацікавленими особами. Таким чином вони можуть прослідити за рухом своєї справи, отримавши доступ до електронної версії історії руху справи» [56, с. 293]. Отже, автоматизація документообігу суду спрощує не тільки роботу суду, а і надає можливість громадянам спостерігати за рухом своїх справ. Однак ця медаль має дві сторони. Негативною є ймовірне прагнення особи незаконним чином змінити хід розгляду,

шляхом внесення неправдивої інформації, що провокуватиме виникнення умислу на незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

«Відео-конференцв'язок може полегшити проведення судових засідань з точки зору покращення безпеки та відібрання свідчень в свідків та експертів. Особливу уваги необхідно приділити тому, щоб конференцв'язок та відібрання свідчень у такий спосіб на повинно порушувати гарантоване право осіб на захист. Роль ІТ має бути обмеженою та проявлятися в заміщенні та спрощенні процесуальних дій, які ведуть до прийняття індивідуального рішення. ІТ не можуть замінити функції судді щодо заслуховування та виваження фактичних доказів у справі, щодо визначення відповідного законодавства та прийняття рішення без будь-яких обмежень, окрім зазначених в законі. ІТ мають використовуватися для посилення незалежності суддів на кожному етапі судового процесу, а не загрозувати їй. Оскільки судді мають плекати неупередженість, індивідуальну та інституційну незалежність, необхідно залучати їх до процесу прийняття рішень стосовно використання ІТ. Доступ до інформації із застосуванням ІТ може сприяти розширенню автономії суддів в виконанні покладених на них завдань. Залежність від технологій та тих осіб, які ними управляють, може поставити під загрозу процес здійснення судочинства. Технології мають бути адаптовані до потреб судочинства та усіх аспектів роботи судді. Судді не повинні, виходячи з одних лише мотивів покращення ефективності, підпорядковуватися функціонуванню технологій та тим, хто ними управляє. Технології мають бути адаптованими до різних типів справ та рівнів складності. КРЄС вважає, що інструкції, шаблони або інші пропозиції стосовно змісту судових рішень, які рекомендуються суддям для використання, не повинні розроблятися будь-якими іншими органами влади, які керують процесом використання ІТ в судочинстві; окрім випадків, коли структура такого керівництва буде гнучкою та зможе адаптуватися до прецедентного права чи практики» [56, с. 294]. В сучасних умовах відео-конференцв'язок допомагає

суддям ефективно виконувати свої повноваження на відстані, що є дуже актуальним в світлі пандемії COVID-19. Також це є цінним, якщо учасники судового процесу (наприклад, свідок) знаходяться в іншому місті або країні та не можуть своєчасно прибути на засідання.

«Абсолютно необхідним є діалог між розробниками технологій та особами, які несуть відповідальність за здійснення судочинства. Управління ІТ має відноситись до компетенції Ради судової влади або іншому відповідному незалежному органу. Незалежно від того, який орган відповідає за управління ІТ, має існувати гарантія, що судді в повному обсязі беруть участь в процесі прийняття рішень стосовно використання ІТ. Судді повинні мати гнучкі повноваження стосовно розгляду справ та ведення документообігу за допомогою апарату суду. Питання здійснення документообігу не повинні обмежувати цю гнучкість. Судді та апарат суду мають право та зобов'язані пройти первинний курс навчання використанню ІТ, а також наступні курси підвищення кваліфікації. ІТ може стати важливим інструментом в посиленні прозорості та об'єктивності процесу розподілу і передачі судових справ суддям. Це може вплинути на оцінку суддів та судів. Однак, дані, зібрані в системі ІТ, не повинні бути єдиним джерелом інформації при аналізі роботи окремого суду. Статичні дані також мають досліджуватися Радою судової влади або іншим відповідним незалежним органом. Управління та розвиток ІТ є своєрідним випробуванням для будь-якої організації. Для вищих органів керівництва судовою владою це являє собою нову проблему, яка вимагає великих зусиль. Управління, засноване на інформації, — це можливість розвинути встановлену незалежність» [56, с. 295]. На сьогоднішній день більша частина органів виконавчої та судової влади вже перейшли на електронну форму документообігу. Це зумовлено прагненням прискорити процедуру перевірки документів спеціальними комісіями, удосконалити процес листування та складання звітності. Електронний документообіг також надає можливість керівництву на відстані регулювати та

контролювати процес виконання роботи працівниками. Введення такого роду автоматизованої системи дозволило зробити правосуддя більш доступним. Яскравим прикладом є Єдиний реєстр судових рішень. Однак, з метою протидії незаконним діям із автоматизованими системами суду, працівники суду, а також особи, уповноважені на роботу із такими системами, повинні проходити спеціальне навчання.

«Засади фінансування розвитку ІТ мають відповідати значенню внеску ІТ в покращення роботи суду, якості правосуддя та рівня обслуговування громадян. Висновки-рекомендації а) КРЄС оцінює ІТ як засіб покращення здійснення судочинства. б) ІТ можуть полегшити доступ до правосуддя, покращити процес розгляду та руху справ, підвищити рівень судочинства. в) ІТ відіграють центральну роль в надання інформації суддям, адвокатам та іншим зацікавленим особам в системі правосуддя, громадськості та ЗМІ. г) ІТ мають бути адаптованими до потреб суддів та інших користувачів системи, це в будь-якому разі не повинно порушувати гарантії та процесуальні права, принцип неупередженості при розгляді справи. д) Судді мають брати участь в прийнятті всіх рішень стосовно використання та розвитку ІТ в судовій системі. е) Слід брати до уваги потреби тих осіб, які не в змозі використовувати засоби ІТ. ж) Судді повинні бути уповноваженими наполягти на особистій присутності зацікавлених сторін, на наданні друкованих документів та на усних засіданнях. ІТ не може замінити повноваження судді стосовно вивчення та оцінки доказів. з) КРЄС заохочує використання ІТ з метою посилення ролі судової системи в дотриманні верховенства права в демократичних державах і ІТ не повинні втручатися в повноваження судді та підривати керівні принципи, зазначені в статті 6 ЄКПЛ» [56, с. 296]. Отже, розглянуті нами міжнародні документи надали можливість констатувати, що міжнародна правова спільнота віддає перевагу інформатизації судового процесу та створює умови, в яких вона може бути реалізована максимально безпечно. Саме у зв'язку із цим більшості країн,

котрі запроваджують такого роду системи намагаються забезпечити її ефективну кримінально-правову охорону.

Таким чином, міжнародними стандартами кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду є *загальноприйняті, закріплені на законодавчому рівні та інтегровані в практику міжнародного співтовариства норми кримінального права, котрі полягають у:*

- 1) визнанні правосуддя одним із пріоритетних напрямків кримінально-правової охорони;
- 2) створенні умов, необхідних для здійснення прозорого, неупередженого та об'єктивного правосуддя;
- 3) усуненні потенційних корупційних загроз;
- 4) прагненні до всесвітньої технологізації та стандартизації судового процесу;
- 5) встановленні максимально ефективних заходів та засобів кримінально-правового впливу на осіб, які посягають на автоматизовані системи документообігу суду;
- 6) забезпеченні незалежності судді при відправленні правосуддя.

Складовими міжнародних стандартів є:

- 1) визначення поняття «автоматизована система документообігу суду» в якості сукупності комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи;
- 2) якнайкраще забезпечення інтересів не тільки працівників суду, а і всіх учасників судового процесу;
- 3) диференціація видів кримінально-правового впливу від максимально лояльного до допустимо репресивного та достатнього;
- 4) диференціація суб'єктів кримінального правопорушення із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення протиправного діяння.

3.2. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду.

Захист роботи суду – дуже важливе завдання держави, оскільки саме від судової системи залежить реалізація кримінальної політики. Охорона нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду в Україні з'явилась відносно нещодавно, що було обумовлено зростанням кількості випадків посягання на неї. При цьому доречно зауважити, що наша країна одна з небагатьох держав, в яких існує такого роду норма. Хоча, також не можна не відмітити те, що більшість зарубіжних колег-законодавців певним чином інформацію суду намагаються захистити. В цьому контексті, на нашу думку, доречним буде зупинитись на досвіді інших держав.

Відтак, «в Азербайджані вся інформація про кожну справу зберігається в системі ведення справ (СВС) усіх судів під назвою AZEMIS (Електронна судова інформаційна система Азербайджану). Це інформаційна система Азербайджану. Система була створена в 2014 році (Наказ Президента Азербайджанської Республіки про створення інформаційної системи «Електронний суд») і з того часу підтримується та постійно розвивається Міністерством юстиції у рамках «Проекту щодо надання судових послуг та створення інтелектуальної інфраструктури» (JSSIP) спільно зі Світовим банком. 13 лютого 2014 року було запущено портал державних електронних послуг судів (Електронний кабінет) як окремий модуль AZEMIS. Починаючи з 2014 року по сьогодні AZEMIS був інтегрований з 30 інформаційними системами та реєстрами інших установ (Наказ Президента Азербайджанської Республіки про затвердження «Положення про інформаційну систему «Електронний суд»). Таким чином, вказана держава веде кропітку працю над удосконаленням документообігу та загальної роботи судової системи. У свою чергу, що стосується кримінального законодавства, то Кримінальний кодекс Азербайджану передбачає відповідальність за такі

кримінальні правопорушення як: неправомірний доступ до комп'ютерної системи, що передбачає навмисний вхід в комп'ютерну систему або її будь-яку частину без права доступу до цієї системи або її будь-якої частини з порушенням заходів захисту, або з метою заволодіння комп'ютерною інформацією, що в ній зберігається або з іншої особистою метою; неправомірне заволодіння комп'ютерною інформацією, тобто навмисне заволодіння з використанням технічних засобів комп'ютерною інформацією, не передбаченою для загального користування, переданої комп'ютерній системі, з комп'ютерної системи або всередині цієї системи, в тому числі електромагнітним випромінюванням від комп'ютерних систем, які є носієм такої комп'ютерної інформації, особою, яка не має права на це» [68]. Отже, з тексту норм законодавства можна підсумувати, що хоча останні і відносяться, здебільшого, до загального масиву комп'ютерної інформації, однак можуть бути використані і у випадку посягання на автоматизовані системи документообігу суду.

«Окремої уваги заслуговують також такі суспільно небезпечні діяння як неправомірне втручання в комп'ютерну систему або комп'ютерну інформацію, під яким законодавець розуміє умисне пошкодження, знищення, псування, зміну або блокування комп'ютерної інформації, вчинене особою, яка не має право на це, з заподіянням значної шкоди, а також серйозне перешкоджання роботі комп'ютерної системи шляхом внесення, передачі, пошкодження, знищення, псування, зміни або блокування комп'ютерної інформації з боку особи, що не має право на це; фальсифікація комп'ютерних даних – несанкціоноване, навмисне введення, зміна, знищення або блокування комп'ютерних даних з метою видати фальсифіковані комп'ютерні дані за автентичні (дійсні) комп'ютерні дані або використовувати їх, якщо ці діяння призвели до порушення автентичності (дійсності) первинних комп'ютерних даних» [90]. Отже, можна сказати, що певним чином в Азербайджані здійснюється захист інформації, котра належить суду. Ми не можемо стверджувати, що виокремлення в нашій країні спеціальної

норми надасть більший превентивний ефект, ніж аналогічний в розглянутій нами країні. Саме тому, як здається, азербайджанський законодавець на задовільному рівні захистив процес комп'ютеризації від протиправного впливу.

«Ще однією цікавою країною є Білорусь. Кримінальне законодавство останньої передбачає кримінальну відповідальність за несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації. Законодавець вказує, що протиправним є несанкціонований доступ до інформації, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, що супроводжується порушенням системи захисту (несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації), яка спричинила з необережності зміну, знищення, блокування інформації або виведення з ладу комп'ютерного обладнання або заподіяння іншої істотної шкоди. Окремої уваги заслуговує і несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації, вчинений із корисливої або іншої особистої зацікавленості, або групою осіб за попередньою змовою, або особою, яка має доступ до комп'ютерної системи або мережі. Суспільно небезпечною визнана модифікація комп'ютерної інформації, тобто зміна інформації, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, або внесення завідомо неправдивої інформації, що заподіяло істотну шкоду, при відсутності ознак злочину проти власності (модифікація комп'ютерної інформації). А також модифікація комп'ютерної інформації, сполучена з несанкціонованим доступом до комп'ютерної системи або мережі або що призвела з необережності наслідки» [91]. В цьому контексті необхідно відмітити, що підхід білоруського законодавця дуже схожий із азербайджанським. Таким чином, в країні не існує спеціальної норми, котра передбачала би кримінальну відповідальність за порушення нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду.

«При цьому в досліджуваному законодавстві присутні такі цікаві протиправні діяння як комп'ютерний саботаж, під яким розуміються умисні знищення, блокування, приведення в непридатний стан комп'ютерної інформації

або програми, або виведення з ладу комп'ютерного обладнання, або руйнування комп'ютерної системи, мережі або машинного носія (комп'ютерний саботаж). 2. Комп'ютерний саботаж, пов'язаний з несанкціонованим доступом до комп'ютерної системи або мережі, що спричинило тяжкі наслідки. Схожим із Азербайджаном є і правопорушення, котре полягає у неправомірному заволодінні комп'ютерною інформацією, тобто несанкціоноване копіювання або інше неправомірне заволодіння інформацією, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, або перехоплення інформації, що передається з використанням засобів комп'ютерного зв'язку, що призвели до заподіяння істотної шкоди» [91]. Не можна не відмітити той факт, що менталітет та нормативно-правовий підхід Білорусії є дуже близьким нашому. Однак, наша країна на певному етапі своєї розбудови зробила значний крок по вдосконаленню взаємодії судової системи із виконавчою владою, таким чином, на сьогоднішній день це зумовило виникнення норми, котра передбачає відповідальність за посягання на автоматизовану систему документообігу суду.

«У Молдові також існує відповідальність за несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації. У кримінальному законодавстві вказано, що караним є неправомірний доступ до комп'ютерної інформації, тобто до інформації в комп'ютерах, на машинних носіях, в інформаційній системі або мережі, особи, що не має такого права в силу закону або договору, що перевищує межі дозволу або не одержав дозвіл особи, яка має право використовувати, адмініструвати або тримати під контролем інформаційну систему, або проводити наукові дослідження, або проводити іншого роду операції в інформаційній системі, пов'язані зі знищенням, пошкодженням, модифікацією, блокуванням або копіюванням інформації, порушенням роботи комп'ютерів, інформаційної системи або мережі і яка спричинила заподіяння шкоди у великих розмірах. Протиправною визнана і підробка інформаційних даних, тобто неправомірні введення, зміна або видалення інформаційних даних або обмеження доступу до

цих даних, що тягнуть видачу недостовірних даних з метою використання їх для створення певних юридичних наслідків» [92]. В Молдові посягання (у тому числі –на автоматизовані системи документообігу суду) визнані комп'ютерними кримінальними правопорушеннями. На наш погляд, цей підхід як і минулі розглянуті дуже негативно впливає на кримінально-правову політику держав, оскільки вони зміщують акцент із рівня суспільної небезпеки посягання на інформацію суду на звичайні дані середньостатистичної юридичної фірми (як приклад).

«Ще в країні існують такі суспільно небезпечні діяння як інформаційне шахрайство, під яким розуміється введення, зміна або видалення інформаційних даних, обмеження доступу до цих даних або інші способи перешкоджання функціонуванню інформаційної системи з метою отримання матеріальної вигоди для себе чи іншої особи, якщо ці дії призвели до заподіяння шкоди у великих розмірах, а також порушення правил безпеки інформаційних систем, тобто порушення правил збору, обробки, зберігання, поширення, розподілу інформації або правил захисту інформаційних систем, диференційованих відповідно до виду інформації або ступенем її захисту, якщо ця дія сприяла розкраданню, спотворенню, знищенню інформації або спричинило інші тяжкі наслідки» [92]. Отже, можна підсумувати, що подібні до наших норми в Молдові відсутні.

«Схожа ситуація і у Таджикистані. У кримінальному законодавстві країни існує (як і у попередніх) кримінальна відповідальність за неправомірний доступ до комп'ютерної інформації, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, що супроводжується порушенням системи захисту, а також за зміну інформації, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, а також внесення до них завідомо неправдивої інформації, що завдало значної шкоди або створило загрозу її заподіяння. Окрему увагу заслуговує комп'ютерний саботаж, під яким законодавець розуміє знищення, блокування або приведення в непридатний стан комп'ютерної інформації або

програми, виведення з ладу комп'ютерного обладнання, а так само руйнування комп'ютерної системи, мережі або машинного носія» [93]. На нашу думку, ігнорування законодавцем безпосередньої вказівки на важливість саме судової комп'ютеризованої інформації можна пояснити або низькою кримінально протиправною тенденцією в державі, або нівелюванням законодавцем необхідності зробити більш тяжкою та дієвою кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя.

«В державі мають місце також такі суспільно небезпечні діяння як незаконне заволодіння комп'ютерною інформацією, тобто незаконне копіювання або інше неправомірне заволодіння інформацією, що зберігається в комп'ютерній системі, мережі або на машинних носіях, а так само перехоплення інформації, що передається з використанням комп'ютерного зв'язку, а також виготовлення з метою збуту, а так само збут спеціальних програмних або апаратних засобів для отримання неправомірного доступу до захищеної комп'ютерної системи або мережі» [93]. Таким чином, можна сказати, що у Таджикистані не зосереджено особливу увагу на кримінальних правопорушеннях проти правосуддя. Як і у попередніх країнах, єдині норми, котрі можуть бути застосовані для кваліфікації порушення нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду розташовані у розділі, присвяченому комп'ютерним протиправним діянням.

«У Туркменістані карається неправомірний доступ до інформації, що зберігається на електронних носіях і охоронюваних законом, в інформаційну систему або інформаційно-телекомунікаційну мережу, якщо це спричинило істотне порушення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що охороняються законом інтересів суспільства і держави. Посилена відповідальність встановлено за ті самі діяння, якщо вони вчинені щодо джерел національної електронної інформації і національної інформаційної системи. Цікаве кримінальне правопорушення полягає у незаконному знищенні інформації або зміні її формату. Карається незаконне умисне знищення або зміна

формату, що охороняється законом, інформації в інформаційній системі або тієї, що проходить через інформаційно-телекомунікаційну мережу, що зберігається на електронному носії, а так само введення в інформаційну систему завідомо недостовірної інформації, якщо ці діяння призвели до істотного порушення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що охороняються законом інтересів суспільства і держави. Ті самі діяння, якщо вони вчинені щодо джерел національної електронної інформації і національної інформаційної системи, караються штрафом у розмірі від п'ятдесяти до ста середньомісячних розмірів оплати праці з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» [94]. В цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що законодавець розглядуваної нами держави встановлює кваліфіковану відповідальність за посягання саме на джерела національної електронної інформації, що вже свідчить про те, що ним виокремлюється електронна інформація, котра має державне значення (у т.ч. – судова). Варто відмітити, що більшість норм кримінального законодавства Туркменістану, хоча і не нап'ямую, але побічно встановлюють більш тяжкі санкції за посягання на національні інформаційні системи.

«Так, наприклад, у законодавстві передбачена відповідальність за вчинення умисних дій, спрямованих на порушення нормальної роботи інформаційної системи та інформаційно-телекомунікаційної мережі. Також вказано, що ті самі діяння, якщо вони вчинені щодо джерел національної електронної інформації і національної інформаційної системи, караються штрафом у розмірі від ста до ста п'ятдесяти середньомісячних розмірів оплати праці з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох

років або без такого. Ще одним протиправним діянням є умисне незаконне копіювання або привласнення іншим способом, інформації, що охороняється законом, такої, що знаходиться в інформаційній системі або проходить через інформаційно-телекомунікаційну мережу, що зберігається на електронному носії, якщо це діяння спричинило істотне порушення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що охороняються законом інтересів суспільства і держави. Більш тяжко караються ті самі діяння, якщо вони вчинені щодо джерел національної електронної інформації і національної інформаційної системи» [94]. В контексті вказаної норми цікавим є протиставлення досвіду Латвії та Естонії із забезпечення діяльності судової інформаційної системи (який, на думку більшості вчених та аналітиків, є максимально прогресивним).

«Відтак, відповідно до Закону про судову владу, Судова інформаційна система (СІС) Латвії є державною інформаційною системою, розробленою урядом Латвії (Міністерством юстиції). Завданням системи є забезпечення автоматизованого діловодства в рамках судового провадження з можливістю реєстрації справи, обробки та збереження даних, оперативного контролю за станом справи, ефективного обміну інформацією (даними) між судами та іншими установами, а також автоматичною підготовкою статистичних звітів. У Латвії існує єдина централізована СІС, яка була розроблена в 1998 році і запроваджена в 1999 році (у судах по всій країні в 2003 році). Система підтримується та розробляється Судовою адміністрацією Латвії і наразі перенесена на нову платформу в рамках проекту E-case (Електронна справа). Інформаційна система суду в Естонії (KIS) – це сучасна система управління інформацією в естонських судах 1-ї та 2-ї інстанцій та у Верховного Суду, яка є єдиною інформаційною системою для всіх видів судових проваджень. KIS дозволяє реєструвати судові справи, засідання та судові рішення, забезпечує автоматичний розподіл справ між суддями, створення повісток, публікацію судових рішень на офіційному сайті та збір метаданих. Інформаційна система також має інструмент пошуку для судових

документів, судових рішень, засідань та справ. Конфіденційні дані та справи може бачити лише суддя у справі та співробітники суду, пов'язані зі справою» [3]. Таким чином, як ми бачимо, країни самі намагаються захистити свої судові інформаційні системи шляхом встановлення певних заборон для окремих працівників. Саме тому, ймовірно, кримінально-правовий захист відходить на другий план.

«Повертаючись до досвіду Туркменістану, необхідно звернути увагу ще на такі кримінальні правопорушення як поширення завідомо сфальсифікованої інформації, якщо це спричинило істотне порушення прав і законних інтересів фізичних або юридичних осіб, що охороняються законом, інтересів суспільства і держави, або створило реальну загрозу порушення громадського порядку, карається штрафом в розмірі від сорока до сімдесяти середньомісячних розмірів оплати праці або виправними роботами на строк до одного року або позбавленням волі на строк до одного року. Ті самі діяння, якщо вони вчинені з використанням службового становища або групою осіб за попередньою змовою або з використанням засобів масової інформації або інформаційно-телекомунікаційної мережі, караються штрафом у розмірі від п'ятдесяти до ста середньомісячних розмірів оплати праці або виправними роботами на строк до одного року або позбавленням волі на строк до одного року. Цікавим є і незаконне розповсюдження електронних джерел інформації з обмеженим дозволом. Незаконне поширення інформації, на яку законодавством Туркменістану накладені дозвільні обмеження, власником або іншою особою, в тому числі джерел інформації, які містять особисті відомості громадян» [94]. Отже, проведені дослідження вищевказаних країн СНД дозволили підсумувати, що в більшості національних законодавств існує підрозділ, присвячений кримінальним правопорушенням проти правосуддя.

«Вчені вірно вказують, що аналіз злочинів проти правосуддя, які встановлені законами про кримінальну відповідальність різних країн, указує на

їх різну кількість та зміст. Необхідно зазначити, що встановлення злочинів проти правосуддя є типовим для законодавця різних країн. Це може вказати на суспільну небезпечність злочинів у сфері правосуддя та необхідність протидіяти їм кримінально-правовими засобами. Утім законодавець у різних країнах підійшов по-різному щодо формулювання злочинів проти правосуддя та назв розділів, які їх охоплюють. Відповідно до цього було названо дві основні групи підходів щодо формулювання назв та родових об'єктів злочинів проти правосуддя. Аналіз конкретних злочинів проти правосуддя дозволяє визначити типові злочини проти правосуддя: 1) неправдиве повідомлення про вчинення злочину, симуляція злочину, неповідомлення про вчинення (тяжкого) злочину та фальсифікація доказів; 2) неправдиве обвинувачення, лжесвідчення, лжеприсяга та інші неправдиві заяви; 3) злочини, пов'язані із прийняттям незаконних рішень (незаконне затримання або арешт, примушування давати показання, відмова від здійснення правосуддя, постановлення неправдивого судового рішення); 4) корупційні злочини осіб, що здійснюють правосуддя; 5) погроза або насильство проти учасників провадження, а також посягання на їх власність; 6) перешкоджання відправленню правосуддя, неявка та наклеп; 7) втеча з місця позбавлення волі, звільнення особи, яка відбуває покарання, та приховування злочину; 8) інші злочини на стадії виконання судового рішення або вироку (невиконання судового рішення, ухилення від виконання судового рішення, бунт засуджених)» [184, с. 165]. Нажаль, формальні ознаки розглядуваного нами кримінального правопорушення містяться у принципово іншому розділі кримінальних законодавств, присвячених суспільно небезпечним діям у сфері інформатики та зв'язку, а також інформаційній безпеці.

«У Литві вся інформація про кожну справу зберігається в централізованій інформаційній системі всіх судів, що називається ЛІТЕКО. Система була запущена в 2004 році і з тих пір підтримується та постійно оновлюється Національною судовою адміністрацією (НСА). У 2011 р. Уряд Литви затвердив

програму розвитку інформаційного суспільства Литви (2011-2019 рр.), в якій вказав конкретні цілі державного сектору щодо розширення сфери допустимості та застосування державних електронних послуг. Для просування державної стратегічної мети НСА реалізувала проєкт розвитку електронних послуг у судах, а 1 липня 2013 року було запущено портал державних електронних послуг судів (ЕРР) як окремий модуль ЛІТЕКО. З зазначеної дати через ЕРР» [2] «сторони можуть формувати та передавати процесуальні документи до суду в електронній формі, ознайомлюватись із документами електронної справи, контролювати інформацію щодо судового збору, судових витрат та штрафів. Протягом 2015-2017 років було здійснено інтеграцію ЛІТЕКО з 14 інформаційними системами та реєстрами інших установ. Також було створено нове, вдосконалене технологічне рішення/платформу ЛІТЕКО як основу ЛІТЕКО2» [68]. Необхідно зауважити, що в Литві сформувався дуже цікавий підхід до будування системи електронного документообігу суду. Більше того, цікавим є те, що так званий електронний суд в країні дозволяє зацікавленим особам брати повноцінну участь у кримінальному провадженні.

«Так, наприклад, судова рада приймає стратегічні засади та «політичні» рішення щодо того, як слід будувати взаємодію ЛІТЕКО з іншими системами та реєстрами (наприклад, об'єднати чи просто інтегрувати з інформаційною системою досудового розслідування), також ініціює обговорення процесуальних змін, які можуть спростити процедуру та уможливити більш ефективне використання технологій (наприклад, зменшити кількість документів, що надаються сторонами, якщо завдяки інформаційній системі та інтеграціям суддя може отримувати інформацію безпосередньо з державних реєстрів; більше можливостей дистанційних слухань у кримінальних справах тощо). У січні 2017 року Судова рада прийняла Стратегічні засади розвитку литовської судової системи. Один із 7 напрямків присвячений розробці ІТ-інструментів, що сприяють ефективному здійсненню правосуддя. Модернізація ЛІТЕКО є

найважливішою серед цих питань. Стратегія включає не лише основні напрямки діяльності та конкретні заходи; вона також охоплює показники, строки, відповідальних посадових осіб. НСА готує періодичний звіт про хід виконання стратегії, представляє його Судовій раді та обговорює можливі зміни, ризики, нові виклики тощо. Оскільки члени Судової ради – теж судді, вони знають багато практичних аспектів використання системи та нових рішень. Отже, ці дискусії дуже важливі і корисні для подальших розробок та для планування відповідних навчальних заходів, коригування системи комунікації та наставництва» [170]. В цьому контексті цікавим аспектом є нівелювання законодавцем повноцінного кримінально-правового захисту електронного суду. Як і у інших країнах, у кримінальному кодексі Литви відсутня аналогічна українській спеціальна норма, котра би передбачала такого роду протиправне діяння.

«НСА відповідає за реалізацію стратегічних цілей у розробці інформаційних систем та рішень у судовій системі. Цей орган виступає менеджером інвестиційних проєктів, здійснює щоденне обслуговування та адміністрування ЛІТЕКО, віддає на зовнішній підряд відповідні послуги та контролює якість цих послуг, підтримує діяльність робочих груп, координує мережу наставників з інформаційних технологій в судах, готує відповідні навчальні програми для користувачів ЛІТЕКО тощо. Для цих функцій в НСА є відділ інформаційних технологій, до складу якого входять менеджери ІТ-проєктів, програмісти, ІТ-адміністратори (загалом 8-9 працівників). Наприклад, відділ тісно співпрацює з іншими відповідними підрозділами НСА: відділом стратегічного планування – щодо підготовки інвестиційних проєктів та бюджетних запитів; юридичним відділом – з аналізу бізнес-процесів та процедур, очікувань суддів та працівників апарату суду тощо; відділом державних закупівель – щодо розробки ТЗ та організації процедур закупівель (це досить складно – є різні надавачі різних послуг, бо встановлено законодавчі вимоги щодо заборони концентрації закупівель для забезпечення ринкової конкуренції;

таким чином, НСА працює з 3-5 різними надавачами послуг ЛІТЕКО одночасно)» [170]. Хоча, варто також зауважити, що підхід до судової системи в даній країні більш схожий на певний бізнес-проект, оскільки творці системи занадто орієнтовані на удосконалення зовнішньої взаємодії громадян та електронного суду. Ймовірно, саме у зв'язку із цим не приділено зосередженої уваги її нормативно-правовому, в особливості – кримінально-правовому захисту.

«Інформаційна система суду в Естонії (KIS) – це сучасна система управління інформацією в естонських судах 1-ї та 2-ї інстанцій та у Верховного Суду, яка є єдиною інформаційною системою для всіх видів судових проваджень. KIS дозволяє реєструвати судові справи, засідання та судові рішення, забезпечує автоматичний розподіл справ між суддями, створення повісток, публікацію судових рішень на офіційному сайті та збір метаданих. Інформаційна система також має інструмент пошуку для судових документів, судових рішень, засідань та справ. Конфіденційні дані та справи може бачити лише суддя у справі та співробітники суду, пов'язані зі справою» [170]. Отже, можна сказати, що дана інформаційна система суду дещо схожа із вітчизняним Єдиним реєстром судових рішень. При цьому, естонський підхід також дещо відрізняється від українського.

«Так, наприклад, в країні існує електронна справа (e-File), котра забезпечує доступ до різних етапів кримінальних, цивільних та адміністративних проваджень, до судових рішень та процесуальних актів всім сторонам, у тому числі громадянам. Розвиток Електронної справи було викликано необхідністю розділити сховища даних, які функціонували незалежно одне від одного. Будучи інтегрованою системою, Електронна справа забезпечує одночасний обмін інформацією між інформаційними системами різних сторін: поліції, прокуратури, судів, установ виконання покарань, органів пробації, виконавців, системи БПД, податкових органів та митниці, центру державної служби підтримки, адвокатів і громадян. Електронна справа економить час і кошти, оскільки дані вводяться лише один раз, а комунікація між сторонами відбувається

в електронному вигляді. Естонський проєкт Електронна справа отримав особливу відзнаку Європейської премії «Кришталеві ваги правосуддя 2014», яка присуджується за інноваційну практику, що сприяє ефективності та якості правосуддя» [170]. Таким чином, дана система дозволяє обмінюватись інформацією не тільки в межах судової системи, що формує певні ризики та загрози.

«Публічний портал Електронної справи надає громадянам можливість ініціювати відкриття цивільного, адміністративного чи виконавчого провадження, а також провадження у справі про кримінальний проступок, і стежити за перебігом цього провадження, подавати документи та брати участь у провадженнях. Публічний портал Електронної справи – це частина Електронної справи, яку бачать усі. Електронна справа – це інформаційна онлайн-система, яка збирає документи, що стосуються цивільних, адміністративних, кримінальних проваджень та проваджень у справах про кримінальні проступки, а також дозволяє вчиняти відповідні дії, вносити дані та обробляти їх. Електронна справа дає можливість сторонам у справі та їхнім представникам подавати документи до суду в електронному вигляді та контролювати перебіг відповідних судових процесів. Громадяни можуть також оскаржувати позови та рішення, здійснювати платежі, пов'язані з провадженням у справах, а також робити запити в Базі даних судимостей щодо себе та інших осіб. У системі особи можуть бачити лише ті провадження, в яких самі беруть участь. Загальнодоступна частина Електронної справи є захищеною, оскільки для входу потрібно посвідчення особи або мобільний ідентифікатор. Це також економить час, оскільки дані можна переглянути та розпочинати провадження без необхідності особистого звернення до установи. І останнє, але не менш важливе: це зменшує час очікування на рішення, оскільки єдина система даних пришвидшує роботу чиновників» [170]. Що стосується нашої країни, нажаль, ми не можемо наразі продемонструвати такий досконалий підхід до діджиталізації кримінального процесу. Тим не менш,

наша країна, як здається, є однією з небагатьох, котрі захистили саме судову електронну систему документообігу від протиправних посягань.

«Цифрові судові справи були останньою та фінальною розробкою в ІТ-системі електронного правосуддя в Естонії з метою запровадження повністю безпаперових проваджень у судах. Звичайна (судова) система ведення справ, така як KIS, сама по собі недостатньо зручний інструмент для суддів та сторін, які ведуть юридичну роботу над матеріалами справ. Цифрова судова справа забезпечила додатковий функціонал для суддів та інших юристів, забезпечуючи просунуті можливості систематизації та фільтрування документів, групової роботи з документами справи, у т.ч. доступні для пошуку коментарі та виділення, які може бачити лише відповідний користувач або групи користувачів, цифрові посилання між різними документами або частинами документів, а також функція копіювання та вставлення тексту всіх цифрових документів, що додаються до справи тощо» [170]. Підхід естонців до комп'ютеризації кримінального процесу, безспірно, вражає. Однак, необхідно відмітити, що вивчення кримінального (пенітенціарного) законодавства дозволило підсумувати відсутність спеціальної норми та лише частковий захист нормами з розділу, присвяченого комп'ютерним кримінальним правопорушенням.

«Так, наприклад, в статті 269 КК Естонії вказано, що незаконне знищення, пошкодження, порушення або блокування комп'ютерної інформації або комп'ютерних програм карається штрафом або арештом. Ті самі дії: 1) спричинили великий майновий збиток, або 2) спрямовані проти ведуться державою основних або державних реєстрів, або 3) вчинені за попередньою змовою групою осіб, караються арештом або позбавленням волі на строк до двох років. Стаття 270 встановлює кримінальну відповідальність за комп'ютерний саботаж – введення інформації або програм, їх модифікація, знищення або блокування з метою створення перешкод в роботі комп'ютерної або телекомунікаційної системи, що карається штрафом, або арештом, або

позбавленням волі на строк до двох років. Ті самі дії: 1) спричинили істотну шкоду, або 2) спрямовані на створення перешкод в роботі основних державних або державних реєстрів, караються позбавленням волі на строк до чотирьох років. В статті 271 вказано, що незаконне використання комп'ютерів, комп'ютерних систем або комп'ютерних мереж шляхом усунення їх засобів захисту (кодів, паролів і т.д.) карається штрафом або арештом. Те саме діяння, вчинене: 1) повторно, або 2) із заподіянням істотної шкоди, або 3) з використанням комп'ютерів, комп'ютерних систем або комп'ютерних мереж, містять інформацію, що становить державну таємницю або призначену тільки для службового користування, карається штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років» [133]. Таким чином, можна підсумувати, що кримінальне законодавство Естонії не передбачає спеціальної норми, котра встановлювала би відповідальність за посягання на електронні судові системи. Не дивлячись на достатньо розгалужене програмне забезпечення, а також на наявні ризики, пов'язані із широким доступом до електронних даних, законодавець лише побічно захистив інформацію за рахунок інших норм.

«Що стосується Німеччини, варто відмітити, що країна достатньо серйозно відноситься до захисту державної таємниці, а також інформації, котра має ключове значення для державних справ. Так, наприклад, Кримінальний кодекс Німеччини, містить положення про те, що державною таємницею є факти, об'єкти й інформація, доступні лише обмеженому колу осіб, які повинні зберігатися в секреті від іноземних держав з метою недопущення спричинення шкоди зовнішній безпеці Федеративної республіки. Удосконалення захисту державних секретів здійснюється за трьома напрямками: вдосконалення законодавства у сфері захисту державних секретів і секретів фірм; посилення органів контррозвідки та надання їм великих повноважень, у тому числі й у сфері захисту державних секретів; створення організацій «самопомоги» в промисловості та розгортання їх діяльності. Важливим у вдосконаленні захисту

секретів під час проведення науково-дослідних робіт військового призначення в Німеччині є посилення повноважень органів контррозвідки, і, зокрема, тих її підрозділів, які здійснюють боротьбу зі шпигунством і опікуються захистом державних секретів, у тому числі й у промисловості. У системі забезпечення захисту державних секретів у питаннях боротьби з «промисловим шпигунством» іноземних держав важлива роль відводиться об'єднанням промисловців, так званим організаціям «самопомоги» [77, с. 114]. «До таких організацій відноситься, наприклад, «Координаційний центр по забезпеченню безпеки в промисловості», створений у Кельні в 1969 році, який вирішує проблеми забезпечення режиму секретності в промисловості держави» [5]. Цікавим фактом також є те, що в кримінальному законодавстві країни кримінальні правопорушення проти правосуддя диференційовані по різних розділах в залежності від мети, обумовлюючої протиправне посягання. Також німецьке законодавство не має спеціального розділу, присвяченого комп'ютерним суспільно небезпечним діянням.

«У ФРН інформація з обмеженим доступом може мати три ступені секретності: «цілком таємно» (Streng Geheim); «таємно» (Geheim); «конфіденційно» (VS-Vertraulich). Слід зазначити, що у ФРН до державної таємниці відносяться лише відомості, які необхідно зберігати в секреті від іноземних держав з метою недопущення завдання шкоди зовнішній безпеці Федеративної республіки. В той же час відомості, які містять інформацію про проведення оперативно-розшукових заходів, належать до службової таємниці та охороняються відповідним законодавством. Відповідальність за порушення службової таємниці встановлена у 28 розділі Кримінального кодексу ФРН. Відповідні документи, що містять службову таємницю, позначають грифом «Для службового користування» (VS nur für den dienstgebrauch)» [77, с. 114]. «Якщо документи для службового користування обробляються в автоматизованих системах, то мають бути дотримані певні вимоги безпеки. А саме автоматизовану

систему має бути обладнано фаєрволом, у випадку підключення до мережі Інтернет, має бути затверджений перелік осіб, які мають доступ до автоматизованої системи, використовуватися механізми автентифікації та ідентифікації (ім'я користувача та пароль), обов'язковою є наявність Інструкції з IT-безпеки тощо» [6, Section II (1)]. Отже, не дивлячись на прагнення будь-яким способом захистити інформацію, особливо – державного значення, німецький законодавець проігнорував електронні інформаційні системи документообігу суду та майже в повній мірі знівелював інтересами правосуддя, «розкидавши» кримінальні правопорушення по інших розділах Кодексу, що майже в повній мірі «розмило» безпосередній та родовий об'єкти посягання.

Таким чином, можна підсумувати, що в розглянутих країнах законодавець не надає кримінальному правопорушенню, котре полягає у порушенні нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду особливого значення. У жодному з розглянутих Кримінальних кодексів ми не знайшли хоча б схожої норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя. Це дозволяє констатувати, що наша країна більш серйозно оцінює це суспільно небезпечне діяння, розуміючи, що останнє здатне дестабілізувати судову систему, а також негативно вплинути на загальну кримінологічну ситуацію України.

Висновки до 3 розділу

1. Міжнародними стандартами кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду є загальноприйняті, закріплені на законодавчому рівні та інтегровані в практику міжнародного співтовариства норми кримінального права, котрі полягають у:

- 1) визнанні правосуддя одним із пріоритетних напрямків кримінально-правової охорони;
- 2) створенні умов, необхідних для здійснення прозорого, неупередженого та об'єктивного правосуддя;
- 3) усуненні потенційних корупційних загроз;
- 4) прагненні до всесвітньої технологізації та стандартизації судового процесу;
- 5) встановленні максимально ефективних заходів та засобів кримінально-правового впливу на осіб, які посягають на автоматизовані системи документообігу суду;
- 6) забезпеченні незалежності судді при відправленні правосуддя.

Складовими міжнародних стандартів є: 1) визначення поняття «автоматизована система документообігу суду» в якості сукупності комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи; 2) якнайкраще забезпечення інтересів не тільки працівників суду, а і усіх учасників судового процесу; 3) диференціація видів кримінально-правового впливу від максимально лояльного до допустимо репресивного та достатнього; 4) диференціація суб'єктів кримінального правопорушення із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення протиправного діяння.

2. Дослідження досвіду кримінально-правового захисту автоматизованих систем документообігу суду в зарубіжних країнах (Азербайджан, Білорусь, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина тощо) дозволило підсумувати, що законодавець не надає кримінальному правопорушенню, котре полягає у порушенні нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду особливого значення. У жодному з розглянутих

Кримінальних кодексів відсутня хоча б схожої норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя. Більшість такого роду діянь передбачені у розділах, присвячених комп'ютерним кримінальним правопорушенням. Констатовано, що Україна серйозно оцінює це суспільно небезпечне діяння, розуміючи, що останнє здатне дестабілізувати судову систему, а також негативно вплинути на загальну кримінологічну ситуацію України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено наукове завдання щодо формування власного підходу до характеристики особливостей кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, який заснований на комплексному аналізі існуючих теоретико-прикладних підходів, державної статистичної звітності, даних проведеного інтерв'ювання та результатах вивчення судової практики. Отримані знання дозволили розробити рекомендації по вдосконаленню чинного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя. Основні результати дисертації полягають у наступному:

1. Розвиток автоматизованої системи документообігу суду став одним із напрямків удосконалення процесу інформатизації та комп'ютеризації діловодства у державі. Спрощення інформаційної взаємодії призвело до виникнення низки ситуацій, які несуть в собі загрозу кримінально-правовій та кримінологічній безпеці України, у зв'язку із чим у 2009 році було прийнято рішення про криміналізацію незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду.

Розвиток досліджуваного феномену пройшов достатньо короткий шлях, який можна умовно поділити на декілька етапів, які його зумовили: 1) етап становлення та розвитку технічного прогресу в українській державі (1996-2001 рр.) – визнання забезпечення інформаційної безпеки та безпеки інформації найважливішою функцією держави; 2) етап активного нормативно-правового розвитку (2001-2009 рр.) – прийняття основних нормативно-правових актів України, запровадження автоматизованої системи документообігу в судах; 3) етап загальної діджиталізації суспільства (2009 р. - сьогодні) – активне

використання автоматизованої системи документообігу суду, встановлення кримінально-правового захисту.

2. Автоматизована система документообігу суду – це інформаційно-аналітичний комплекс, котрий забезпечує реалізацію прозорого та корупційно безпечного документального супроводження взаємовідносин між судовою системою, юридичними і фізичними особами та державою. Підставами соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) рівень суспільної небезпеки; 4) удосконалення судової системи в світлі її реформування; 5) приведення законодавства у відповідність вимогам міжнародної та європейської правової спільноти.

3. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, а особливо діяння, передбачене ст. 376-1 КК України, виходячи з аналітичних та статистичних даних залишаються актуальними та потребують перегляду в частині заходів та засобів кримінально-правового впливу. Нестабільний, середній показник кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України пов'язаний із наступними факторами: 1) латентність, обумовлена (у більшості випадків) наявністю спеціальних знань, навичок та вмінь суб'єкта; лабільність правоохоронних органів та незначна кількість випадків навмисного приховування такого роду фактів працівниками судів; 2) відносна новизна складу кримінального правопорушення та відсутність адекватного способу реагування на нього; 3) складність у встановленні всіх елементів складу кримінального правопорушення, що має наслідком невірну кваліфікацію; 4) відсутність налагодженої процедури досудового розслідування такого роду суспільно небезпечних діянь.

4. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України – формальний. Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність працівників судових органів в частині визначеного порядку функціонування автоматизованої системи документообігу суду. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду та інших осіб, пов'язаних із системою правосуддя. Основним предметом посягання є інформація. Виокремлення такого роду діяння у самостійну норму не в повній мірі аргументовано, оскільки основний та додатковий безпосередній об'єкт захищені у ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів), що підтверджує пряма вказівка в нормі на те, що таке втручання може відбуватись у будь-якій формі. Інформація також має кримінально правовий захист, встановлений у ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку).

5. Суб'єктивна сторона виражена у формі прямого умислу. Мотив та мета чітко не передбачені у нормі. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України може бути вчинене з таких мотивів як: 1) помста; 2) корисливий мотив; 3) службовий мотив; 4) майновий мотив, котрий полягає у прагненні завдати шкоду матеріальним благам суду. При цьому мета даного протиправного діяння може полягати як у заволодінні інформацією та зміною її змісту, так і бути пов'язана зі службовою залежністю, прагненням самоствердитись, метою здійснити вандалізм, а також іншою, не пов'язаною із функціонуванням системи правосуддя. Проведене дослідження суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України дозволило підсумувати, що через відсутність чітко визначеної мети, котра повинна полягати у прагненні завдати шкоду саме системі правосуддя, запропоновані в ч. 1 ст. 376-1 КК України дії можуть бути вчинені з цілями, котрі

ніяк не обумовлені суддівською системою, що знецінює об'єкт кримінального правопорушення. Суб'єкт може бути як загальним, так і спеціальним.

6. Види покарань, передбачені за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є не в повній мірі ефективними та не відповідають рівню суспільної небезпеки діяння. Актуальним шляхом розвитку для законодавця є зміна підходу до суб'єктів такого правопорушення та встановлення особливостей його вчинення, усіх необхідних компонентів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Наразі одним із дієвих способів вирішення такої ситуації є диференціація кримінальної відповідальності в залежності від виду суб'єкта (загальний або спеціальний).

7. Міжнародними стандартами кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду є *загальноприйняті, закріплені на законодавчому рівні та інтегровані в практику міжнародного співтовариства норми кримінального права, котрі полягають у:*

- 1) визнанні правосуддя одним із пріоритетних напрямків кримінально-правової охорони;
- 2) створенні умов, необхідних для здійснення прозорого, неупередженого та об'єктивного правосуддя;
- 3) усуненні потенційних корупційних загроз;
- 4) прагненні до всесвітньої технологізації та стандартизації судового процесу;
- 5) встановленні максимально ефективних заходів та засобів кримінально-правового впливу на осіб, які посягають на автоматизовані системи документообігу суду;
- 6) забезпеченні незалежності судді при відправленні правосуддя.

Складовими міжнародних стандартів є:

- 1) визначення поняття «автоматизована система документообігу суду» в якості сукупності комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи;
- 2) якнайкраще забезпечення інтересів не тільки працівників суду, а і усіх учасників судового процесу;
- 3) диференціація видів кримінально-правового впливу від максимально лояльного до допустимо репресивного та достатнього;
- 4) диференціація суб'єктів

кримінального правопорушення із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних обставин вчинення протиправного діяння.

8. Дослідження досвіду кримінально-правового захисту автоматизованих систем документообігу суду в зарубіжних країнах (Азербайджан, Білорусь, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина тощо) дозволило підсумувати, що зарубіжний законодавець не надає кримінальному правопорушенню, котре полягає у порушенні нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду особливого значення. У жодному з розглянутих кримінальних законодавств відсутня хоча б схожа норма у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя. Більшість такого роду діянь передбачені у розділах, в яких викладено комп'ютерні кримінальні правопорушення. Констатовано, що Україна серйозно оцінює це суспільно небезпечне діяння, розуміючи, що останнє здатне дестабілізувати судову систему, а також негативно вплинути на загальну кримінологічну ситуацію країни.

9. Запропоновано внесення змін у чинну редакцію ст. 376-1 КК України, яку визнано доцільним викласти наступним чином:

Стаття 376⁻¹. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду

1. Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду з метою дестабілізації системи правосуддя або завдання будь-якої іншої шкоди суду, у зв'язку із виконанням покладених на нього завдань

караються штрафом до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою, яка має право доступу до цієї системи

караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, -

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Coleman J. The Criminal Elite: The Sociology of White Collar Crime. NY: St. Martin's Press, 1985; Podgor E. White Collar Crime in a Nutshell St Paul (Minn) : West Publishing Co, 1993.
2. E-service portal of Lithuanian courts. URL: <https://e.teismas.lt/lt/public/home/> (дата звернення: 05.04.2021)
3. Estonian Court Information System. URL: <https://www.rik.ee/en/international/court-information-system> (дата звернення: 05.04.2021)
4. European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014 / Fifth edition 2nd revised printing Marcelo F. Aebi, Galma Akdeniz, Gordon Barclay, Claudia Campistol, Stefano Caneppele, Beata Gruszczyska, Stefan Harrendorf, Markku Heiskanen, Vasilika Hysi, Jörg-Martin Jehle, Anniina Jokinen, Annie Kensey, Martin Killias, Chris G. Lewis, Ernesto Savona, Paul Smit, Rannveig Þórisdótti. URL: http://wp.unil.ch/europeansourcebook/files/2018/03/Sourcebook2014_2nd_revised_printing_edition_20180308.pdf (дата звернення: 05.04.2021)
5. Executive Order 13526 Classified National Security Information, December 29, 2009. URL: <http://edocket.access.gpo.gov/2010/pdf/E931418.pdf>(дата звернення: 05.04.2021)
6. Instruction sheet on the Handling of Protectively Marked Information Classified VSNUR FÜR DEN DIENSTGEBRAUCH (RESTRICTED). URL: https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Sicherheitsberatung/VSMerkblattEnglisch_pdf.pdf?__blob=publicationFile (дата звернення: 05.04.2021)
7. Official Annual Cybercrime Report Steve Morgan, Editor-in-Chief Cybersecurity Ventures. URL: <https://www.herjavecgroup.com/wp->

content/uploads/2018/12/CV-HG-2019- Official-Annual-Cybercrime-Report.pdf(дата звернення: 05.04.2021)

8. Sheley J. Criminology Wadsworth, 2000. P. 60-79.
9. Азаров Д. С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : монографія. К. : Атіка, 2007. 304 с.
10. Алексеев А. И. Криминология: Курс лекций. Москва: Щит-М, 1998. 336 с.
11. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 223 с.
12. Альманах кримінального права: збірник статей / відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. Вип. 1. К.: Правова єдність, 2009. 424 с
13. Антонов А.Д. Теоретические основы криминализации. *«Черные дыры» в рос. законодательстве.* 2002. № 2. С. 80-113
14. Антонов И. М. Пенализация преступлений, причиняющих вред здоровью: дисс. канд. юрид. наук : 12.00.08. Дальневост. гос. ун-т. – Владивосток, 2004. 223 с.
15. Бандурка, І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія.. *Право.иа.* 2015. № 2. С. 70-75.
16. Батурин Ю.М., Жодзишский А. М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. Москва: Юрид. лит., 1991. 160 с.
17. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К. : Атіка, 2004. 296 с.
18. Безуглый С. Н. Ответственность за неоконченное преступление по уголовному законодательству Российской Федерации: проблемы теории и практики: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Белгородский государственный национальный исследовательский университет. Белгород, 2017. 203 с.

19. Бельський Ю.А. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ: монографія. Нац. акад. внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 263 с.
20. Беляєв Н. А. Уголовно-правовая политика и пути её реализации. Л. : Издво ЛГУ, 1986. 176 с.
21. Бершов Г. Є. Покарання за втручання у діяльність судових органів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4(1). С. 83-90.
22. Біленчук П.Д., Романюк Б.В., Цимбалюк В.С. та ін. Комп'ютерна злочинність: Навч. посібник. К., 2002. 240 с.
23. Бова А.А. Соціологічні опитування потерпілих від злочинів в Україні. *Український соціум*. 2006. С. 33-34
24. Борисов В. І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально-правової заборони. *Методологічні проблеми правової науки* : матеріали міжнар. наук. конф (м. Харків, 13- 14 груд. 2002 р.) ; упоряд. М. І. Панов, Ю. М. Грошевий. Х. : Право, 2003. С. 288-232
25. Боровиков В. Б., Владимиров В. А., Дубинина М. И., Загородников Н. И. Классификация преступлений и ее значение для деятельности органов внутренних дел : учебное пособие. Москва : Изд-во МВШМ МВД СССР, 1983. 84 с.
26. Босхолов С. С. Основы уголовной политики: Конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты. М. : ЮрИнфоР, 1999. 293 с.
27. Братель, О. Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки. *Право України*. 2006. № 5. С. 36 – 41.
28. Ванчак М. Л. Поняття кримінальної законотворчості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2011. №2. С. 258-266

29. Висновок №6 (2004) Консультативної ради європейських суддів Ради Європи від 24.11.2004 «Про справедливий судовий розгляд у розумні строки і роль судів у судових процесах з урахуванням альтернативних способів вирішення спорів».

30. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1>(дата звернення: 12.03.2021)

31. Відповідь Офісу Генерального прокурора від 31 січня 2020 року № 09/4-30вих.-20 за підписом Першого заступника Генерального прокурора В.Каська.

32. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

33. Воробей П.А., Коржанський М.Й., Щупаковський В.М. Завдання і дія кримінального закону. К. 1997. 156 с.

34. Воронцов А.В. Аналіз генези законодавства щодо окремих кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами у сфері правосуддя. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/91.pdf (дата звернення 23.03.2021)

35. Гедз М. В. Мета злочину за кримінальним правом України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 362–369.

36. Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo(дата звернення 23.03.2021)

37. Гишинский Я. И. Девиантность в обществе постмодерна. Санкт-Петербург : Алетейя, 2017. 219 с.

38. Голубев В.О. Суб'єкт злочинної діяльності у сфері використання електронно-обчислювальних машин. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. Вип. № 6. С. 105-111.

39. Горбачевський В.Я. Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2005. 378 с.
40. Горностає А. В. Соціальна обумовленість криміналізації замаху на злочин. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 2. С. 55-65.
41. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво, госп-во і право*. 2019. № 7. С. 182-187.
42. Грищук В. К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України : монографія. Л. : Львів. ун-т, 1993. 138 с.
43. Гулкевич В. Д. Криміналізація vs декриміналізація: на прикладі злочинів проти культурної спадщини. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. сімп. (м. Івано-Франківськ, 18-19 листоп. 2016 р.). РВВ Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 57-60
44. Густова Э. Криміналізація и пеналізація деяний как форми реалізації уголовної політики. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2014. № 1. С. 224–228.
45. Гурова Н. О., Пономаренко Ю.А. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. Вип. 1. С. 32–49.
46. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1982. 124 с.
47. Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости. *Изв. вузов. Правоведение*. 1975. № 4. С. 8–72.
48. Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве. *Ученые записки ДВГУ*. 1968. Вып. 21.Ч.1. С. 45–48.

49. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c57. (дата звернення 23.03.2021)

50. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. М.: Юрид. лит., 1975. 182 с.

51. Джужа О.М., Василевич В.В., Кулик О.Г. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1. С. 37-42.

52. Діденко В. П. Історія кримінального права України. Київ: Аванпост-Прим, 2009. 164 с.

53. Доброскок А.Ю. Підстави та межі криміналізації вандалізму у сучасних умовах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 131–135.

54. Дорош Л.В., Федосєєв В.В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності державного кордону України : монографія. Х. : Право, 2014. 304 с.

55. Дришлюк И.А. История развития законодательства об ответственности за преступления против правосудия (УК УССР 1922 и 1927 годов). *Актуальні проблеми політики*. 2003. № 16. С. 444–453

56. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.

57. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: [http://www.reyestr.court.gov.ua/..](http://www.reyestr.court.gov.ua/) (дата звернення 23.03.2021)

58. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : монографія. Харків : Майдан. 2007. 240 с

59. Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР Про Концепцію Національної програми інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр#Text> (дата звернення 23.02.2021)

60. Закон України від 5 червня 2009 року № 1475-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17#Text> (дата звернення 23.02.2021)
61. Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России: понятие, принципы, политика. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 100 с.
62. Злобин Г.А. Виновное вменение в историческом аспекте. *Уголовное право в борьбе с преступностью*: сб. статей. М.: ИГПАН, 1981. С. 22–34.
63. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. Горький, 1974. 167 с.
64. История государства и права России : учебник / под ред. Ю.П. Титова. Москва : Проспект, 2000. 544 с.
65. Иванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія : навч. посіб. вид. 2-е, допов. та перероб. Київ : Видавець Паливода А.В., 2008. 292 с.
66. Історія держави і права України : підручник : в 2 ч. / за ред. А.Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 1996. Ч. 1. 368 с.
67. Кадников Н. Г. Классификация преступлений по уголовному праву России : дис. докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2000. 349 с.
68. Казакевич П.В. Проблемні питання створення судових електронних систем у Європі та Україні. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>(дата звернення 27.03.2021)
69. Кальман О.Г., Мірошніченко С.С. Кримінологічна характеристика злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 24. С. 171-182.
70. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монограф. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 528 с.

71. Квасневська Н. Кримінальне законодавство України про злочини проти правосуддя : історичні аспекти формування. *Вісник прокуратури*. 2009. № 4. С. 116–123.

72. Кирилюк Р.І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/zbirnik_konf_2013.pdf (дата звернення 23.03.2021)

73. Кистяковский А. Ф. Элементарный ученик общего уголовного права. К., 1891. 892 с.

74. Кліщенко В.О. Історико-правовий генезис інформаційного забезпечення діяльності окружних адміністративних судів України. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/61.pdf (дата звернення 23.03.2021)

75. Книженко О. О. Актуальні питання класифікації санкцій у кримінальному праві. *Європейські перспективи*. 2010. № 4. С. 51–56

76. Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків: НикаНова, 2011. 336 с.

77. Ковальов К.Є., Леонов Б.Д. Забезпечення охорони державної та службової таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності за законодавством окремих держав: порівняльний аналіз. *Інформація і право*. № 1(20). 2017. С.112-122.

78. Козак В.А. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: аналіз основного складу злочину. *Проблеми законності*. 2013. С. 151-158

79. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 23.03.2021)

80. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 23.03.2021)

81. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій. К.: Атіка, 2001. 432 с.

82. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 1987. 267 с.

83. Кос О. Д. Завдання та роль політики у сфері боротьби зі злочинністю як напрямку діяльності держави. *Право і суспільство*. 2009. №5. С. 100-102

84. Кос О. Д. Напрями кримінально-правової політики у боротьбі зі злочинністю. *Право і суспільство*. 2009. №4. С. 98-100

85. Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 780 с.

86. Кримінальне право України. Загальна частина / за редакцією професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер. Право, 2001. 236 с.

87. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-є вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

88. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – вид. 3-тє, переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2004. 352 с.

89. Кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. К.: Істина, 2011. 1112 с.

90. Кримінальний кодекс Азербайджану від 30 грудня 1999 року № 787-IQ зі змінами та доповненнями від 23.04.2021 р. URL:

http://continentonline.com/Document/?doc_id=30420353 (дата звернення 23.03.2021)

91. Кримінальний кодекс Білорусі від 9 липня 1999 року № 275-3 зі змінами та доповненнями від 26.05.2021 р. URL: http://continentonline.com/Document/?doc_id=30414984(дата звернення 23.03.2021)

92. Кримінальний кодекс Молдови від 18 квітня 2002 року № 985-XV зі змінами та доповненнями від 23.04.2021 р. URL: http://continentonline.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернення 23.03.2021)

93. Кримінальний кодекс Таджикистану від 21 травня 1998 року № 574 зі змінами та доповненнями від 20.04.2021 р. URL: http://continentonline.com/Document/?doc_id=30397325(дата звернення 23.03.2021)

94. Кримінальний кодекс Туркменістану від 12 червня 1997 року № 222-I зі змінами та доповненнями від 22.08.2020 р. URL: http://continentonline.com/Document/?doc_id=31295286(дата звернення 23.03.2021)

95. Кримінологія : питання та відповіді / О.О. Авдеєв та ін. ; за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. 323 с.

96. Кримінологія : підруч. / В.В. Голіна та ін. ; за заг. ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.

97. Кримінологія : підруч. Практикум / В.С. Ковальський та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 336 с.

98. Кругликов Л. Л. Юридические конструкции и символы в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, О. Е. Спиридонова. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. 336 с

99. Кудрявцев В. Н. Закон. Поступок. Ответственность. М. : Наука, 1986. 448 с.

100. Кудрявцев В. Н. Право и поведение. М. : Юрид. лит., 1978. 192 с.

101. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва : Госюриздат, 1972. 352 с.
102. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1969. 232 с.
103. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении / Подред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. М., 2002. 433 с.
104. Лапаева В. В. Конкретно-социологические исследования в праве: монография. М. : Юрид. лит., 1987. 144 с.
105. Латиш К.В. Криміналістична характеристика та організаційно-тактичні основи розслідування вандалізму : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 257 с.
106. Лащук Є.Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 262 с.
107. Лесниковски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. 2-е изд, пераб. и доп. М.: НОРМА, 2000. 400 с.
108. Литвак О. М. Про кримінальну або кримінологічну політику. *Юридичний вісник Одеської нац. юрид. акад.* 2000. № 2. С. 94-97.
109. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 339 с.
110. Лопашенко Н. А. Уголовная политика: понятие, содержание. Методы и формы реализации. *Уголовное право в XXI веке* : материалы Междунар. научн. конф. на юрид. фак-те МГУ им. М. В. Ломоносова (г. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г.). М. : ЛексЭст, 2002. С. 179-181

111. Любченко А.О., Савельєва Н.М. Соціальні проблеми і профілактика вандалізму : навч. посіб. для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка». Полтава : ПНПУ, 2018. 75 с.

112. Ляпунов Ю. И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права: учебное пособие. М.: ВЮЗШ МВД СССР, 1989. 119 с.

113. Малков В. П. Кумулятивные санкции в советском уголовном праве. *Укрепление законности и борьба с преступностью в условиях формирования правового государства*. М. : ИГП АН СССР, 1990. С. 97–101.

114. Мартиненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография. Х. : Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.

115. Мартиненко О. Злочини працівників органів внутрішніх справ України : аналіз тенденцій 1992–2009 рр. *Публічне право*. № 2. 2011. С. 71–77

116. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник.(Ю.В.Александров, В.І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Юридична думка, 2004. 352 с.

117. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. О.: Вид-во Одес. юрид. ін-ту УВС, 2004. 132 с.

118. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2005. 187 с.

119. Мірошниченко С.С. Предмет державного експертного контролю як обов'язкова ознака кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 2. 2020. С. 208-214

120. Назимко Є.С. Загальний огляд політико-правових процесів установлення міри покарання в кримінально-правових санкціях. [Бюлетень Міністерства юстиції України](#). 2012. № 1. С. 67-72.

121. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Юрид. думка, 2012. 1316 с.

122. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : БЕК, 1999. 590 с.

123. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1960. 229 с.

124. Огородникова Н. В. Санкции за имущественные преступления (виды, обоснованность, построение) : автореф. дисс. канд. юрид. наук : 12.00.08; Саратов. юрид. ин-т им. Д. И. Курского. Саратов, 1991. 17 с.

125. Орехов В. В. О социологических исследованиях в уголовном праве. *Вестник ЛГУ*. 1991. Сер.6. Вып. 1 (№ 6). С. 65-68

126. Орлеан А.М. Соціальна та кримінологічна зумовленість криміналізації торгівлі людьми. *Наук. зап. Харк. економіко-прав. ун-ту. Право, економіка, гуманітаристика*. 2005. № 1. С. 99-108

127. Основания уголовно-правового запрета: криминализации и декриминализация / отв. ред. Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. Москва: Наука, 1982. 304 с.

128. Павлик Л. В. Співвідношення диференціації кримінальної відповідальності з індивідуалізацією, криміналізацією та пеналізацією. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2011. №2. С. 316-326.

129. Падох Я. Історія українського карного права. Енциклопедія українознавства. Київ, 1995. С. 660–665.

130. Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу

добанківських рахунків : монографія / наук. ред. В.І. Борисов. Харків : Право, 2009. 184 с.

131. Панченко П. Н. Советская уголовная политика. Общетеоретическая концепция борьбы с преступностью: ее становление и предмет. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1988. 198 с.

132. Пащенко О.О. Щодо підходів до визначення поняття «криміналізація». *Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності* : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 3-4 квіт. 2015 р.). Х. : Східноукр. наук. юрид. організація, 2015. С. 127-130.

133. Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки від 6 червня 2001 р. зі змінами станом на 01.11.2017 (російською мовою) / Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики (2002, с изменениями от 01.11.2017). URL: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal_Code_am2013_en.pdf (дата звернення 23.03.2021)

134. Пионтковский, А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1961. 666 с.

135. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого Рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text>(дата звернення 09.03.2021)

136. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року : Наукове видання / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Ю.С. Шемшученко (відп. ред. та авт. передмови), К.А. Віслобоков (упоряд.). К., 1997. 547 с.

137. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення 15.05.2021)

138. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2019 рік, Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 933/0/15-20 . URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf (дата звернення 03.07.2021)

139. Про схвалення Програми інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14 вер. 2000 р. № 1072/2000. Офіційний вісник Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000#Text> (дата звернення 03.07.2021)

140. Пудовочкин Ю. Е. Учение об основах уголовного права: лекции. М. : Юрлитинформ, 2012. 240 с.

141. Рейлинг Д. Информационные технологии в судах Европы: мнения, практика и инновации. URL: <http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Informatio> (дата звернення 23.03.2021)

142. Рекомендації CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам URL: [http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec\(2009\)1E_FINAL.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec(2009)1E_FINAL.asp#TopOfPage). (дата звернення 23.03.2021)

143. Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text (дата звернення 23.03.2021)

144. Рекомендації R (95) 5 Комітету Міністрів державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і господарських справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153#Text (дата звернення 23.03.2021)

145. Рекомендація Rec (2001)3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» URL: [http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/5.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20\(2001\)%203.pdf](http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/5.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20Rec%20(2001)%203.pdf). (дата звернення 23.03.2021)

146. Рекомендація Rec (2004) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_574#Text (дата звернення 23.03.2021)

147. Ричка Д.О. Комп'ютерна фобія. Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет - конференції «*Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*». Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип.41. С. 87-88.

148. Ричка Д.О. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. - Ірпінь, 2019. 212 с.

149. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О.И. Чистякова. Москва : Юрид. лит., 1984. Т. 6 : Законодательство первой половины XIX века. 1988. 432 с.

150. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. Т. 8 / под ред. О.Н. Чистякова. Москва : Юрид. лит., 1991. 495 с.

151. Рудковська М. Р Значення об'єктивної сторони злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння. *Наше право*. 2017. № 3. С. 95-100

152. Русское уголовное право. Лекции: Часть общая: В 2-х т.. Т. 1 / Таганцев Н.С.; Сост. и отв. ред.: Загородников Н.И. М.: Наука, 1994. 380 с.
153. Савченко А.В., Грудзур О.М. Класифікація злочинів. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с
154. Сийплові М.В. Кримінально-правова характеристика притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 251 с.
155. Симиненко А.Н., Пестерева Ю.С. Истязание: уголовно-правовые и криминологические аспекты : монография. М. : Юрлитинформ, 2011. 188 с.
156. Советское уголовное право. Часть общая: учебник / под ред. Меньшагина В. Д., Дурманова Н. Д. Москва: Госюриздат, 1962. 450 с.
157. Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Х. : Право, 2010. 224 с.
158. Степанова С.В. Європейські стандарти права на справедливий суд та їх імплементація у національне законодавство України: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ ; Ужгород, 2018. 216 с.
159. Сторган А. Співвідношення активної та пасивної форм суспільно небезпечного діяння (дії та бездіяльності). *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 11. С. 131–134.
160. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 160-170
161. Тарарухін С. А. Криміналізація. Юридична енциклопедія в 6 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана; редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред.кол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К – М. С. 392-393.

162. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.
163. Тихонов К. Ф. Субъективная сторона преступления. Саратов: Приволж. кн. изд-во.1967. 103 с.
164. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 364 с.
165. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харьков : Одиссей, 2007. 672 с.
166. Уголовное право. Общая часть: учебник / под ред. Л. Д. Гаухмана и С. В. Максимова. М. : Эксмо, 2004. 701 с.
167. Уголовное уложение от 22 марта 1903 г. Санкт-Петербург : Изд. Н.С. Таганцева, 1904. 1122 с.
168. Уголовное уложение от 22 марта 1903 г. Санкт-Петербург: Изд. В. П. Анисимова, 1903. 250 с.
169. Уголовный кодекс Украины: науч.-практ. комментарий / отв. ред. Проблемы уголовного, уголовно- исполнительного права и криминалистики. Харьков : Одиссей, 2012. 992 с.
170. Управління судовими інформаційними системами: міжнародний досвід. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fa/a5e/c73/5faa5ec73c202992255267.pdf> (дата звернення 23.03.2021)
171. Федорчук О. Предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду). *Підприємництво, господарство, право : науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2016. № 11. С. 186-190.
172. Феофелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний. Сов. гос-во и право. 1970. №11. С. 101–105.

173. Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1(9). С. 237-246
174. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/07/2_2.pdf (дата звернення: 13.06.2021 р.).
175. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Атіка, 2004. 488 с.
176. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К. : Атіка, 2005. 332 с.
177. Хавронюк М. І. Стаття 3761 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісн. Верхов. Суду України*. 2009. № 10. С. 6–13.
178. Хаврук В. О. Якісні показники злочинності в Україні: порівняльний аналіз за 2017–2018 рр. URL: <http://nv.knutkt.edu.ua/index.php/2308-5053/issue/view/11839> (дата звернення 23.07.2021)
179. Хто і як втручався в автоматизовану систему документообігу суду? URL. <https://dejure.foundation/library/khto-i-yak-vtruchavsia-v-avotomatyizovanu-systemu-dokumentuobihiu-sudu>
180. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 05.06.2021)
181. Чубатий М. Огляд історії українського права. *Український діловий журнал*. 1994. № 2/4. С. 32-40
182. Шапченко С. Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Сер.: Юрид. науки. 2000. Вип. 40. С. 63-67
183. Шевчук В.В., Охман О.В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2(18) С. 234 – 239
184. Шепітько М.В. Поняття та види злочинів проти правосуддя за

законодавством зарубіжних країн. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 157-165

185. Школьнік В. В. Деякі причини виникнення і розвитку злочинності у сфері використання ЕОМ. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 222-227.

186. Шостко О. Ю. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні питання. *Право України*. 2010. № 2. С. 198–203.

187. Шостко О. Ю. Міжнародна правова статистика: загальна характеристика стану та тенденцій світової інтеграції інформації в боротьбі зі злочинністю. *Правова статистика : підручник / Голіна В. В., Шостко О. Ю., Христич І. О та ін.* Харків, 2015. Розд. 12. С. 228–245.

188. Шостко О.Ю., Подільчак О.М. Сучасні світові тенденції злочинності. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 184-200

189. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України від 26 лист. 2010 р. № 30. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text> (дата звернення 23.03.2021)

190. Юхно О.О. Проблеми запобігання крадіжкам приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті: монографія. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. 201 с.

191. Яворницький Д.І. Історія Запорозьких козаків : в 3 т. Київ : Наук. думка, 1990. Т. 1. 578 с.

192. Яремко Г. З. Вплив суспільно небезпечних наслідків на суспільну безпеку злочину. *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov»* (Bratislava, Slovenská republika, 27–28 novembra 2015 r.). Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva.. 2015. С. 175–178.

193. Ярмиш Н. Характеристика проявів волі у необережній бездіяльності при скоєнні злочину. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 55–61.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інтерв'ю суддів судів Донецької області

Хатюшин Віталій Анатолійович (березень 1980 – червень 1982: народний суд Іллічівського району м.Жданова Донецької області, суддя; червень 1982 – грудень 2011: Орджонікідзевський районний народний суд м.Жданова Донецької області, Орджонікідзевський районний суд м.Жданова (м.Маріуполя) Донецької області, голова суду).

(Загальний порядок): У кожному суді була свою специфіка розподілу справ, але в цілому, порядок розподілу справ організовував голова суду, так як строки розгляду справ були під контролем спочатку відділу юстиції, потім управління юстиції, а в подальшому судової адміністрації.

(Кримінальні справи): Загалом, по інструкції з діловодства у суді, кримінальні справи надходили до канцелярії суду, реєструвалися, потім передавалися секретарю по кримінальним справам, яка заводила карточку на крим.справу, після цього, справа передавалася голові суду, і голова суду розподіляв, кому із суддів передавати справу.

Потім, робота була організована наступним чином: після надходження справи до суду, вона одразу передавалася голові суду. Після уважного ознайомлення зі справою (не розглядом), в основному зверталася увага на процесуальні моменти, іноді на доказову базу (в залежності від позиції підсудних: визнання чи не визнання вини), голова суду резолюцією погоджував її заведення як такої, що надійшла до суду вперше та кому саме з суддів, з

урахуванням їх спеціалізації (рекомендація щодо спеціалізації, була від управління юстиції, але визначалася самими суддями).

Резолюції на супровідних листах до кримінальних справ мали рекомендаційний характер, в них голова суду зазначав дату та час судового розгляду з урахуванням залів судових засідань, так як конвой відмовлявся слухати справи у кабінетах, а потім і у залах, де були відсутні решітки.

Якщо під час вивчення справи були зауваження, їх обговорювали з прокурором для усунення.

Навантаження на суддю визначалося з урахуванням складності справ, які перебували у нього в провадженні та кварталних звітів щодо кількості справа у кожного судді.

(Цивільні справи): Розподіл цивільних справ здійснювався за територіальною ознакою Так, за кожним суддею була закріплена певна територія (вулиці, будинки (парні/непарні номери, до певного будинку); яка саме територія, визначалося всередині суду та залежало також від кількості жителів).

У голови суду не було території, а була певна категорія справ (спеціалізація, яку також визначали частково самостійно, частково за рекомендаціями управління юстиції (трудові спори, про позбавлення батьківських прав, спори про дітей, скасовані, повторного розгляду, оскільки вони вважалися складною категорією справ, які бажано, повинен був розглядати голова суду).

Під час відпусток, судді приносили цивільні справи голові суду, оскільки були строки розгляду справ (наприклад: стягнення аліментів), і були випадки їх розгляду головою суду (коли матеріали справи це дозволяли зробити (наприклад: справа була зупинена, т.я. знаходилася на експертизі, але під час відпустки судді, повернулася з експертизи).

Передача справи оформлювалося постановою про відновлення та прийняття справи до свого провадження (причини передачі не зазначалися, так як цього не вимагалось).

Наказів про розподіл території та прийом громадян (здійснювався особисто суддями у певні дні та години) не було, все погоджувалося у робочому порядку між суддями .

Цивільні справи через голову суду не проходили, вони одразу передавалися до канцелярії для заведення на них карток.

(КУпАП): Справи про адміністративні правопорушення розподілялися відповідно до прийомних днів, тобто хто з суддів вів прийом, тому й передавалися справи.

Інтерв'ю - 13.02.2021

Мирошніченко Юрій Михайлович (лютий 1993 – січень 2005: Іллічівський районний суд м.Маріуполя Донецької області, суддя; січень 2005 – лютий 2010, травень 2018 – травень 2021, голова суду; травень 2021 – по теперішній час, заступник голови суду).

(Кримінальні справи): Після надходження справи до суду, вона передавалася голові суду. Після ознайомлення зі справою, визначення складності справи (багатоепізодність, кількість підсудних, визнання чи не визнання вини підсудними), голова суду розписував справу на конкретного суддю, враховуючи його професійний досвід.

Для зручності визначення навантаження на суддю, головою суду велася таблиця справ.

(Цивільні справи): Розподіл цивільних справ здійснювався за територіальною ознакою. За кожним суддею була закріплена певна територія (вулиці, будинки (парні/непарні номери, до певного будинку); територія, визначалася головою суду в робочому порядку та залежала також від кількості жителів).

Прийом цивільних справ здійснювався суддями раз на тиждень у прийомні дні, а голова суду розписував цивільні справи, які надходили до суду поштою.

(КУпАП): Справи про адміністративні правопорушення розподілялися відповідно до чергування суддів у конкретний день.

Інтерв'ю - 04.08.2021

Колеснік Галина Антонівна (серпень 1979 року – 1989 рік Жовтневий районний народний суд м.Жданова Донецької області, суддя; 1989 – 1994 рік, Жовтневий районний народний суд м.Маріуполя Донецької області, голова суду; з 1994 – 2006 рік, Жовтневий районний суд м.Маріуполя Донецької області, голова суду; з 2006 по 2011 рік, Донецький апеляційний адміністративний суд, суддя; з 16 вересня 2010 року член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України).

(Кримінальні справи): Справа передавалася голові суду після надходження її до суду. Ознайомившись зі справою, голова суду визначав складність справи (багатоепізодність, кількість підсудних, визнання чи не визнання вини підсудними), та враховуючи кількість справ по суддям, що відображалось у журналі навантаження суддів та який голова вів особисто, голова суду на супровідному листі до справи розписував справу на конкретного суддю, враховуючи також його професійний досвід.

(Цивільні справи): Розподіл цивільних справ здійснювався за територіальною ознакою (ділянкою). За кожним суддею була закріплена певна територія (вулиці, будинки (парні/непарні номери, до певного будинку), яка залежала від кількості жителів та кожний суддя здійснював раз на тиждень прийом громадян своєї ділянки. Під час прийому, суддя або приймав заяву та призначав справу до розгляду або вказував на недоліки заяви та пропонував громадянину їх виправити.

Зміна територіальної ділянки оформлювалося протоколами оперативних нарад у суді.

(КУпАП): Справи про адміністративні правопорушення розподілялися відповідно до чергування суддів у конкретний день.

Інтерв'ю - 18.08.2021

Додаток Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АСПІРАНТА

1. Щербіна А.В. Основні показники кримінально-протиправної діяльності у сфері незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. *Наше право*. 2021. №2. С. 109-116.

2. Щербіна А.В. Поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціальна-правова необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування. *Європейські перспективи*. 2021. №2. С. 100-107.

3. Щербіна А.В. Генеза та передумови розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. №2. С. 124-131.

4. Щербіна А.В. Міжнародні стандарти кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 219-229.

5. Щербіна А.В. Кримінально-правова охорона нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду: досвід країн-членів СНД. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 2(38). Vol. 2. С. 205-210.

6. Назимко Є.С., Щербіна А.В. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні. *Українська поліцейстика*. 2021. №2. С. 150-160.

7. Щербіна А.В. Міжнародний підхід до кримінально-правової охорони нормальної роботи автоматизованої системи документообігу суду. Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17-18 січня 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 123-126.

8. Щербіна А.В. Поняття автоматизованої системи документообігу суду. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали*

міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27-28 березня 2020 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 125-128.

9. Щербина А.В. Генеза розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Сучасний вимір держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 червня 2021 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 79-82.

Додаток В
Акти впровадження

